

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПИЛИПЕНКО ОКСАНА ЮРІЇВНА

УДК 351.74(477)(075.8)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О.Ю. Пилипенко**

Науковий керівник – **Головко Катерина Володимирівна,**
доктор юридичних наук, професор

Ужгород– 2024

АНОТАЦІЯ

Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Проаналізовано доктрину права, у межах якої досліджувались окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату. Виокремлено основні напрямки наукових досліджень обраної тематики залежно від предмету дослідження, до яких можна віднести: - щодо взаємодії нотаріату з іншими суб'єктами; - щодо діяльності нотаріату як суб'єкта захисту прав;- щодо функціонального призначення нотаріату; - щодо адміністративно-правового статусу окремих суб'єктів у сфері нотаріату;- щодо організації та діяльності нотаріату до введення в Україні воєнного стану; - щодо етичних засад здійснення нотаріальної діяльності та ін.

Констатовано, що під час дії воєнного стану здебільшого наукові дослідження стосувались: особливостей вчинення реєстраційних та нотаріальних дій в умовах воєнного стану; обговорення та аналізу прийнятих актів законодавства; функціонування реєстрів та ведення діловодства (особливо питань, що стосувались архіву); окремих аспектів нотаріальної діяльності на тимчасово окупованих територіях та ін.

Відмічено, що особливість застосування в нотаріальній діяльності норм іноземного права полягає у тому, що в основному це норми які мають

вираження у статутах, кодексах, стандартах, а не в конвенціях і міжнародних договорах, що не вимагає їх типової ратифікації. Також, нотаріуси можуть використовувати норми права будь-якої держави в окремих випадках, зокрема при оформленні довіреностей. Водночас статuti, кодекси, стандарти в сфері нотаріату мають в більшій мірі декларативний характер, та визначають фундаментальні засади здійснення нотаріальної діяльності, які є загальними для усіх. Зазначене ще також пояснюється тим, що системі нотаріату притаманно як публічний характер, так і саморегулювання у формі відповідних органів.

Зазначено, що у напрямку розвитку правового регулювання державної політики у сфері нотаріату було б корисним для України розвиток міжнародних відносин через укладення відповідних договорів про співпрацю, уніфікацію процедурних аспектів, врегулювання питань, які виникають в діяльності через дію воєнного стану або будуть виникати у післявоєнний період.

Запропоновано авторське визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату в умовах воєнного стану» як сукупність дій, державно-управлінських та безпекових заходів, прийнятих актів законодавства, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері нотаріату в умовах воєнного стану, реагування на сучасні виклики та загрози.

Визначено основні складники механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату у вигляді: 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: встановлення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, прийняття нормативних актів підзаконного характеру у сфері нотаріату); 2) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: розробка порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства;

визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; встановлення правил професійної етики нотаріусів); 3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановлення розмірів плати за їх надання державними нотаріусами).

Обґрунтовано, що важливими особливостями формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату є: а) сфера нотаріату як об'єкт державного управлінсько-правового впливу; б) складний управлінський (політичний та адміністративний) апарат, який задіяний у забезпечувальному процесі державної політики.

Охарактеризовано завдання та функції державної політики у сфері нотаріату та їх трансформацію з огляду на воєнний стан.

Зазначено, що адміністративно-правове забезпечення загалом відображає вплив держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм підзаконного характеру, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, які вибрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, якісного впорядкування суспільних відносин, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Проаналізовано основоположні норми правових актів національного та міжнародного характеру, які регулюють нотаріальну діяльність. Виокремлено систему нормативно-правових актів, прийнятих під час дії воєнного стану. Відзначено, що стан правового регулювання у сфері нотаріату в цей період характеризується стрімкою динамічністю прийнятих змін актів підзаконного характеру.

Звернено увагу на необхідність приведення підзаконних актів законодавства, прийнятих у сфері нотаріату під час воєнного стану, у відповідність до законів та запропоновано відповідні зміни. Як приклад наведено регламентування загального строку прийняття спадщини, визначеного в Цивільному кодексі України та зміненого постановою Кабінету Міністрів України, яка прийнята в період воєнного стану.

Акцентовано увагу на структуризації правового регулювання взаємодії суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Окреслено інституційний складник механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Встановлено, що система суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату являє собою сукупність органів, яким на законодавчому рівні надано правомочності щодо створення належних умов для функціонування нотаріату в Україні. Систему таких органів формують як органи загальної компетенції, так і спеціальної. Виокремлено систему суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: а) Кабінет Міністрів України; б) Міністерство юстиції України та його територіальні управління; в) Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.

Акцентовано увагу на правовому положенні Міністерства юстиції України як основного суб'єкта забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. Виокремлено загальні ознаки, що притаманні Міністерству юстиції України як суб'єкту, що наділений владними повноваженнями та спеціальними ознаками, що характеризують його статус як суб'єкта, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері нотаріату. До загальних ознак віднесено те, що: метою діяльності є забезпечення не приватного інтересу, а публічного інтересу (інтересів як держави, так і суспільства загалом, а не окремих громадян і соціальних груп); є носієм владних повноважень щодо здійснення впорядкування відповідних суспільних відносин, виконуючи публічні функції; діє на основі нормативно встановлених способів впливу: правових, політичних, економічних, соціальних через

застосування методів правового регулювання, типу узгодження, переконання, стимулювання, примус тощо.

Зазначено, що суб'єкти, які мають повноваження у сфері нотаріату, мають слідувати правилам, що визначені суб'єктами забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату.

До особливих ознак, що характеризують роль Міністерства юстиції України в забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, віднесено: 1) застосування таких інструментів впливу для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату як прийняття нормативних актів підзаконного характеру, а також укладення адміністративних договорів у зазначеній сфері; 2) реалізацію повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату через відповідні підрозділи та спеціально утворені органи.

Проаналізовано основоположні засади, яким повинні слідувати суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Зазначено, що забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату здійснюється відповідно до принципів діяльності уповноважених суб'єктів, а саме: верховенства права, належного врядування, цифровізації діяльності, національної самоідентичності, професійності.

Визначено поняття «принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату» як основоположні засади функціонування суб'єктів, яким надано повноваження щодо впорядкування суспільних відносин, пов'язаних з нотаріатом.

Виокремлено принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату залежно від їх слідування уповноваженим суб'єктом. Змістове наповнення принципів політики у сфері нотаріату залежить від сукупності національно зумовлених факторів, але матиме єдине спрямування – функціонування ефективної системи нотаріату. Звернуто увагу на співвідношення «професійності» та «професійної етики» в діяльності нотаріусів. Доведено, що якісно-змістовна характеристика принципів

забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату пов'язана з внутрішніми чинниками існування управлінського апарату.

Проаналізовано способи впорядкування суспільних відносин у сфері нотаріату. Вибрано комбінований підхід до структуризації інструментів забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату із врахуванням правового впливу на суспільні відносини у зазначеній сфері.

Відзначено, що адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, що має юридичне значення, здійснюватиметься на підставі суб'єктного та предметного критерію через виокремлення: 1) інструментів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення засад забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; 2) інструментів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо політики у сфері нотаріату; 3) інструментів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса.

Обґрунтовано віднесення до інструментів забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату: 1) прийняття нормативних актів; 2) прийняття адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Юридична приналежність вказаних інструментів наділяє їх ознаками безальтернативності слідування без акцентування уваги на черговість застосування.

Акцентовано увагу на тому, що переважно інструментами забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату є прийняття рішень індивідуального характеру. Їх перелік у відкритому доступі міститься на сайті Міністерства юстиції України із зазначенням часового періоду. Нормативні акти підзаконного характеру, що спрямовані на забезпечення регулятивного впливу на діяльність нотаріусів, приймаються в основному Міністерством юстиції України, а прийняття актів індивідуального характеру – здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені також Міністерством юстиції України.

Зазначено, що межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату сформовано із взаємопов'язаних,

доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності у сфері нотаріату. Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: 1) суб'єктна вимога; 2) перехід на цифровізаційну форму; 3) сприяння досягненню мети діяльності нотаріусів тощо.

Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату, та охарактеризовано кожен з них. Встановлено, що правові процедури, які застосовуються для забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату, є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер.

Досліджено поточний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату. Зазначено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату під час воєнного стану зазнало значних обмежень, що було першочергово зумовлено безпековими питаннями.

Визначено цифровізацію нотаріальної діяльності як сукупність організаційно-правових та інформаційних заходів у сфері нотаріату, спрямованих на поступовий перехід до введення електронного нотаріального діловодства (в тому числі ведення книг обліку діяльності нотаріуса); зменшення документального навантаження під час вчинення нотаріальних дій; автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; передачу справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Наголошено, що процес цифровізації нотаріальної діяльності має відбуватись послідовно і системно та спрямований першочергово на пришвидшення, доступність та підвищення якості надання послуг у сфері нотаріату, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

Досліджено міжнародний досвід щодо спрощення процедурних аспектів у нотаріальній діяльності та перехід на електронну форму реєстраційних та нотаріальних дій.

Обґрунтовано вагомість ролі професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату, яка проявляється через: 1) контрольну функцію (зокрема, за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження); 2) представницьку функцію (зокрема, представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах); 3) правозахисну функцію (зокрема, щодо забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів); 4) експертну функцію (зокрема, щодо участі у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю); 5) освітню функцію (зокрема, забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників). Звернуто увагу на необхідність посилення участі інституту професійного самоврядування нотаріусів у період воєнного стану з метою реагування на поточні виклики та загрози.

Досліджено перспективи переходу повноважень у сфері нотаріату від Міністерства юстиції України до інституту професійного самоврядування нотаріусів.

Набули подальшого розвитку теоретичні підходи до векторів державної політики у сфері нотаріату, які повинні: включати інноваційні рішення (в тому числі щодо переходу до єдиного нотаріату шляхом закріплення єдиного статусу нотаріуса за досвідом провідних європейських країн); базуватись на впровадженні електронного нотаріального документообігу; включати комплекс заходів, спрямованих на уніфіковане, зрозуміле та швидке здійснення нотаріальних та реєстраційних дій; сприяти розвитку нотаріату та пришвидшувати перехід України до цифрової держави; забезпечувати безперешкодний доступ до отримання якісних та доступних нотаріальних дій (у тому числі у регіонах з невеликою щільністю населення); забезпечувати

соціальну функцію (зокрема, доступність базових нотаріальних дій для внутрішньо переміщених осіб та соціально незахищених верств населення).

Запропоновано прийняти нормативно-правові акти та внесення змін до низки актів законодавства, серед яких: розроблення та затвердження Стратегії розвитку сфери нотаріату до 2035 року, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності, яка передбачає створення вебпорталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Визначити у стратегії заходи, які передбачають вжиття низки заходів під час воєнного стану та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені), а також розроблення положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

Ключові слова: *адміністративно-правове забезпечення, воєнний стан, гарантії, державна політика, завдання, інструменти, інформаційно-комунікаційні технології, нотаріат, нотаріус, правове регулювання, принципи, професійне самоврядування нотаріусів, процедури, суб'єкти, функції.*

ABSTRACT

Pylypenko O.Yu. Administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary under martial law. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary in the conditions of martial law.

The doctrine of law was analyzed, within which certain aspects of administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary were studied. The main directions of scientific research of the chosen topic are highlighted, depending on the subject of research, which can be attributed to: - regarding the interaction of the notary with other subjects; - regarding the activities of the notary as a subject of rights protection; - regarding the functional purpose of the notary; - regarding the administrative and legal status of individual subjects in the field of notary; - regarding the organization and activities of the notary before the introduction of martial law in Ukraine; - regarding the ethical principles of notarial activities, etc.

It was established that during martial law, scientific research was mostly concerned with: features of registration and notarial acts in martial law conditions; discussion and analysis of adopted legislative acts; operation of registers and record keeping (especially issues related to the archive); certain aspects of notarial activity in the temporarily occupied territories, etc.

It was noted that the peculiarity of the application of the norms of foreign law in notarial activity is that they are mainly norms that are expressed in statutes, codes, standards, and not in conventions and international treaties, which do not require their typical ratification. Also, notaries can use the law of any state in individual cases, in

particular when drawing up powers of attorney. At the same time, statutes, codes, and standards in the field of notary are more declarative in nature and define the fundamental principles of notarial activity, which are common to all. This is also explained by the fact that the notary system is characterized by both a public character and self-regulation in the form of relevant bodies.

It was noted that in the direction of the development of legal regulation of state policy in the field of notary, it would be useful for Ukraine to develop international relations through the conclusion of relevant agreements on cooperation, unification of procedural aspects, settlement of issues that arise in the activity due to martial law or will arise in the post-war period.

The author's definition of the concept of "state policy in the field of notary under martial law" is proposed as a set of actions, state management and security measures, adopted acts of legislation aimed at regulating social relations in the field of notary under martial law, responding to modern challenges and threats.

The main components of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of notarial services have been determined in the form of: 1) formation of prerequisites for the implementation of notarial activities (will include directions: establishing the conditions for the admission of citizens to the implementation of notarial activities, adoption of normative acts of a sub-legal nature in the field of notarial activities); 2) ensuring the proper implementation of notarial activity (will include areas: development of the procedure for stopping and terminating private notarial activity, annulment of the certificate of the right to engage in notarial activity; exercising control over the organization of the notary, conducting inspections of the organization of notarial activities of notaries, their compliance with the procedure for performing notarial acts and execution the rules of notarial administration; determination of bodies and persons who perform notarial acts, control of the organization of notaries, their compliance with the procedure of notarial acts and the implementation of notarial acts; establishment of the rules of notarial ethics); 3) accompanying material and technical support of notarial activities (will include areas: determination of state duty rates, which is handled by state

notaries; establishment of a list of additional legal and technical services that are not related to notarial acts, and establishment of fees for their provision by state notaries (notaries).

It is substantiated that the important features of the formation and implementation of state policy in the field of notary are: a) the field of notary as an object of state administrative and legal influence; b) complex management (political and administrative) apparatus, which is involved in the provision process of state policy.

The tasks and functions of state policy in the field of notary and their transformation in view of the state of war are characterized.

It is noted that administrative and legal provision generally reflects the influence of the state on individual social relations through the adoption of relevant legal norms of a subordinate nature, which are adopted taking into account the specifics of the subject influence and the methods chosen for this purpose in order to ensure a stable legal order, quality regulation of social relations, protection and protection of rights, freedoms and legitimate interests of citizens. The fundamental norms of legal acts of national and international nature, which regulate notarial activity, are analyzed. The system of normative and legal acts adopted during martial law is singled out. It was noted that the state of legal regulation in the field of notary in this period is characterized by rapid dynamics of adopted changes to acts of a sub-legal nature.

Attention was drawn to the need to bring the by-laws of the legislation, adopted in the field of notary during martial law, into compliance with the laws, and appropriate changes were proposed. As an example, the regulation of the general period of acceptance of inheritance, defined in the Civil Code of Ukraine and amended by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, which was adopted during the period of martial law, is given.

Attention is focused on the structuring of the legal regulation of the interaction of subjects ensuring the implementation of state policy in the field of notary.

The institutional component of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of notary is outlined.

It has been established that the system of subjects for ensuring the implementation of state policy in the field of notarial services is a set of bodies, which at the legislative level are empowered to create appropriate conditions for the functioning of notarial services in Ukraine. The system of such bodies is formed by both general and special competence bodies. The system of entities ensuring the implementation of state policy in the field of notary is singled out: a) Cabinet of Ministers of Ukraine; b) Ministry of Justice of Ukraine and its territorial administrations; c) Higher Qualification Commission of the Notary.

Attention is focused on the legal position of the Ministry of Justice of Ukraine as the main subject of ensuring the implementation of state policy in the field of notary. The general features inherent in the Ministry of Justice of Ukraine as an entity endowed with powerful powers and special features characterizing its status as an entity ensuring the formation and implementation of state policy in the field of notary are highlighted. General features include the following: the purpose of the activity is to ensure not private interest, but public interest (the interests of both the state and society in general, not individual citizens and social groups); is the bearer of authority to regulate relevant social relations, performing public functions; acts on the basis of normatively established methods of influence: legal, political, economic, social through the use of methods of legal regulation, such as coordination, persuasion, stimulation, coercion, etc.

It is noted that the entities that have powers in the field of notarial services must follow the rules defined by the entities that ensure the implementation of policy in the field of notarial services.

Special features characterizing the role of the Ministry of Justice of Ukraine in ensuring the formation and implementation of state policy in the field of notary include: 1) the use of such influence tools to ensure the formation and implementation of state policy in the field of notary as the adoption of normative acts of a sub-legal nature, as well as the conclusion of administrative contracts in the

specified field; 2) implementation of powers to ensure the formation and implementation of state policy in the field of notary through the relevant units and specially created bodies.

The basic principles, which must be followed by the subjects of ensuring the implementation of state policy in the field of notary, have been analyzed.

It is noted that ensuring the implementation of policy in the field of notary is carried out in accordance with the principles of activity of authorized entities, namely: the rule of law, proper governance, digitization of activities, national self-identity, professionalism.

The concept of "principles of ensuring the implementation of state policy in the field of notary" is defined as the fundamental principles of the functioning of entities that are empowered to regulate public relations related to notary.

The principles of ensuring the implementation of state policy in the field of notary are highlighted, depending on their compliance by the authorized subject. The content of policy principles in the field of notary depends on a set of nationally determined factors, but will have a single direction - the functioning of an effective notary system. Attention is drawn to the relationship between "professionalism" and "professional ethics" in the activities of notaries. It is proved that the qualitative and substantive characteristics of the principles of policy implementation in the notary field are related to the internal factors of the existence of the administrative apparatus.

Methods of organizing social relations in the field of notary are analyzed. A combined approach to the structuring of tools for ensuring the formation and implementation of state policy in the field of notary is chosen, taking into account the legal impact on public relations in the specified field.

It was noted that the administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary, which has legal significance, will be carried out on the basis of subject and subject criteria through the selection of: 1) tools used by the Cabinet of Ministers of Ukraine to establish the principles of ensuring the implementation of state policy in the field notary office; 2) tools used by

the Ministry of Justice of Ukraine regarding policy in the field of notary; 3) tools used by the Higher Qualification Commission of the Notary to acquire or terminate the status of a notary.

The attribution to the instruments of policy implementation in the field of notary is substantiated: 1) adoption of normative acts; 2) adoption of administrative acts; 3) conclusion of administrative contracts. The legal affiliation of the specified tools endows them with signs of non-alternative follow-up without emphasizing the sequence of application.

Attention is focused on the fact that mainly the tools for ensuring the implementation of state policy in the field of notary are the making of decisions of an individual nature. Their list is publicly available on the website of the Ministry of Justice of Ukraine with an indication of the time period. Normative acts of a sub-legal nature aimed at ensuring regulatory influence on the activity of notaries are adopted mainly by the Ministry of Justice of Ukraine, and adoption of acts of an individual nature is carried out within the limits and in the manner also provided for by the Ministry of Justice of Ukraine.

It is noted that the boundaries of procedural relations when ensuring the implementation of state policy in the field of notary are formed from interrelated, supplemented, but independent homogeneous relations, which are usually defined at the legal level through the activities of the state executive authority or local self-government body or other subject under time of executive and administrative activity in the field of notary. The features inherent in the procedures in the field of ensuring the implementation of state policy in the field of notary are singled out: 1) subject requirement; 2) transition to a digitization form; 3) assistance in achieving the goal of notaries' activities, etc.

Features inherent in procedures in the sphere of ensuring the implementation of state policy in the field of notary are singled out, and each of them is characterized. It has been established that the legal procedures used to ensure the implementation of state policy in the field of notary are mainly administrative-legal due to the subject-

subject criterion of their application. Each of the procedures has a formalized and simple character.

The current state of the use of information and communication technologies in the field of notary is studied. It is noted that the use of information and communication technologies in the field of notarial services during the martial law was significantly restricted, which was primarily due to security issues.

Digitization of notarial activity is defined as a set of organizational, legal and informational measures in the field of notary, aimed at the gradual transition to the introduction of electronic notarial recordkeeping (including keeping accounting books of notary activity); reduction of the documentary burden during the performance of notarial acts; automation of processes in the activity of notaries; improvement of information interaction between state information resources; transfer of cases and maintenance of notarial archives in electronic form. It was emphasized that the process of digitalization of notarial activities should take place consistently and systematically and is primarily aimed at speeding up, accessibility and improving the quality of services in the field of notarial services, which is especially important in the conditions of martial law.

The international experience regarding the simplification of procedural aspects in notarial activities and the transition to an electronic form of registration and notarial actions was studied.

The importance of the role of professional self-governance of notaries in the formation of state policy in the field of notary is substantiated, which is manifested through: 1) control function (in particular, notaries' compliance with the rules of professional ethics and other powers); 2) representative function (in particular, representation of the interests of notary chambers and notaries in state and other institutions); 3) human rights function (in particular, regarding the protection of social and professional rights of notaries); 4) expert function (in particular, with regard to participation in the examination of draft laws on issues related to notarial activity); 5) educational function (in particular, provision of advanced training of notaries and their assistants). Attention was drawn to the need to strengthen the

participation of the Institute of Professional Self-Government of Notaries in the period of martial law in order to respond to current challenges and threats.

Prospects for the transfer of powers in the field of notary from the Ministry of Justice of Ukraine to the Institute of Professional Self-Government of Notaries have been studied.

Theoretical approaches to the vectors of state policy in the field of notary have gained further development, which should: include innovative solutions (including regarding the transition to a single notary by establishing a single status of a notary based on the experience of leading European countries); be based on the implementation of electronic notarial document circulation; to include a set of measures aimed at uniform, clear and quick implementation of notarial and registration actions; promote the development of the notary and accelerate the transition of Ukraine to a digital state; provide unhindered access to obtaining high-quality and affordable notarial acts (including in regions with low population density); provide a social function (in particular, the availability of basic notarial actions for internally displaced persons and socially vulnerable population groups).

It is proposed to adopt normative legal acts and introduce changes to a number of legislative acts, including: development and approval of the Strategy for the development of the field of notarial services until 2035, the content of which should provide for the phasing of the introduction of modern information and communication technologies into notarial activities (digitalization of notarial activities, which provides the creation of a web portal (in particular, the Electronic office of the notary, the Unified register of notarial acts, the Electronic office of the recipient of notarial services), which would guarantee the reliability of the protection of data and information, the transition to electronic notarial records and archives, the automation of processes in the activities of notaries; improvement of information interaction between state information resources, increasing the level of preservation of data and documents by keeping a notarial archive in electronic form. To determine in the strategy, the implementation of a number of measures during the martial law and the post-war period (including the resumption of work in the territories that were

liberated), as well as the development of regulations on the functioning of the Electronic office of the notary, the Unified register of notarial acts, the Electronic notarial archive, the Electronic office of the recipient of notarial services.

Key words: administrative and legal support, functions, guarantees, information and communication technologies, legal regulation, martial law, notary, notary, principles, procedures, professional self-governance of notaries, state policy, subjects, tasks, tools.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). Р. 155–159. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.27>.

2. Пилипенко О.Ю. Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 439–443. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.64>.

3. Пилипенко О.Ю. Інструменти забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34(73). № 6. С. 245–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/40>.

4. Пилипенко О.Ю. Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 592–594. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/136>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Державна політика у сфері нотаріату: поняття та складові. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 268–270. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-72>.

2. Пилипенко О.Ю. Принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 465–467. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-126>.

ЗМІСТ

ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАН.....	31
1.1 Стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату.....	31
1.2 Поняття, завдання, функції державної політики у сфері нотаріату.....	53
1.3 Правове регулювання державної політики у сфері нотаріату.....	64
Висновки до розділу 1.....	82
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ.....	86
2.1 Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.....	86
2.2 Принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.....	95
2.3 Інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.....	104
2.4 Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріат.....	113
Висновки до розділу 2	122
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ.....	124
3.1 Інформаційно-комунікаційні технології у сфері нотаріату.....	124
3.2 Роль нотаріального самоврядування у формуванні державної політики у сфері нотаріату.....	144
Висновки до розділу 3.....	170
ВИСНОВКИ	172

	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	178
ДОДАТОК А.....	195
ДОДАТОК Б.....	196
ДОДАТОК В.....	197
ДОДАТОК Г.....	198
ДОДАТОК Ґ.....	201
ДОДАТОК Д.....	202
ДОДАТОК Е.....	203

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нотаріат є важливою сферою суспільного життя, завдяки функціонуванню якої забезпечується виконання соціальної функції, посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення, надання юридичної вірогідності іншим нотаріальним діям. Нотаріат прийнято вважати й інститутом превентивного правосуддя, органом безспірної цивільної юрисдикції.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну всі сфери суспільного життя стикнулись з новими викликами та загрозами та змушені були адаптуватись до функціонування в нових реаліях. Не стала винятком і сфера нотаріату.

Зважаючи на специфіку та важливість нотаріальної діяльності, в Україні було прийнято низку змін до чинних нормативно-правових актів, якими врегульовано особливості нотаріальних та реєстраційних дій в умовах воєнного стану, що потребує проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів серед населення про внесені зміни до законодавства.

Водночас щоденно продовжують з'являтися нові питання, які потребують нагального вирішення. Наразі у світі немає єдиної універсальної методики рекомендацій для країн та їх органів, в яких іде війна, як продовжувати функціонувати в таких умовах, як швидко побороти всі виклики. Як кожна держава має власну правову систему, організаційну структуру, так і будь-яка війна є різною. Зазначене вимагає від держави в особі компетентних органів не тільки формування оновленої державної політики у сфері нотаріату, а й належного механізму її реалізації з ефективним адміністративно-правовим забезпеченням, здатним адаптуватись та функціонувати в умовах воєнного стану.

Під час повномасштабного вторгнення зазнали обмежень окремі права людини, часто вчиняються злочинні дії, спрямовані на заволодіння чужим майном. На окремих територіях (окупованих) тимчасово втрачається

державний контроль, зазнають руйнування нотаріальні контори, архіви. Подекуди спостерігається ускладнений доступ громадян, які проживають у регіонах з невеликою щільністю населення, до отримання якісних та доступних нотаріальних дій. З огляду на це держава повинна передбачувати можливі зловживання і порушення національного законодавства та негативні наслідки, які можуть виникати, розробляючи превентивні заходи або запобігаючи протиправним діям.

Важливим аспектом в умовах триваючого воєнного стану залишається й актуалізація процесів діджиталізації у сфері нотаріату із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, покликаних спростити вчинення реєстраційних та нотаріальних дій, забезпечити збереження архіву та унеможливити несанкціонований доступ до документів чи реєстрів, або дій, покликаних на їх знищення.

Окремого значення набуває підготовка сфери нотаріату до адаптації та уніфікації до стандартів Європейського Союзу.

Таким чином, теоретична та практична значимість вибраної теми, її недостатня розробленість та актуальність зумовили необхідність та важливість наукового обґрунтування та внесення науково аргументованих пропозицій та рекомендацій щодо подальшого вдосконалення національного законодавства, що стосується адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці провідних учених, серед яких: О. Амосова, О. Андрійко, І. Аршава, В. Бакуменко, О. Биркович, Ю. Битяк, К. Білько, З. Варналій, М. Віхляєв, К. Гарбуз, К. Головка, І. Голосніченко, Я. Греца, Л. Данюк, Н. Денисяк, Л. Дорофеева, З. Журавльова, О. Золотухіна, В. Зьолка, Т. Карабін, О. Кілієвич, В. Копча, В. Косович, В. Купрій, Я. Лазур, М. Латинін, М. Логунова, В. Мамонова, Р. Миронюк, О. Нелін, О. Палієнко, Т. Попович, В. Ребкало, Є. Романенко, В. Романов, О. Рудік, Н. Савицька, М. Савчин, М. Сідак, В. Тертичка, В. Тильчик, В. Тищенко, Р. Усенко, К. Чижмарь, О. Ярмиш та ін.

Водночас з урахуванням триваючої дії воєнного стану та незважаючи на значну кількість новоприйнятих нормативних актів та наукових праць, які присвячено дослідженням сфери нотаріату у воєнний період, перед державою продовжують поставати нові колізійні та проблемні питання, які потребують нагального вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу виконано в Закладі вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» в межах планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу. Тема дослідження відповідає основним положенням Стратегії реформування системи державної служби в Україні; Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад; Концепції формування та розвитку вищого корпусу державної служби, а також Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки. Тема дисертації відповідає перспективним напрямкам кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженим рішенням Президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 року № 86/11.

Мета дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наукових, нормативних та емпіричних джерел дослідити адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Для досягнення вказаної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

– висвітлити стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– визначити поняття, завдання, функції державної політики у сфері нотаріату;

–охарактеризувати правове регулювання державної політики у сфері нотаріату;

–окреслити суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

–систематизувати принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

–охарактеризувати інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

–визначити процедури забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

–окреслити стан впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату;

–з'ясувати роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Достовірність результатів дослідження забезпечено завдяки використанню сукупності філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, які використовуються в адміністративно-правових дослідженнях. В основі методологічної конструкції дисертаційної роботи лежить системний аналіз, завдяки якому визначено напрями дослідження адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Діалектичний метод дозволив встановити правове регулювання державної політики у сфері нотаріату та вплив на його стан дії правового режиму воєнного стану (підрозділ 1.3, розділ 3). За допомогою логіко-системного методу сформульовано й

поглиблено понятійний апарат, який використано в дисертації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). За допомогою формально-догматичного методу здійснено змістовний аналіз норм чинного законодавства, що закріплюють роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату (підрозділ 3.2); окреслено напрями оптимізації законодавства, що регулює механізм забезпечення державної політики у сфері нотаріату (розділ 2). Формально-логічний метод використано для аналізу змістових складників механізму державної політики у сфері нотаріату (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Структурно-функціональний метод допоміг проаналізувати розвиток та стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату (підрозділ 1.1). Для з'ясування сутності, виокремлення принципів адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату на сучасному етапі застосовано прийоми логічного методу (підрозділ 2.2). Застосування методів аналізу, моделювання і синтезу дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яким визначено адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, а також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності суб'єктів, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері нотаріату, нотаріусів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній адміністративно-правовій науці цілісним комплексним дослідженням адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату в умовах воєнного стану» як сукупність дій, державно-управлінських та безпекових заходів, прийнятих актів законодавства, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері нотаріату в умовах воєнного стану, реагування на сучасні виклики та загрози;

– визначено основні складники механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату у вигляді: а) суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; б) принципів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; в) інструментів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; г) процедур забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– проведено порівняльний аналіз правового регулювання, завдань, функцій державної політики у сфері нотаріату в довоєнний період та в умовах дії воєнного стану;

удосконалено:

– положення щодо юридичних інструментів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– понятійний апарат, зокрема визначення понять: «завдання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану», «функції державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану»; «правове регулювання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану», «інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату», «процедури забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату», «інформаційно-комунікаційні технології у сфері нотаріату», «гарантії діяльності нотаріату в умовах воєнного стану», зокрема визначення поняття «принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату» як основоположні засади функціонування суб'єктів, яким надано повноваження щодо впорядкування суспільних відносин, пов'язаних з нотаріатом;

– теоретичні підходи до процедурного забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до виокремлення специфікації актів індивідуальної дії як інструменту забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату;

– теоретичні підходи до векторів державної політики у сфері нотаріату, які повинні: включати інноваційні рішення (в тому числі щодо переходу до єдиного нотаріату шляхом закріплення єдиного статусу нотаріуса за досвідом провідних європейських країн); базуватись на впровадженні електронного нотаріального документообігу; включати комплекс заходів, спрямованих на уніфіковане, зрозуміле та швидке здійснення нотаріальних та реєстраційних дій; сприяти розвитку нотаріату та пришвидшувати перехід України до цифрової держави; забезпечувати безперешкодний доступ до отримання якісних та доступних нотаріальних дій (у тому числі у регіонах з невеликою щільністю населення); забезпечувати соціальну функцію (зокрема, доступність базових нотаріальних дій для ВПО та соціально незахищених верств населення);

– аргументацій щодо необхідності проведення цифровізації нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану та у зв'язку зі вступом України до ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальших наукових досліджень проблемних питань адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *правотворчості* – для підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яким урегульовано питання адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *правозастосовній діяльності* – з метою удосконалення питання адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Нотаріат», у підготовці підрозділів підручників та навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей і наукових повідомлень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на двох науково-практичних конференціях: «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 4 наукових статтях, з них 3 статті опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 2 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у тому числі основного тексту – 155 сторінок. Список використаних джерел налічує 164 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1 Стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату

Дослідження розвитку наукової думки будь-якого предмету дослідження, дозволяє з'ясувати перелік проблемних питань, які існували на тому чи іншому історичному етапі розвитку суспільних відносин, визначити способи та стан їх вирішення.

Щодо наукових досліджень, які стосуються формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, то слід відзначити про їх вагомий чисельність, що в свою чергу є свідченням важливості цього інституту та водночас – наявності значної кількості невирішених питань, які викликані стрімкими трансформаційними процесами. З огляду на зазначене, виникає потреба у проведенні аналізу стану наукової думки щодо окремих аспектів адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату.

До основних доктринальних наукових праць, здійснених на рівні посібників та монографій, темою яких є аспекти нотаріату віднесемо такі як: «Нотаріат» (Долинська М. С., 2018), «Нотаріат» (Безчастний В.М., 2008), «Нотаріат в Україні» (Сміян Л.С., Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г., 2008), «Нотаріат в Україні» (Комаров В. В., Баранкова В. В., 2011) та інші. Як приклад охарактеризуємо більш детально навчальний посібник «Нотаріат України» (2016 р.), який структурно складається із двох частин: Загальної та Особливої. В загальній частині посібника висвітлено: поняття та функції нотаріату; виникнення та розвиток нотаріату як правового інституту; предмет, система і

принципи нотаріального процесуального права; аспекти правового статусу нотаріуса; організації діяльності нотаріату в Україні; питання, пов'язані із компетенцією нотаріальних органів та посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій; загальні правила вчинення нотаріальних дій. Окрему увагу приділено латинському нотаріату.

Особлива частина посібника «Нотаріат України» містить підрозділи про: загальні правила посвідчення правочинів; видача свідоцтва виконавцю заповіту; видача свідоцтва про право на спадщину видача свідоцтва виконавцю; охоронні нотаріальні дії; видача свідоцтва про право власності на частку в суспільному майні подружжя; видача свідоцтва про придбання арештованого нерухомого майна, а також заставленого майна з прилюдних торгів (аукціонів); видача свідоцтва про придбання майна, що є предметом іпотеки; накладення та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації; засвідчення вірності копій документів і витягів з них, справжності підписів і вірності перекладу; нотаріальне посвідчення безспірних юридичних фактів; передача заяв фізичних та юридичних осіб; прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів, прийняття документів на зберігання; вчинення виконавчих написів; вчинення протестів векселів; вчинення морських протестів; застосування нотаріусом законодавства іноземних держав; міжнародні договори [69].

Водночас окремі посібники, видані вже під час війни. Зокрема, практичний посібник «Нотаріат в умовах війни», автором якого є О.В. Коротюк. Посібник висвітлює загальну інформацію про воєнний стан, особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану, та особливо цінним є те, що він містить зразки нотаріальних документів з урахуванням останніх змін законодавства (зокрема, повідомлення про зупинення нотаріальної дії, постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії у разі звернення громадянина Російської Федерації, акти про знищення нотаріальних бланків і печатка нотаріуса у разі наявності загрози їх незаконного вилучення,

зразки довіреності, заповіту, що посвідчуються без використання нотаріальних бланків тощо). Зразки можуть використовуватися у нотаріальній практиці. Видання розраховане на державних і приватних нотаріусів, помічників нотаріусів та інших працівників нотаріальних контор і органів нотаріату, працівників органів юстиції, юристів, а також може бути цікавим широкому колу осіб, які цікавляться складанням нотаріальних документів [43].

Вагомого значення мають дослідження в сфері нотаріату, виконані в різний період часу на рівні дисертацій. Так, цікавими видаються висновки, зроблені Н. Савицькою у дисертаційному дослідженні на тему «Адміністративно-правові засади взаємодії нотаріату з органами виконавчої влади у сфері реалізації правоохоронної функції держави» (2020 р.). Авторкою запропоновано під взаємодією нотаріату з органами виконавчої влади в напрямку реалізації правоохоронної функції держави розуміти короткочасне або систематичне здійснення узгоджених дій нотаріату з органами виконавчої влади, об'єднаних спільною метою, для досягнення найбільш бажаного результату в наданні послуг щодо реалізації прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також попередження та припинення правопорушень.

У роботі авторка визначає функції взаємодії нотаріату з органами виконавчої влади щодо реалізації правоохоронної функції держави: 1) охорона конституційних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; 2) захист гарантованих державою прав фізичних та юридичних осіб; 3) контроль та нагляд за якістю надання нотаріальних послуг для населення; 4) здійснення дій в межах чинного законодавства, дотримання порядку вчинення нотаріальних дій; 5) сприяння формуванню нормативно-правової бази для більш ефективної нотаріальної діяльності, а також заповненню прогалин або усунення колізій у законодавстві; 6) попередження порушення прав і свобод особи, здійснення превентивного правосуддя; 7) обмін інформацією різного змісту; 8) надання консультацій щодо застосування окремих норм законодавства, узагальнення нотаріальної практики.

Дослідницею запропоновано до функцій сучасного нотаріату відносити: 1) правоохоронну; 2) праворегулюючу; 3) правореалізаційну; 4) верифікаційну; 5) превентивно-профілактичну; 6) функцію підвищення правової свідомості та обізнаності осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії, а також правової культури в цілому; 7) фіскальну функцію; 8) функцію фінансового моніторингу [142].

У напрямку дослідження взаємодії нотаріату з іншими суб'єктами працювала й В. Тищенко, яка у своєму дисертаційному дослідженні висвітлює питання взаємодії нотаріату із органами публічної влади. Цікавими видаються висновки авторки про виділення видів співпраці нотаріату із органами публічної влади, а саме: 1) організаційної співпраці, яка передбачає винайдення юридичного компромісу з органами публічної влади на центральному та місцевому рівнях у питаннях створення належних умов функціонування нотаріату, а також забезпечення його прав і законних інтересів у сфері публічного управління; 2) функціональної співпраці, яка передбачає сукупність двосторонніх, взаємовигідних та взаємоузгоджених за часом, місцем, ресурсами і колом виконавців зв'язків, спрямованих на забезпечення спільної діяльності для досягнення заздалегідь поставленої мети, обумовленої повноваженнями суб'єктів взаємодії; 3) інформаційної співпраці, що уособлює в собі порядок співпраці у сфері державних інформаційних ресурсів з метою реалізації в межах своїх повноважень права нотаріату на доступ і користування електронними базами даних та іншими відповідними ресурсами в офіційних інформаційно-телекомунікаційних системах.

Заслужують на увагу результати дослідження В. Тищенко, що стосуються порядку взаємозв'язку нотаріату з органами юстиції. Авторка зазначає про певну специфіку, яка проявляється в такому: а) державний контроль може також здійснюватися на перших трьох етапах зазначеної взаємодії; б) взаємодія на етапі організаційної підготовки нотаріальної діяльності не характерна для уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування; в) зважаючи на те, що головним суб'єктом взаємодії з

дипломатичними представництвами та консульськими установами України, які уповноважені вчиняти окремі нотаріальні дії за кордоном, є Міністерство закордонних справ України, органи юстиції реалізують юридично закріплений зв'язок з ними переважно на етапі здійснення нотаріальної діяльності [149].

Іншу групу наукових праць, присвячено питанням діяльності нотаріату як суб'єкта захисту прав. Прикладом може слугувати дисертація К. Гарбуз на тему «Особливості правового регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав», в якій визначено завдання правового регулювання нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав, серед яких: а) включення нотаріату до числа суб'єктів, які здійснюють не тільки захист, але й охорону, і гарантування реалізації конституційних прав; б) дотримання конституційних принципів, що мають відношення до діяльності нотаріату; в) уточнення принципів діяльності нотаріату в Україні; г) забезпечення населення нотаріальними послугами з урахуванням територіальної ознаки; д) подальше удосконалення державного контролю за діяльністю нотаріату у частині захисту конституційних прав.

Слушними є висновки авторки щодо виокремлення характерних рис нотаріату в Україні як суб'єкта захисту конституційних прав, а саме: а) належність державних та приватних нотаріусів до другого сектора суспільства, а майже усіх інших суб'єктів, що виконують певні нотаріальні дії за умов відсутності нотаріусів та / або утрудненого доступу до них, – до першого сектора суспільства; б) превентивний характер здійснюваного захисту; в) вчинення нотаріальних дій в межах виконання делегованих державою повноважень; г) незважаючи на стійкий характер словосполучення «нотаріат є суб'єктом захисту конституційних прав», нотаріат здійснює не тільки захист цих прав, але й їхню охорону, і їхній правовий захист.

Гарбуз К. пропонує градацію функції нотаріату, які походять із публічно-правового характеру нотаріальної діяльності з застосуванням аксіологічного підходу на: а) антропоцентричні функції (правоохоронна, правозахисна);

б) інші функції (фіскально-моніторингова, профілактична, правовстановлююча, реєстраційна, консультативна) [13].

Інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина присвячено дисертаційне дослідження К. Чижмарь (2015 р.). Авторкою зроблено висновки про притаманність інституту нотаріату таких функцій як: 1) функція встановлення способу (для отримання нових науково-теоретичних знань, що відтворюють динаміку захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату); 2) функція спрямування та передбачення специфічного шляху (для досягнення науково-дослідницької мети захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату); 3) функція забезпечення отримання всебічної об'єктивної інформації щодо захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 4) допоміжна функція щодо запровадження нової інформації до джерел наукової теорії захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 5) забезпечувальна функція (спрямована на уточнення, збагачення та систематизацію понятійно-категоріального апарату як у юридичній науці в цілому, так і в межах інституту нотаріату); 6) системостворююча функція (спрямована на впорядкування наукової інформації, що базується на конкретних фактах об'єктивної дійсності та логіко-аналітичному інструменті науково-теоретичного пізнання механізму захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату).

Інститут нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина визначено як державно-правовий інститут, а нотаріальну діяльність такою, що наділена дуалістичним характером поєднання публічно-правових та приватно-правових начал. Специфіка організації нотаріату полягає в тому, що ця система створена для забезпечення правової допомоги населенню. Держава за допомогою нотаріату реалізує свою позитивну роль у зміцненні інституту прав і свобод людини і громадянина. Отже, через інститут нотаріату держава реалізує одну зі своїх функцій, враховуючи при цьому як публічні так і приватні інтереси [59].

Слід акцентувати увагу на висновках, зроблених О. Золотухіною у дисертаційному дослідженні на тему «Функціональне призначення нотаріату: теоретико-правові аспекти» (2018). Дослідницею охарактеризовано ознаки функцій нотаріату та доведено що функції нотаріату є складним багатоаспектним, системним явищем, що можуть бути класифіковані на окремі різновиди за критеріями: суб'єктів реалізації (функції, що реалізуються нотаріусами; державними нотаріальними конторами; державними нотаріальними архівами; посадовими особами органів місцевого самоврядування; консульськими установами); територіальних меж поширення (міжнародно-правові та внутрішньодержавні функції нотаріату); мети реалізації (правозахисна; правотворча; правотлумачна; правозастосовна; правоохоронна функції нотаріату); змісту (посвідчувальна; гарантуюча; контрольна; уповноважуюча; попереджувальна; правореалізуюча; системоутворююча; фіскальна; інформаційна; консультативна; освітньо-професійна функції нотаріату); ролі держави в нотаріальній діяльності (публічні та приватні функції нотаріату); значимості (основні та допоміжні функції нотаріату).

Авторка обґрунтовує можливість виокремлення різновидів форм реалізації функцій нотаріату, до яких відносяться: а) правові форми реалізації функцій нотаріату, змістом яких є система закріплених нормами права послідовно здійснюваних дій суб'єктами нотаріальної діяльності, які спрямовані на реалізацію відповідних функцій нотаріату та поділяються на посвідчувальну; правозастосовну; правоохоронну; контрольну-наглядову; інтерпретаційну форми; б) організаційні форми реалізації функцій нотаріату, тобто система організаційних дій, які забезпечують реалізацію функцій нотаріату, водночас, вони не мають правового характеру і не породжують правових наслідків, які поділяються на: організаційно-господарську; організаційно-документальну; організаційно-інформативну форми [33].

Свіжий погляд на функції нотаріату та їх класифікацію надає Л.В. Кияниця. Авторка зазначає, що в сучасних умовах нотаріату притаманна значна кількість функцій, які не завжди відповідають його ролі та призначенню

в суспільстві, і задля відділення одних функцій від інших проведена така класифікація функцій нотаріату: – основна функція – нотаріальна функція, яка полягає в забезпеченні безспірності в цивільних правовідносинах і охоплює правоохоронну, правозахисну та праворегулюючу функції нотаріату. Зокрема розширено сприйняття правозахисної функції нотаріусів на випадки, коли вони встановлять ознаки кримінального правопорушення, про які мають повідомити правоохоронні органи; – похідні функції (реєстраційні функції); – додаткові функції (функція державного реєстратора, суб'єкта первинного фінансового моніторингу, медіатора, фіскальна функція) [36].

Темою наукової статті Н.М. Денисяк стала «Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні». Авторка зазначає, що процес реформування нотаріату має базуватися на попередній розробці концептуальних засад функціонування нотаріату в Україні. Дослідниця пропонує прийняти новий закон та пропонує його назву «Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні» [16].

Окремі наукові праці присвячено висвітленню аспектам діяльності професійного самоврядування нотаріату та іншим суб'єктам в сфері нотаріату. Прикладом може слугувати дисертаційна робота Ю. Солошенко на тему «Адміністративно-правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату» (2021 р.), в якій досліджено особливості ролі й місця Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату у системі адміністративної юрисдикції Міністерства юстиції.

Заслуговують на увагу висновки авторки щодо того, що Вища кваліфікаційна комісія нотаріату є колегіальним органом, який створюється при Міністерстві юстиції України й цільовим призначенням якого є перевірка професійної придатності осіб, які здійснюють нотаріальну діяльність або ж мають бути дискваліфікованими у зв'язку з професійною невідповідністю займаній посаді нотаріуса в державних нотаріальних архівах, державних нотаріальних конторах та на засадах приватного нотаріату.

Дослідницею наголошено на тому, що Вища кваліфікаційна комісія нотаріату є колегіальним підрозділом, створеним при органі державної влади –

Міністерстві юстиції для розв'язання специфічних завдань у межах атестаційно-кваліфікаційної юрисдикції, з компетенцією у сфері організації кваліфікаційних іспитів і нормативно-правовими функціями й повноваженнями трьох груп: 1) обліково-ревізійними (розгляд подань підрозділів керівного регуляторного органу про допуск осіб, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, до його складення); 2) атестаційно-кваліфікаційними (проведення кваліфікаційних іспитів на право на зайняття нотаріальною діяльністю); 3) селекційно-контрольними (розгляд подань головних управлінь юстиції про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю) [146].

Ряд наукових статей, пов'язаних із висвітленням діяльності Нотаріальної палати України та інших питань в сфері нотаріату присвячено й Л. Павлова. Авторка вказує, що нотаріуси є спеціальними суб'єктами державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що дозволяє робити цю процедуру простішою та зручнішою для власників, користувачів нерухомого майна тощо. Новелізація нотаріального законодавства не відбувається без попереднього погодження з представниками нотаріальної спільноти країни. Обґрунтовується думка, що нотаріат в Україні в повній мірі відповідає фундаментальним принципам нотаріату латинського типу та задовольняє умови для належної діяльності нотаріусів [75]. Пропонується авторське визначення терміну «професійна етика» як сукупність правил поведінки визначеної соціальної групи, яка забезпечує моральний характер взаємовідносин, з професійною діяльністю [73].

Наголошується, що пріоритетом сучасної правової держави повинно стати створення міцної і стабільної системи захисту прав і законних інтересів громадян, а також юридичних осіб. Нотаріат є тим правовим інститутом, діяльність якого за призначенням спрямовано саме на досягнення вказаної мети. Тому його реформування, приведення його у відповідність до міжнародних норм, адаптація законодавства, регулюючого його діяльність, на думку Л. Павлової є не менш важливими, чим, скажімо, реформування судової

системи. Тим більше що розвиток професійного і відповідального нотаріату є важливим елементом позасудової цивільної юрисдикції і судової реформи [74].

Окремі аспекти ролі та місця суб'єктів вчинення нотаріальних дій у системі захисту прав людини і громадянина досліджувала Н. Бортник. Авторкою констатовано, що нотаріат, як важливий інститут цивільного права вирішує доволі складні питання, які спрямовані на забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Приватноправова царина, що є компетенцією діяльності органів і посадових осіб, на яких покладається певний обов'язок щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, а також вчинення інших нотаріальних дій, що визначені чинним законодавством, переважно охоплена нормативно-правовим регулюванням. У статті підкреслено, що розвиток системи нотаріату упродовж останніх десятиліть пройшов відповідні етапи свого реформування, шляхом розширення не лише переліку нотаріальних дій, але й розширенням кола осіб, які отримали право на здійснення певних нотаріальних дій. Особливо це стосується посадових осіб органів місцевого самоврядування, які, за своєю суттю здійснюють народовладдя та реалізують фундаментальне право людини і громадянина на самостійне вирішення питань місцевого значення [10].

Привертає увагу дисертаційне дослідження К. Білько на тему «Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в Україні» (2015 р.). Авторка пропонує під формою адміністративно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату розуміти зовнішній прояв діяльності органів виконавчої влади у межах наданих їм повноважень, яка здійснюється з метою організації діяльності нотаріату. До основних правових форм адміністративно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату відносять: правові акти нормативного та індивідуального характеру; вчинення (здійснення) інших юридично значущих дій. До організаційних форм адміністративно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату віднесено: різного роду організаційні дії та матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності.

Удосконалення адміністративно-правового забезпечення організації та діяльності нотаріату віднесено до складових адміністративної реформи, триваючої в Україні протягом останніх років. Наголошено, що нотаріальна діяльність покликана сприяти забезпеченню реалізації та позасудового захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. До переліку чинників, які підтверджують ефективність діяльності в сфері нотаріату віднесено відповідність адміністративно-правового забезпечення потребам сучасного суспільства. Обґрунтовано необхідність адаптації засобів, покликаних охороняти та захищати суспільні відносини, які постійно змінюються, розвиваються і вдосконалюються.

Ще в той час авторкою констатовано невідповідність нормативно-правових актів сфери нотаріату потребам, які обумовлені стрімким розвитком суспільних та міжнародних відносин. Вказано на потребі в оновленні підходів до сутності та змісту інституту нотаріату, основних його завдань, структури, правового забезпечення, тощо. Окрему увагу в дисертаційному дослідженні приділено впливу європейської інтеграції на нотаріат, зокрема приведенню національних актів законодавства сфери нотаріату до міжнародних стандартів, а також створення дієвих механізмів їх реалізації з урахуванням розвитку економічних, соціальних і політичних відносин в українському суспільстві [9, с. 1].

Цікавим видається дослідження О. Нелін на тему «Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого функціонування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб». У своїй роботі автор виділяє дві тогочасні проблеми нотаріату: недостатня оцінка та використання позитивного потенціалу нотаріату при здійсненні судової реформи у сфері цивільної юрисдикції та недостатнє використання потенціалу нотаріату в правоохоронній сфері, які не втратили свою актуальність й досі. Автор зауважує на необхідності системного реформування нотаріальної діяльності, важливості створення передумов для більш вагомого закріплення та використання потенціалу нотаріату у сфері цивільного обороту, забезпечення

охорони та захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб з метою розбудови громадянського суспільства держави [65].

Цінними з практичної точки є висновки, зроблені Д. Журавльовим під час дослідження теми «Становлення нотаріату в Україні, перспективи та шляхи розвитку», в якому акцентовано увагу на необхідності перегляду положень Закону України «Про нотаріат» [121], з огляду на постійний розвиток суспільно-правових відносин в державі, а також долучення українського нотаріату до світового досвіду країн, у яких існує класичний нотаріат латинського типу. Йдеться про утворення єдиного нотаріату, з вільними, але відповідальними самоврядними професіоналами, з умовою залишення ефективного та дієвого контролю з боку держави. Латинський нотаріат є системою, за якою нотаріус здійснює публічну функцію, отримавши від держави частинку його влади (право надавати його документам силу публічного акта), але організовує свою роботу як самозайнята особа вільної професії. На міжнародній арені Латинський нотаріат представлений Міжнародним союзом нотаріату, що об'єднує понад 80 держав світу. Латинський нотаріат базується на традиції римського права. У країнах, що входять до Міжнародного союзу нотаріату, як і в Україні, діє континентальна (романо-германська) правова система з її пріоритетом письмового доказу, а нотаріально оформлені документи отримують публічне визнання і підвищену доказову силу.

Особлива увага повинна приділятися питанням щодо створення нормативної бази, якою буде регламентовано морально-етичні та професійні правила поведінки нотаріусів, сформовано єдиний підхід відносно оплати вчинення нотаріальних дій, розроблення комплексної програми стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, яка б передбачала не лише навчальний процес з питань нотаріату, а й елементи практики, психології, етики, деонтології, логіки, конфліктології, норм процесуального права тощо [27, с. 13].

Реформи в організації і діяльності нотаріату України в умовах євроінтеграційного курсу стали предметом дослідження В. Орзіх. Авторка виділяє перелік необхідних реформ і сфері нотаріату та обґрунтовує необхідність їх проведення. До таких реформ віднесено спробу надати сучасним українським нотаріусам нові повноваження та вдосконалити існуючі: 1) з представництва осіб, що звернулися для вчинення нотаріальних дій до нотаріуса, з метою вчинення нотаріальних дій та збирання документів, що необхідні для вчинення таких дій; 2) з провадження медіації з метою позасудового врегулювання конфліктів, що виникли або можуть виникнути між суб'єктами правовідносин; 3) з видачі свідоцтв про право власності на нерухоме майно, право на яке реєструється вперше; 4) з посвідчення правочинів виключно за місцезнаходженням (місцем реєстрації) нерухомого та рухомого майна; 5) з виключно контрольних та інформаційних функцій при сплаті податку на доходи фізичних осіб, отримані від продажу, прийняття у дар та спадкування майна; 6) державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців; 7) з користування іншими (крім тих, якими вже користуються нотаріуси) Державними та Єдиними реєстрами, базами тощо, з правом отримання з них відповідних витягів, виписок, інформацій тощо [70]. Важливо відмітити про реалізацію окермих пропозицій, зокрема що стосується медіації.

Слід звернути увагу на наукову статтю Ю. Василик, предметом дослідження якої стала тема «Сучасна державна правова політика у сфері нотаріату як об'єкта адміністративно-правового регулювання». Авторкою якій проведено науково-теоретичний аналіз окремих аспектів нормативного закріплення та практичного здійснення державної правової політики у сфері нотаріату; комплексний загальнотеоретичний аналіз основних напрямів державної правової політики у сфері регулювання нотаріальної діяльності; обґрунтовано основні напрями розвитку адміністративно-правового регулювання нотаріату в сучасній Україні.

За результатами дослідження, авторкою відмічено, що в Україні формуються оновлені підходи до врегулювання суспільних правовідносин,

пов'язаних із захистом прав та інтересів осіб, в яких нотаріусу відведено роль суб'єкта, покликаного здійснювати врегулювання цих відносин. З цією метою нотаріусів наділено обсягом повноважень, реалізуючи які, нотаріусами забезпечується дотримання та захист інтересів та прав суб'єктів правовідносин, надається правова допомога. Звертається увага на такі категорії як «правильність» та «ефективність», та їх важливу роль у діяльності нотаріату, яка проявляється у сприянні рівноваги та «здорової» взаємодії між суб'єктами суспільних відносин, а також запобігає виникненню небажаних деформацій у структурі таких правовідносин.

Обґрунтовується думка щодо виокремлення трьох функцій адміністративно-правового регулювання державно-правової політики у сфері нотаріату, до яких віднесено: 1) організаційна функція; 2) перевірна функція; контрольна функція. Наголошено на необхідності спрямування правової політики держави на забезпечення умов ефективної взаємодії нотаріату з іншими органами та установами, що стане запорукою підвищення якості надання нотаріальних послуг та підвищить рівень суспільної довіри до нотаріату.

Вказується на необхідності розширення змісту поняття «нотаріат» за рахунок нового наповнення, з огляду на що профільний нормативно-правовий акт, що регулює діяльність нотаріату, потребуватиме відповідних змін та доповнень, у деяких випадках – концептуальних [12, с. 10].

Коршунова Н.В. присвятила своє дисертаційне дослідження питанню теоретико-правових аспектів поняття державної політики [44]. Видається цікавим висновок авторки щодо того, що в умовах європейської інтеграції України ефективна реалізація державної політики передбачає: а) здійснення державної політики на засадах демократії; б) використання гуманних засобів забезпечення державної політики; в) імплементацію міжнародних стандартів державної політики універсального та регіонального характеру в національну правову систему. Перспективами правового забезпечення розвитку державної політики в умовах євроінтеграції України є забезпечення конституційної та

судової реформ, функціонування демократичних інститутів і демократичного управління, безпеки особи та держави, децентралізації та діяльності місцевого самоврядування, прав, безпеки та життєдіяльності людини тощо.

Окрему увагу науковцями присвячено питанням етики в нотаріальній діяльності. Так, Ю.В. Желіховська дослідила тему «Етика нотаріусів у сфері професійної діяльності». Авторкою вказано, що характері публічно-правової діяльності нотаріуса, яка вирізняється серед інших професій цілою низкою специфічних властивостей, зумовлених роллю, яку вони відіграють у житті суспільства. Вона втілює у собі принципи гуманізму, справедливості, засновується насамперед на дотриманні морально-етичних вимог і професійних правил, які є стрижнем його професійної діяльності. Охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб є змістом повсякденної діяльності нотаріусів і разом з тим — їхнім професійним обов'язком [26, с. 198].

В свою чергу І. В. Левченко та В. В. Клемпарською у науковій роботі на тему «Етика нотаріальної діяльності» звернуто увагу на потребі у дотриманні морально-етичних норм, а також професійно-етичних правил поведінки під час виконання нотаріусами професійних обов'язків. Розглянуто ключові поняття «етика», «мораль», «професійна етика нотаріуса». З урахуванням наукових підходів, нотаріат розглядається авторками як один із інститутів правосуддя, на який покладено виконання таких важливих функцій держави як дотримання високого рівня правового обслуговування населення шляхом вчинення нотаріальних та інших юридичних дій.

У результаті проведеного дослідження, наочині приходять до висновків про ґрунтування публічно-правової нотаріальної діяльності на, втілюючи принципи гуманізму, справедливості, першочергово на дотриманні морально-етичних вимог і професійних правил, які є стержнем професійної діяльності нотаріуса. Відзначено, що головні напрями реформування інституту нотаріату на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, зокрема, щодо дотримання морально-етичних вимог і професійних правил поведінки у нотаріальній

діяльності свідчать про прагнення удосконалити інститут нотаріату, зробивши його професійнішим, конкурентоздатнішим. Окремої уваги потребують питання нормативного врегулювати деяких аспектів діяльності нотарусів, пов'язаних з морально-етичним змістом. Зазначені реорганізації у сфері нотаріату дозволять посісти йому гідне місце в правовій системі України [50, с. 49].

В свою чергу, О.М. Соломахіна досліджуючи вплив об'єднань професійного самоврядування нотаріусів на етичні аспекти їх діяльності обґрунтовує думку про те, що в аспекті дотримання морально-етичних норм та успішної професійної нотаріальної діяльності Нотаріальна палата України та Українська Нотаріальна Палата є джерелом дотримання морально-етичних норм нотарів України [145, с. 153].

Дослідженням в сфері нотаріату присвячено низку робіт В.М. Черниша, зокрема таким важливим питанням як: незалежності нотаріату, як необхідній умові становлення громадянського суспільства в Україні [156]; реформування органів нотаріату в Україні [157]; правова політика і проблеми нотаріальної професії: науково-критичний дискурс [158, с. 140]. Так, в останній із зазначених робіт, автор проаналізував теоретико-методологічні підходи до дослідження концепту правової політики і проблеми нотаріальної професії. Інститут нотаріату в Україні визначено як центральну ланку практичної реалізації принципу сприяння громадянам й організаціям у забезпеченні їхніх прав і законних інтересів відповідно до міжнародних стандартів. Окреслено напрями подальшого розвитку та реформування інституту нотаріату в правовій системі України.

Відзначено про залежність інституту нотаріату у процесі формування європейського правового простору від формування іміджу професії нотаріуса, що ґрунтується на високій культурі, професіоналізмі та, насамперед, лояльності стосовно держави. Обґрунтовано, що Правила професійної етики нотаріусів України [113] потребують ґрунтового переосмислення, доопрацювання та вдосконалення. На думку, В. М.Черниш Правила професійної етики нотаріусів

України [113] необхідно розділити шляхом виокремлення: морально-етичних вимог до нотаріуса; обов'язків нотаріуса; правил спілкування з Нотаріальною палатою України та представниками засобів масової інформації. Окрім цього, автором зроблені висновки щодо: а) необхідності визначення на нормативному рівні строку давності відповідальності за порушення морально-етичних норм нотаріусом; б) щодо доцільності розширення переліку видів відповідальності нотаріуса (наприклад, попередження, догана, визнання свідочтва таким, що втратило чинність), з огляду на не співрозмірність існуючого виду відповідальності, передбаченого за порушення морально-етичних норм у вигляді анулювання свідочтва нотаріуса різним обставинам, мотивам і тяжкості допущених порушень; в) потребу у переосмисленні підходів до поняття етики й моралі нотаріуса та ґрунтовного доопрацювання Правил професійної етики нотаріусів України [113] за для забезпечення відповідності їх назві та призначенню [158, с. 140].

Особливої актуальності у теперішній час набуває дослідження питань інформаційно-комунікаційних технологій у нотаріальній діяльності. До цікавих висновків у своїй статті приходить А.В. Лила-Барська, яка висвітлила окремі питання впровадження цифрових технологій у нотаріальну діяльність. Авторка зауважує, що в умовах безперервного та стрімкого розвитку цифрових технологій сучасний нотаріат, будучи невід'ємною частиною правової системи України, розвивається разом і нарівні з іншими її інститутами. Цифровий вектор розвитку нотаріату має в основному позитивні моменти і покликаний не лише оптимізувати роботу нотаріусів, а й забезпечити його доступність та зручність для осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Крім цього, впровадження електронного нотаріату – це продовження державної політики у сфері цифровізації та ще один крок до створення в Україні нотаріату, що відповідатиме європейським стандартам та забезпечить процес реалізації своїх функцій відповідно до викликів сучасності [51].

В свою чергу, Ю.Ю. Бисага вивчаючи сутність та характеристику цифрових технологій у нотаріаті, приходить до висновку, що цифрові

технології у діяльності нотаріату дозволяють нотаріусам здійснювати свою діяльність ефективніше та оперативніше, зменшуючи час на виконання процедур, спрощуючи адміністративні процеси та покращуючи доступ до нотаріальних послуг для громадян та бізнесу. Крім того, використання цифрових технологій дозволяє забезпечити більшу достовірність та надійність нотаріальних дій, оскільки цифрові дані можуть бути захищені від несанкціонованого доступу та маніпуляцій. Українське законодавство передбачає використання цифрових технологій у нотаріаті з метою поліпшення ефективності, доступності та безпеки нотаріальних послуг. Суть ідеї полягає у тому, щоб використовувати сучасні електронні засоби та цифрові інструменти для спрощення та автоматизації процесів, пов'язаних з нотаріальною діяльністю. Відтак, впровадження цифрових технологій у нотаріат є важливим етапом в розвитку сучасної нотаріальної системи, оскільки це дозволяє покращити якість нотаріальних послуг, забезпечити доступність для громадян та бізнесу, а також підвищити рівень безпеки та надійності нотаріальних дій [6].

Адміністративно-правове регулювання функціонування електронного нотаріату стало предметом дослідження З. Журавльової. Авторка приходить до висновку, що сучасна модель розвитку українського нотаріату – це розвиток моделі активного нотаріату, яка ставить нотаріуса в центр цивільного обороту і наділяє його повноваженнями для надання кваліфікованої юридичної допомоги комплексного характеру, з урахуванням адміністративно-правового складника. Належне адміністративно-правове регулювання функціонування електронного нотаріату надасть можливість забезпечити реалізацію, за новими, адаптованими до сучасних умов правилами, загальних цілей інституту нотаріату, таких як: – покращення якості нотаріального обслуговування населення; – пришвидшення процедури здійснення нотаріальних дій і, як наслідок, збільшення їх кількості; – зростання ефективності функціонування інституту нотаріату на основі єдиного реєстру нотаріальних дій; – зростання рівня захисту прав і закону [28].

В свою чергу, І. Куценко здійснено аналіз взаємодії єдиних та державних реєстрів у розрізі нотаріальної діяльності. Авторка обґрунтовує думку щодо

неможливості безпосередньо вчинення нотаріальних дій без існування Єдиних та Державних реєстрів, яких налічується чимала кількість і які, містять тотожні відомості, дублюють інформацію, не повною мірою відображають інформацію, чим породжують проблеми та труднощі для тих, хто ними користується.

Тривалий час право доступу до Єдиних та Державних реєстрів Міністерства юстиції України мало досить вузьке коло осіб (приватні та державні нотаріуси, працівники державного підприємства «Національні інформаційні системи», державні виконавці тощо). Однак, з часом, чисельність державних реєстраторів, які мають доступ до Державних та Єдиних реєстрів почала зростати, а відомості до реєстрів — активно вноситися [48].

Куніцин Н. розглянув питання взаємодії нотаріусів із реєстрами під час війни. Як зазначає автор, внаслідок воєнного стану робота реєстрів тимчасово призупинялася. Не всі з них встигли перезапустити (наприклад, Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців). Водночас автор вказує на акти законодавства в сфері нотаріат, які надають можливість в умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до реєстрів вчиняти нотаріальні дії без використання реєстрів з подальшим внесенням до них відповідних відомостей протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу, незалежно від виду нотаріальних дій, для вчинення яких вимагається використання реєстрів. Таким чином законодавець, усвідомлюючи тимчасову відсутність допуску нотаріусів до реєстрів, надає їм право на вчинення нотаріальних дій без використання реєстрів. Водночас за нотаріусами у будь-якому випадку зберігається обов'язок вчиняти дії з реєстрами після відновлення їх роботи [46].

Із введенням в Україні воєнного стану, напрямки наукових досліджень дещо трансформувались через нові виклики. При цьому, висвітлення результатів дослідження нотаріату у воєнний стан в основному здійснювалося на рівні наукових статей, тез конференції. При структуруванні методології проблематики адміністративно-правового забезпечення формування та

реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану оберемо предметний критерій.

Так, сучасні проблеми інституту нотаріату в умовах воєнного стану стали предметом дослідження О. Письменного, який у своїй статті висвітлює проблеми законотворчої діяльності під час воєнного стану, недосконалості нашої правової системи та спробувати визначити шлях виходу з цієї проблеми шляхом практичних напрацювань. Автор предметно аналізує питання спадкування у умовах повномасштабного вторгнення російської федерації. Дослідник звертає увагу, що на порядку денному, опинилось питання щодо особливостей забезпечення прав громадян на здійснення своїх прав у сфері спадкового права, адже, військові дії можуть створювати перешкоди у реалізації права на спадщини, зокрема й на майнові відносини загалом. Автор актуалізує питання щодо можливості держави вироблення заходів щодо пристосування законодавства пов'язаного із спадковим правом до умов воєнного часу, з метою подальшого захисту прав учасників даного виду правовідносин [79]. Відзначено, що у сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та їх практичного застосування в системі нотаріату маємо можливість отримувати якісно, оперативно та прозоро широкий спектр послуг, що надаються органами нотаріату в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Окрім цього, автором наголошено, що актуальність даного питання немає сенсу додатково доказувати, оскільки нотаріат відноситься до правоохоронних органів, одним з обов'язків відповідно до чинного законодавства України є в першу чергу, забезпечення фізичним і юридичним особам у захисті їх законних інтересів, прав та обов'язків. Вказано на проблемні питання, пов'язанні із оформленням спадщини під час діє воєнного стану, серед таких суперечливість законодавства, ускладнення роботи нотаріусів на територіях де велись активні бойові дії, що полягали у відсутності доступу нотаріусів до спадкового реєстру, з огляду на що вони змушені були заводити спадкові справи без внесення до

Спадкового реєстру, що в подальшому призвело до дублювання спадкових справ [79, с. 25].

Особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану були висвітлені О. Баконіною, які стосувались таких питань як: 1) зупинення незавершених нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації, або юридичних осіб, які пов'язані із такими особами та надання відмови у вчиненні нотаріальної дій, при зверненні таких осіб; 2) спрощення процедур засвідчення справжності підпису на заявах про надання дозволу на виїзд дітей за кордон строком до трьох місяців; 3) безпекових питань (зокрема щодо невідкладного знищення бланків та печаток у разі виникнення відповідних загроз неправомірного вилучення чи втрати); 4) покращення взаємодії між нотаріусами (зокрема, щодо можливості передачі спеціальних бланків нотаріальних документів між нотаріусами); 5) роботи із єдиними та державними реєстрами, що функціонують у системі Міністерства юстиції (в частині продовження строків внесення відомостей); 6) заборони вчинення окремих дій (зокрема, вчинення виконавчих написів за кредитними договорами, які не є нотаріально посвідченими) [4].

Можна констатувати що під час дії воєнного стану в більшості випадків наукові дослідження стосувались: 1) особливостей вчинення реєстраційних та нотаріальних дій в умовах воєнного стану; 2) обговорення та аналізу прийнятих актів законодавства; 3) функціонування реєстрів та ведення діловодства (особливо питань щодо стосувались архіву); 4) окремих аспектів нотаріальної діяльності на тимчасово окупованих територіях та ін.

Проведений аналіз доктрини права, у межах якої досліджено окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату дозволив виокремлено основні напрямки наукових досліджень обраної тематики залежно від предмету дослідження, до яких можна віднести: - щодо взаємодії нотаріату з іншими суб'єктами; - щодо діяльності нотаріату як суб'єкта захисту прав;- щодо функціонального призначення нотаріату; - щодо адміністративно-правового статусу окремих

суб'єктів у сфері нотаріату;- щодо організації та діяльності нотаріату до введення в Україні воєнного стану; - щодо етичних засад здійснення нотаріальної діяльності та ін.

Також можна прийти до висновку, що більшість посібників та монографій, предметом дослідження яких є сфера нотаріату видавались багато років назад, та не висвітлюють актуального стану, в тому числі питань функціонування нотаріату в умовах воєнного стану, хоча слугують теоретичним підґрунтям для розуміння цієї сфери та нових досліджень. Правовідносини в умовах воєнного стану мають динаміку до постійних та динамічних змін, що виключає сталість та водночас породжує потребу у проведенні постійних наукових досліджень, в тому числі й у сфері нотаріату.

Проведене дослідження стану та розвитку наукової думки за темою дисертації, дало можливість встановити відсутність комплексних робіт, присвячених безпосередньо проблематиці адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Також важливо відмітити, що незважаючи на те що воєнний стан в Україні триває вже третій рік, з'являються нові виклики та загрози в сфері нотаріату, що зумовлює потребу у їх подальших дослідженнях.

В цій частині дисертації проаналізовано доктрину права, у межах якої досліджено окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату. Виокремлено основні напрямки наукових досліджень обраної тематики залежно від предмету дослідження. Окремо досліджено вектор наукових досліджень та трансформаційних процесів у цій сфері в умовах воєнного стану, внаслідок чого визначено його характерні ознаки.

Звернуто увагу на те, більшість посібників та монографій, предметом дослідження яких є сфера нотаріату видавались багато років назад, та не висвітлюють актуального стану, в тому числі питань функціонування нотаріату в умовах воєнного стану, хоча слугують теоретичним підґрунтям для розуміння

цієї сфери та нових досліджень. Правовідносини в умовах воєнного стану мають динаміку до постійних та динамічних змін, що виключає сталість та водночас породжує потребу у проведенні постійних наукових досліджень, в тому числі й у сфері нотаріату.

Відзначено, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну вектор наукових досліджень в сфері нотаріату дещо трансформувався. Такі зміни можна охарактеризувати через призму характерних ознак, до яких віднесемо: наукові дослідження в основному стосувались питань, пов'язаних із функціонуванням нотаріату в умовах воєнного стану, аналізом внесених змін до законодавства в сфері нотаріату, обговоренням роботи державних реєстрів, впроваджених обмежувальних заходів, тощо.

Здійснено дослідження стану та розвитку наукової думки за темою дисертації, в результаті чого встановлено відсутність комплексних робіт, присвячених безпосередньо проблематиці адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Обрано структурування методології проблематики адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану за предметним критерієм.

1.2 Поняття, завдання, функції державної політики у сфері нотаріату

Нотаріат в Україні розглядається як система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної вірогідності.

Окрім цього, нотаріат в Україні можна охарактеризувати через призму наступних детермінант, до яких віднесено:

а) покладення вчинення нотаріальних дій на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні

нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси);

б) можливості покладення законом на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності;

в) можливості проведення нотаріусами медіації у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора [121].

Нотаріат у правовій системі України відіграє значну роль як орган безспірної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя [65, с. 47].

Сфера нотаріату є сферою суспільних відносин, що одночасно виступає об'єктом державного впливу. Як зазначено, К.Ф. Білько нотаріат є сукупністю уповноважених державою суб'єктів, основною метою діяльності яких є забезпечення реалізації, охорони й захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад та держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій [9].

Що стосується нормативного визначення «державна політика в сфері нотаріату» то його в нормативно-правових актах не закріплено.

Сучасне розуміння державної політики незалежно від її спрямування пов'язано із визначенням того як держава через уповноважених суб'єктів та наявний інструментарій діє, щоб вирішити суспільні питання.

Політика в традиційному розумінні інтерпретується як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями. Під державною політикою слід розуміти сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни.

Державна політика змінюється у результаті розрізнених чинників усвідомлених вимог і можливостей, які можуть бути чинником зміни

технологій, ринкових структур або інших об'єктивних умов, зрушень у системі цінностей або їх сприйнятті, а також відносного впливу різних груп інтересів. Способи перетворення всіх цих чинників у нові напрями політики зумовлені певними інститутами та процедурами формування і зміни власне політики [17, с 11].

Згідно Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 до завдань Міністерства юстиції України віднесено: 1) забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері державної реєстрації (зокрема, актів цивільного стану; речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; обтяжень рухомого майна; юридичних осіб; громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи; фізичних осіб – підприємців), а також реєстрацію (зокрема, статуту територіальної громади м. Києва; статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук); 2) організація роботи нотаріату [100].

Натомість Законом України «Про нотаріат» у ст. 2¹ зазначено, що: «державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства...» [121].

Василик Ю. аналізуючи зміст цієї статті Законом України «Про нотаріат» акцентує увагу, що державне регулювання нотаріальної діяльності здійснюється в основному в організаційно-управлінському (особливо стосується сфери державного нотаріату) та контрольно-перевірочному напрямках [12, с. 18]. Також можна відмітити, що нормативно визначено лише фактичну предметну сферу державної політики, що стосується нотаріальної діяльності [77].

Що стосується наукових підходів до визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату», то проаналізуємо основні з них.

Так, Ю.С. Василик зроблено висновок про те, що загальні риси сучасної державної правової політики України у сфері нотаріату полягають у створенні сприятливого правового та інформаційно-технічного середовища для впровадження нових методів і підходів у роботу вітчизняного нотаріату, як приватного сектору, так і державного [77].

Змістовно державна політика в сфері нотаріату характеризується гнучкістю віднесення окремих складових. Відмітимо, що невід'ємною її складовою є визначення правового статусу нотаріуса. Як зазначено О.В. Рудченко, це опосередковано тим, що нотаріат є своєрідним правовим інструментом, без якого неможливе здійснення цивільно-правового обороту, а також потрібного правового забезпечення правовідносин. Нотаріуси вчиняють нотаріальні дії, яких направлено на посвідчення безспірних прав і фактів, охоронні нотаріальні дії, а також вживають заходів щодо охорони спадкового майна [141].

Одночасно, державна політика в сфері нотаріату має бути спрямованою на його реформування, що є позитивним для людей, адже реалізація запланованого дозволить економити час і гроші громадян та бізнесу, забезпечити доступність нотаріальних дій, подолати корупцію у сфері юстиції, створити надійний захист від шахрайства, відчутно економити державний бюджет та перейти до стандартів Європейського Союзу. З цього приводу Н. Денисяк вказує на необхідність виокремлення стратегічних напрямів реалізації реформи нотаріату [15].

На нашу думку, «державну політику в сфері нотаріату» доцільно визначати як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок їх реалізації, що стосується суспільних відносин в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення.

Державна політика в сфері нотаріату має власну структуру та механізм.

Поточні зміни державної політики можна осмислити як еволюцію політичної бази, що сама була результатом послідовності колишніх змін і підґрунтям для майбутнього еволюційного розвитку. Важливими особливостями формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату є:

- а) сфера нотаріату як об'єкт державного управлінсько-правового впливу;
- б) складний управлінський (політичний та адміністративний) апарат, який задіяний у забезпечувальному процесі державної політики.

Водночас важливо вказати на те, що в умовах воєнного стану державна політика набуває нового формату, та повинна враховувати реалії та зміни, які щоденного виникають.

З огляду на це, можна говорити, що державна політика у сфері нотаріату в умовах воєнного стану є сукупністю дій, державно-управлінських та безпекових заходів, прийнятих актів законодавства, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в сфері нотаріату в умовах воєнного стану, реагування на сучасні виклики та загрози.

При визначенні сфери нотаріату як об'єкта державного управлінсько-правового впливу, фактично має йти мова про виокремлення таких складових державної політики в сфері нотаріату:

- 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, прийняття нормативних актів підзаконного характеру в сфері нотаріату);

- 2) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: розробки порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначення органів та осіб, які вчиняють

нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; встановленні правил професійної етики нотаріусів);

3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами).

Функціональне та змістовне відображення забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату втілено в механізмові цього напрямку державної діяльності. В цілому механізм визначає, яким чином та за допомогою чого регулюються визначені суспільні відносини.

У наукових працях дослідників термін «механізм» набув особливого розвитку, його розуміють як сукупність засобів та методів досягнення поставлених цілей. Відповідно до мети або визначених державою завдань відбувається відбір відповідних заходів для їх досягнення, що робить механізм правового впливу різним за своїм складом, різним за набором засобів.

Механізм в управлінській діяльності визначається як сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного регулювання і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів взаємодіючих учасників [66, с. 16].

На думку М. А. Латиніна, механізм впливу є способом дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч [49]. В.М. Князєвим та В.Д. Бакуменко визначено поняття «механізм» через виокремлення сукупності практичних заходів, засобів, важелів, стимулів, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство,

виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [18].

За твердженням О.М. Комякова, механізм у системі управлінських відносин є сукупністю організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [40, с. 8].

Щодо механізму забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату, то він визначається через специфічний структурний зміст. Основними складовими механізму забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є:

- а) суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- б) принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- в) інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- г) процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату [77].

Кожний із цих структурних елементів механізму забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату буде детально охарактеризовано в Розділі 2 дисертаційного дослідження.

Як і будь-якому виду політики, державній політиці у сфері нотаріату притаманні власні завдання та функції, які дещо трансформувались або повинні були трансформувались з огляду на ведення воєнного стану в Україні.

Так, основоположним завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень.

Важливим в контексті з'ясування сутності нотаріату, як явища суспільного життя, є визначення основних і допоміжних функцій, які він

здійснює. Основною функцією нотаріату є посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій. Допоміжними функціями нотаріату є похідні від виконання нотаріусами своїх безпосередніх обов'язків, серед них: превентивна, консультативна, медіаційна [9, с. 2].

Завдання забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату в період дії правового режиму воєнного стану є: 1) підтримання та встановлення можливих умов для продовження: а) допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності; б) зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності; в) анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 2) здійснення контролю за організацією нотаріату в умовах дії воєнного стану; 3) забезпечення можливості проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів та дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства з врахуванням оновлених правил, що діють в особливий період; 4) визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, забезпечення можливості проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства в особливий період; 5) визначення тимчасових ставок державного мита, яке справлятиметься державними нотаріусами з врахуванням пільгових категорій громадян; б) встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями з врахуванням дії правового режиму воєнного стану [121].

Таким чином, завдання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану можна розглядати як сукупність основоположних цілей, що ставляться державою для створення умов функціонування якісного нотаріату в період дії правового режиму воєнного стану.

Щодо функцій державної політики у сфері нотаріату, то воно похідні від функцій нотаріату в цілому. Усталеним є доктринальне виокремлення таких

функцій нотаріату як: 1) загально-соціальні, які характеризують місце нотаріату в системі органів цивільної юрисдикції та правової системи України; 2) нотаріально-спеціальні, які відображають особливості та специфіку нотаріальної діяльності по відношенню до учасників нотаріального процесу.

До спеціальних функцій нотаріату, при цьому буде віднесено: функцію надання правової допомоги особам, які звернулися за вчинення нотаріальних дій; консультаційну функцію та забезпечення законності; попереджувально-профілактична функція та забезпечення безспірності та доказової сили документів [23]. Водночас функціями державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану є сукупність інструментального прояву державної політики, що спрямована на створення умов для дієвості нотаріату та виконання ним поставленого державою призначення.

Проводячи порівняльний аналіз завдань, функцій державної політики у сфері нотаріату в довоєнний період та в умовах дії воєнного стану слід звернути увагу на основні зміни, які відбулись. Йдеться про трансформацію окремих прав та обов'язків нотаріусів, що вплинули на практичне відображення їх завдань та функцій, а саме: 1) зупинення незавершених нотаріальних дії за зверненням особи, пов'язаної з державою-агресором та відмову у разі звернення такої особи за вчиненням нотаріальної дії; 2) засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації; 3) видачу свідоцтва про право на спадщину; 4) посвідчення заповіту військовополоненого; 5) посвідчення правочину щодо відчуження акцій, паїв, часток у статутному капіталі або інших об'єктів цивільних прав, що засвідчують участь в юридичній особі, створеній та зареєстрованій відповідно до законодавства України, та/або засвідчення справжності підпису на документах, пов'язаних з таким відчуженням; 6) невідкладне знищення спеціальних бланків нотаріальних документів у разі виникнення загрози їх неправомірного вилучення чи втрати, які не були витрачені; 7) невідкладне знищення печатки приватного або державного нотаріуса у разі виникнення загрози неправомірного її вилучення чи втрати; 8) можливість передачі

спеціальних бланків нотаріальних документів між нотаріусами, у тому числі поза межами нотаріального округу тощо.

Отже, в сучасних умовах та реаліях вектор державної політики в сфері нотаріату, повинен включати:

1) інноваційні рішення (в тому числі щодо переходу до єдиного нотаріату шляхом закріплення єдиного статусу нотаріуса за досвідом провідних європейських країн);

2) базуватись на впровадженні електронного нотаріального документообігу;

3) включати комплекс заходів, спрямованих на уніфіковане, зрозуміле та швидке здійснення нотаріальних та реєстраційних дій; сприяти розвитку нотаріату та пришвидшувати перехід України до цифрової держави;

4) забезпечувати безперешкодний доступ до отримання якісних та доступних нотаріальних дій (в тому числі у регіонах з невеликою щільністю населення);

5) забезпечувати соціальну функцію (зокрема, доступність базових нотаріальних дій для ВПО, та соціально незахищених верств населення).

До загальних рис сучасної державної правової політики України у сфері нотаріату як об'єкта адміністративно-правового регулювання можна віднести створення сприятливого правового та інформаційно-технічного середовища, покликани впровадити в нотаріальну діяльність нові методи і підходи [12, с. 18].

В цій частині дисертації досліджено наукові підходи до визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату». Відзначено, що трактування правової категорії «державна політика» в будь якій сфері пов'язується із визначенням того як держава через уповноважених суб'єктів та наявний інструментарій діє, щоб вирішити питання суспільного значення. Запропоновано «державну політику в сфері нотаріату» розуміти як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок їх реалізації, що стосується суспільних відносин в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення.

Обґрунтовано, що важливими особливостями формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату є: а) сфера нотаріату як об'єкт державного управлінсько-правового впливу; б) складний управлінський (політичний та адміністративний) апарат, який задіяний у забезпечувальному процесі державної політики. Охарактеризовано завдання та функції державної політики у сфері нотаріату та їх трансформацію з огляду на воєнний стан.

За результатами проведеного порівняльного аналізу завдань, функцій державної політики у сфері нотаріату в довоєнний період та в умовах дії воєнного стану слід звернута увага на основні зміни, які відбулись. Йдеться про трансформацію окремих прав та обов'язків нотаріусів, що вплинули на практичне відображення їх завдань та функцій, а саме: 1) зупинення незавершених нотаріальних дій за зверненням особи, пов'язаної з державою-агресором та відмову у разі звернення такої особи за вчиненням нотаріальної дії; 2) засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації; 3) видачу свідоцтва про право на спадщину; 4) посвідчення заповіту військовополоненого; 5) посвідчення правочину щодо відчуження акцій, паїв, часток у статутному капіталі або інших об'єктів цивільних прав, що засвідчують участь в юридичній особі, створеній та зареєстрованій відповідно до законодавства України, та/або засвідчення справжності підпису на документах, пов'язаних з таким відчуженням; б) невідкладне знищення спеціальних бланків нотаріальних документів у разі виникнення загрози їх неправомірного вилучення чи втрати, які не були витрачені; 7) невідкладне знищення печатки приватного або державного нотаріуса у разі виникнення загрози неправомірного її вилучення чи втрати; 8) можливість передачі спеціальних бланків нотаріальних документів між нотаріусами, у тому числі поза межами нотаріального округу тощо.

1.3 Правове регулювання державної політики у сфері нотаріату

Визначення поняття «правове регулювання» залежить від ряду факторів. Для цілей цього дослідження необхідно враховувати предметний критерій, який вказує на специфіку та напрям правового впливу. Як зазначено, М.Ю. Осиповим правове регулювання є системою, яка утворює цілісну і структуровану за принципом ієрархії сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою статичних та динамічних елементів, серед яких до перших належать об'єкт, предмет, принципи, цілі, метод, механізм; а до динамічних – регламентація процесів установалення норм права, базових правовідносин, норм договору, процесу реалізації прав і обов'язків суб'єкта права, правозастосування [132]. Таке визначення не вказує на спеціальні ознаки правового регулювання.

Корисним є звернення уваги на підхід до детермінації особливостей правового регулювання, якого запропоновано І.Д. Ваньчуком. Автор виокремлює такі ознаки правового регулювання: воно є нормативним впливом на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів, з метою упорядкування зазначених відносин і відповідно до суспільних потреб; здійснюється за допомогою спеціальних юридичних засобів, до яких зараховуються правові явища, що виражаються в настановах, діяннях і технологіях, за допомогою яких задовольняються інтереси й потреби суб'єктів правовідносин і відбувається досягнення соціально корисних цілей; має власні предмет і об'єкт, перший із яких утворюють загальнозначущі, свідомо-вольові, стійкі, повторні правовідносини; другий – поведінка або/та діяльність суб'єктів правовідносин; має здійснюватися в чіткій відповідності до вимог, тобто тими базовими положеннями, які сформульовано з урахуванням суспільного досвіду, специфіки об'єкта і предмета правового регулювання, яким повинна відповідати чинна система джерел права [11].

Відповідно правове регулювання державної політики в сфері нотаріату є нормативно визначеним впливом держави на суспільні відносини, що

стосуються формування засадничих умов функціонування нотаріату в Україні.

Формальне вираження правового регулювання міститься у сукупності нормативно-правових актів, які регулюють забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату.

Первинно, слід звернути увагу й на міжнародні стандарти, що регулюють нотаріальну діяльність. Наприклад, Статутом Міжнародного союзу нотаріату визначено діяльність та принципи співтовариства односторонців та інститут нотаріату, членами якого є юристи, незалежні і неупереджені радники, що уповноважені органами державної влади надавати автентичність документам, які вони складають, що забезпечує правову захищеність та договірну свободу [147].

Вагомого значення мають положення Європейського кодексу нотаріальної етики, який ухвалений Конференцією нотаріусів Європейського Союзу 3–4 лютого 1995 р. в Неаполі. Протягом семи років до Кодексу вносились зміни та поправки (20–21 жовтня 1995 р. у Граці, 17–18 березня 2000 р. у Брюсселі, 9 листопада 2002 р. в Мюнхені). Зазначений документ не має на меті підмінити собою національні норми професійного права нотаріусів кожної держави ЄС. Він прагне гармонізувати деякі нотаріальні дії за операціями транскордонного характеру. Європейський кодекс нотаріальної етики свідчить у цілому про волю нотаріусів гарантувати європейським громадянам однаковий захист за операціями як на національному, так і на міжнародному рівні. Впровадження нових технологій повинно посприяти більш якісному наданню послуг за умови дотримання принципів професійного права та вимог посади нотаріуса латинського типу [24].

Слідуванню підлягають й положення, яких закріплено в Нотаріальних правилах професійної поведінки, затверджених Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної спілки латинського нотаріату 17 жовтня 2004 р. [86]. Так, наприклад, закріплено, що нотаріус повинен здійснювати свою професійну діяльність зі знанням справи та відповідною юридичною підготовкою,

набуваючи конкретні знання в питаннях, що становлять інтерес для нотаріату, та враховуючи вказівки його професійних органів. Статтею 2 передбачено створення нотаріальної контори як організації, у якій нотаріус надає свої послуги таким чином, щоб гарантувати ефективну доступність послуги, забезпечувати свою особисту присутність і дотримуватись графіка роботи відповідно до вимог користувачів. Відносини з колегами та професійними органами ґрунтуються на засадах ввічливості, співпраці та солідарності шляхом взаємного обміну допомогою, послугами та консультаціями (стаття 3), а також чесної конкуренції (стаття 4). Нотаріус зобов'язаний дотримуватись професійної таємниці як під час надання своїх послуг, так і після цього (стаття 8). Неупередженість та незалежність нотаріуса під час надання своїх послуг – уникнення будь-якого особистого впливу на свою діяльність та будь-якої форми дискримінації щодо клієнтів (стаття 9). Також під час виконання своїх обов'язків нотаріус повинен діяти належним і конструктивним чином: інформувати та консультувати сторони про можливі наслідки необхідної послуги в усіх аспектах покладеної на нього звичайної юридичної процедури; вибирати для дії юридичну форму, найбільш узгоджену з волею сторін; забезпечувати її законність і актуальність; надавати сторонам відповідні роз'яснення, що необхідні для забезпечення відповідності дії ухваленого рішення й обізнаності сторін щодо юридичної сили дії (стаття 10) [64].

Норми іноземного права в нотаріаті знаходять своє застосування відповідно до міжнародних договорів та національного законодавства [112]. Припис внутрішньої колізійної норми є обов'язковим для нотаріуса. Безпідставна відмова нотаріуса від виконання норм міжнародного права порушує вимоги національного законодавства. Нотаріус зобов'язаний вживати усіх необхідних заходів із метою встановлення змісту іноземного права та практички його застосування у відповідній державі. Нотаріальна діяльність має відповідати вимогам міжнародних стандартів, вироблених міжнародною практикою і відображених в міжнародно-правових документах і актах національного законодавства. Її засадами слугують законність, професійність,

таємниця, об'єктивність, відповідальність, доступність, спрямованість на захист цивільних прав фізичних та юридичних осіб та дотримання балансу з державними інтересами.

Урегулювання питання щодо випадків обов'язкового застосування нотаріусами норм іноземного права, умов його застосування або незастосування потребує чіткого нормативного врегулювання. На думку Н.М. Денисяк перешкодами у застосуванні таких норм можуть слугувати: порушення публічного порядку, основних прав та свобод, основ конституційного ладу, загроза суверенітету, що може проявитись у прагненні сторін за допомогою наявності колізійних норм обійти імперативні норми національного законодавства [16, с. 95].

З огляду на вищезаначене, застосування у професійній діяльності нотаріуса норм міжнародного права, міжнародних договорів, Конвенцій, ратифікованих Україною є надзвичайно важливим. Актуальності набуває питання гармонізації національного законодавства з огляду на вступ України до ЄС, на процеси глобалізації та науков-технічного прогресу.

Особливість застосування в нотаріальній діяльності норм іноземного права полягає у тому, що в основному це норми які мають вираження у статутах, кодексах, стандартах, а не в конвенціях і міжнародних договорах, що не вимагає їх типової ратифікації. Також, нотаріуси можуть використовувати норми права будь-якої держави в окремих випадках, зокрема при оформленні довірених.

Статути, кодекси, стандарти в сфері нотаріату мають в більшій мірі декларативний характер, та визначають фундаментальні засади здійснення нотаріальної діяльності, які є загальними для усіх. Зазначене ще також пояснюється тим, що системі нотаріату притаманно як публічний характер, так і самоврегулювання у формі відповідних органів.

У напрямку розвитку правового регулювання державної політики у сфері нотаріату було б корисним для Україною розвиток міжнародних відносин через укладення відповідних договорів про співпрацю, уніфікацію процедурних

аспектів, врегулювання питань, які виникають в діяльності через дію воєнного стану або будуть виникати у післявоєнний період.

Наступним рівнем правового регулювання державної політики у сфері нотаріату слугуватимуть положення Конституції України, які з одного боку стосуються прав громадян, а з іншого боку – визначають засади діяльності державних органів. Наприклад, ст. 6 Конституції України: «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України», ст. 19: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»; Розділ 2, який присвячено правам громадян.

У межах теми дисертаційного дослідження океремо слід звернути увагу на ст. 5 Конституції України, яка серед повноважень Верховної Ради України виокремлює визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [42].

Серед профільних законів, які визначають засади державної політики в сфері нотаріату є Закон України «Про нотаріат» [121]. Цей нормативно-правовий акт визначає межі юридичного закріплення державного регулювання нотаріальної діяльності та конкретизує їх через встановлення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального

діловодства; визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами тощо.

Вченими висловлюється думка про існування потреби у прийнятті оновленого Закону України «Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні», який відображав би дуалістичну приватно-публічну природу нотаріату України, регулював процедуру вчинення нотаріальних дій та забезпечував гарантії функціонування нотаріату, а також Нотаріально-процесуального кодексу України [16, с. 96].

Порядок здійснення окремих правочинів та засвідчення певних правових статусів впорядковано Цивільним кодексом України [152]. Аналогового значення для нотаріальної діяльності матимуть Закони України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [91], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [92] тощо.

Щодо законів, яким врегульовано функціонування органів центральної виконавчої влади, що формують державну політику в сфері нотаріату, то йдеться про Закони України «Про центральні органи виконавчої влади», яким є Міністерство юстиції України (наприклад, положення ст. 2 «Принципи діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади», ст. 4 «Статус і атрибути міністерств, інших центральних органів виконавчої влади», Розділ III «Інші центральні органи виконавчої влади») [128], «Про звернення громадян» (наприклад, ст. 19 «Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги» [116]), Кодекс адміністративного судочинства України (наприклад п. 2 ст. 2 визначено повноваження адміністративних судів перевіряти рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів

владних повноважень на предмет того, чи прийняті (вчинені) вони з дотриманням принципів добросовісності, неупередженості, розсудливості) і т.д. [38]; «Про Кабінет Міністрів України» (наприклад, ч. 2 ст. 2 визначено, що Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів) [117] тощо.

Щодо суб'єктів, яким делеговані повноваження на вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів цивільного стану слід вказати як на приклад Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [119].

Активна інтеграція України до європейської та міжнародної спільноти дає свій результат у вигляді масової трансформації політико-правової думки, апарату управління державницькими процесами, нормативно-правовою базою тощо. Не виключенням є діджиталізація нотаріальної діяльності та її юридичне забезпечення. Зокрема, важливу роль у процесах цифровізації зіграли наступні акти: Закони України «Про Національну програму інформатизації» (втрата чинності в 2022 р.), метою якого було визначення стратегії розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. [120]; «Про електронні документи та електронний документообіг», який встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. [94]; «Про електронну комерцію», який визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-комунікаційних систем та визначає права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції. [95]; «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і

свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. [115]; «Про електронні довірчі послуги», який визначає правові та організаційні засади електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг, права та обов'язки суб'єктів відносин у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг. [93] тощо. Зокрема, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено можливість створення нотаріального посвідчення цивільно-правової угоди у вигляді електронного документа (електронних документів), можливість використання електронних документів у нотаріальних діях, зокрема, при підтвердженні автентичності підписів на документах за допомогою цифрових підписів, встановлюються загальні вимоги до електронних документів, зокрема, вимога щодо забезпечення їх цілісності, автентичності та доступності, які можуть бути забезпечені за допомогою цифрових технологій тощо [94].

Національною програмою інформатизації визначалась стратегія розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Структурно ця програма включала: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми та проекти інформатизації; регіональні програми та проекти інформатизації; програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування [120].

Що стосується періоду воєнного стану, то слід вказати на прийняття низки законів в цей період, які опосередковано стосуються й нотаріальної сфери, зокрема Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської

Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [118].

Щодо підзаконних нормативно-правових актів в сфері нотаріату, то слід вказати на значну їх кількість, а також розгалужений характер. З огляду на це виникає потреба у їх систематизації та структуризації.

Оптимальним є застосування комбінованого підходу до структуризації адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату з врахуванням правового впливу на суспільні відносини в означеній сфері. Зазначимо, що систематизація адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату є необхідною для виявлення особливостей цієї сфери та наявних у ній правових пробілів [76].

З метою систематизації нормативно-правових актів підзаконного характеру, що стосуються забезпечення державної політики в сфері нотаріату систематизуємо їх за наступними групами:

1) ті, що стосуються діяльності спеціально уповноважених органів, які визначають державну політику в сфері нотаріату. Наприклад:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 «Про затвердження положення про Міністерство юстиції України» [100],

- Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 р. № 923 [81];

- Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. №3306/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування» [105];

2) ті, що стосуються правового статусу нотаріуса, питань підвищення кваліфікації нотаріусами та іншими, уповноваженими суб'єктами. Наприклад, а) накази Міністерства юстиції України:

- «Про затвердження Порядку проведення іспиту комісією з питань складення іспиту із спадкового права посадовими особами органів місцевого

самоврядування, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій» від 25.06.2015 р. №1075/5 [106];

- «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» від 07.06.2021 р. №2039/5 [113],

- «Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства» від 25.06.2015 р. №1075/5 [110],

- «Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса» від 22.03.2011 р. №871/5 [101],

- «Про затвердження Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності» від 23.03.2011 р. №888/5 [98],

- «Про затвердження Порядку проходження уповноваженими посадовими особами органу місцевого самоврядування стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса з питань оформлення спадкових прав» від 25.05.2015 р. №779/5 [111];

- «Деякі питання, що стосуються Програми стажування уповноваженої посадової особи органу місцевого самоврядування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса з питань оформлення спадкових прав» [від 23.12.2015 р. №2727/5 22];

- «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів» від 28.08.2014 р. №1422/5 [108], що визначає механізм організації підвищення кваліфікації державних та приватних нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор і державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів з урахуванням вимог Законів України «Про нотаріат» [121], «Про вищу освіту» [88] та «Про освіту»

[123]. Водночас слід вказати, що Закон України «Про освіту» втратив чинність, з огляду на що, потрібно привести у відповідність норми підзаконного акту, в яких йде посилання на цей закон;

3) ті, що стосуються вчинення нотаріальних дій. Наприклад,

а) накази Міністерства юстиції України:

- «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 р. №3253/5 [112],

- «Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України» від 27.12.2004 р. №142/5/310 [102],

- «Про внесення змін до переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна» від 26.12.2023 р. №4417/5, згідно якого затверджувався перелік нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

б) Постанови Кабінету Міністрів України,

- «Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених» від 15.06.1994 р. №419 [124],

- «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29.06.1999 р. від 1172 [97].

До деяких нормативно-правових актів під час дії воєнного стану вносились та продовжують вноситись зміни. Як приклад, до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [102] внесено під час діє воєнного стану декілька раз зміни, зокрема до п. 1.19 в частині, що стосується порядку посвідчення нотаріусами договору про придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку з використанням житлового сертифіката, що укладається в порядку надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна. Окремо слід звернути увагу на постанову Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 14

червня 2021 р. № 50 [89], якою унормовано питання, пов'язані з відкриттям банківських рахунків. Зокрема врегульовано порядок відкриття банком рахунку умовного зберігання (ескроу) приватному нотаріусу, який не має рахунку в цьому банку, з метою вчинення нотаріальних дій щодо прийняття від боржника грошової суми боргу [84].

Вагомим кроком на шляху нормативного регулювання цифровізації нотаріальної діяльності є прийнята Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату», якою визначено функціональні можливості, суб'єктів, організаційні та технологічні засади функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату та її складових, а також інші питання, пов'язані з її функціонуванням [21].

Слід акцентувати увагу на тому, що велика кількість внесених змін до актів законодавства під час дії воєнного стану у сфері нотаріату приймалась у формі підзаконних нормативно-правових актів та стосувалась питань:

- 1) роботи державних реєстрів в умовах воєнного стану;
- 2) формування переліку нотаріальних дій, які тимчасово не здійснюються;
- 3) визначення нотаріальних дій, вчинення яких забороняється;
- 4) визначення нотаріальних дій, у вчиненні яких нотаріус відмовляє або вчинення яких зупиняється (що пов'язано із приналежністю фізичних або юридичних осіб до країни-агресора);
- 5) перебігу строку для прийняття спадщини;
- 6) правил використання спеціальних бланків нотаріальних документів;
- 7) передачі деяких нотаріальних функцій командирам (начальникам) військових формувань; та ін.

Зокрема, мова йде про Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164 [19], «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів,

держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 19 квітня 2022 р. № 480 [90] та ін.

Важливе значення в роботі нотаріусів відіграють акти, прийняті органами професійного самоврядування нотаріусів, зокрема Нотаріальною палатою України. Як приклад Кодекс правил професійної етики нотаріусів України [39].

Окремого значення набуває експериментальна, концептуальна та законопроектна діяльність в сфері нотаріату. Так, в сфері нотаріату зокрема практикується прийняття так званих «експериментальних проектів». Наприклад, Про реалізацію експериментального проекту у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 860 (втрата чинності) [126], положення якої передбачали можливість поновлення доступу до реєстрів, у разі його втрати за умови успішного проходження тестування на перевірки кваліфікаційного рівня. Впровадження новацій у вигляді додаткових іспитів для нотаріусів було негативно розцінено, з огляду на суперечність вимогам спеціального закону [58]; постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1444 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» (втрата чинності) [20] та ін.

Метою затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні визначено сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування українського нотаріату як інституту позасудового захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб [96].

Щодо законопроектної роботи в сфері нотаріату, то слід вказати на прийняття за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» [130], метою якого є реформування інституту нотаріату, що покликано посилити інститут нотаріату як гарантії захисту прав фізичних та юридичних осіб, підвищити якість нотаріальних дій, забезпечити доступність нотаріальних та реєстраційних дій, створити нові антирейдерські інструменти [85].

Окрім цього, порівняльний та системний аналіз правового регулювання у сфері нотаріату в умовах воєнного стану дав можливість виявити деяку невідповідність положень прийнятих підзаконних нормативно-правових актів, положенням законів, що мало наслідком порушення правил нормотворчого процесу та відповідно призвело до юридичної невизначеності та виникнення спорів.

З огляду на це, слід звернути увагу на необхідність приведення підзаконних актів законодавства, прийнятих у сфері нотаріату під час воєнного стану, у відповідність до законів. Як приклад можна навести регламентування загального строку прийняття спадщини, визначеного в Цивільному кодексі України [152] та зміненого постановою Кабінету Міністрів України, яка прийнята в період воєнного стану [19].

Так, відповідно до статті 1270 Цивільного кодексу України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [152]. З огляду на впровадження в Україні воєнного стану, було зупинено перебіг вказаного 6-місячного строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття. Зімни щодо строків оформлення спадщини під час воєнного стану почали діяти з 29 червня 2022 року та були запроваджені на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». Пунктом 3 цієї Постанови передбачалось, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 (чотири) місяці. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [19].

Аналогічна ситуація має місце щодо статті 49 «Відмова у вчиненні нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» [121], яка не містить окремої підстави для відмови у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії громадянина Російської Федерації, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації.

З огляду на це, доцільним є розроблення законопроекту про внесення змін до законів України, якими регламентовано порядок вчинення нотаріальних дій, або до їх розділів «Прикінцеві положення» з метою їх ієрархічної уніфікації з прийнятими під час воєнного стану змінами на рівні підзаконних нормативно-правових актів у частині врегулювання деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану. Зокрема, статтю 49 «Відмова у вчиненні нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року № 3425-XII [121] слід доповнити ще одним пунктом, розширивши підстави, за яких нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, виклавши його у такій редакції:

«у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії громадянина Російської Федерації, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації».

Також важливого значення набуває необхідність якнайшвидшого прийняття прийняти Закону України «Щодо врегулювання відносин за участю

осіб, пов'язаних з державою-агресором», з прийняттям яких пов'язано належне врегулювання окермих нотаріальних та реєстраційних дій.

При вчиненні нотаріальних дій необхідно також враховувати і судову практику, хоча її офіційно не віднесено до джерел права і законодавства, однак вона має вплив на чинність тих чи інших правочинів. Особливо важливим є врахування роз'яснень Пленуму Верховного суду України, рішень судів касаційної інстанції, в яких формуються висновки з питань, пов'язаних із нотаріальною діяльністю [16, с. 95].

Окрему увагу слід вказати на меморандуми, які уклалися в різний час між органами професійного самоврядування нотаріусів та іншими суб'єктами задля декларування намірів про співпрацю з окремих аспектів нотаріальної діяльності. Зокрема, Меморандум про співробітництво між Нотаріальною палатою України та Міністерством юстиції України було підписано 8 лютого 2018 року, згідно якого було визначено основні напрями роботи та співпраці професійного самоврядування та Міністерства юстиції. Це і обговорення актуальних проблем у сфері нотаріату та державної реєстрації шляхом обміну інформацією, і безпосередня координація зусиль, спрямованих на реформування нотаріату, а також робота над вдосконаленням законодавства у цих сферах [80]

Ще як приклади можна привести Меморандум між Міністерством юстиції України та Всеукраїнською громадською організацією "Академія нотаріату України" про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня нотаріусів укладного між Міністерством юстиції України та Громадською організацією «Академія нотаріату України» від 09.02.2010 р. [60], а також Меморандум про взаєморозуміння з питань створення електронної системи нотаріату, укладений між Міністерством юстиції України, Нотаріальною палатою України, ДП «Національні інформаційні системи» та Проектом ЄС «Право-Justice» від 23.12.2020 р. [32].

Таким чином, можна зазначити, що правове регулювання державної політики у сфері нотаріату сформовано з сукупності підзаконних нормативно-

правових актів різної галузевої приналежності. Тобто, основний масив належить адміністративно-правовим нормам, які спрямовані на реалізацію державної політики. Адміністративно-правове забезпечення у цілому відображає вплив держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм підзаконного характеру, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, яких обрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, якісного впорядкування суспільних відносин, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

Спрямування адміністративно-правового забезпечення на суспільні відносини, що стосуються формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату залежить від суб'єкта, що здійснює владно-розпорядчу діяльність в сфері нотаріату та форми зовнішнього закріплення застосованого ним юридичного регулятора.

Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату слідує наступним напрямом:

1) залежно від суб'єкта, що застосовує впорядкування шляхом виокремлення діяльності: а) Кабінету Міністрів України; б) Міністерства юстиції України; в) Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату;

2) залежно від форми правового впливу шляхом виділення: а) тих, що мають формальне юридичне значення; б) тих, що не мають обов'язкової юридичної сили;

3) залежно від елемента державної політики в сфері нотаріату, яка зазнає владно-розпорядчого впливу шляхом виокремлення: а) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності; б) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності; в) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності.

Правове регулювання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану являє собою сукупність норм, що мають тимчасовий характер та визначають спеціальний порядок вчинення окремих нотаріальних дій та

спрямовані на формування умов для функціонування нотаріату в особливий період.

Аналіз основоположних актів національного та міжнародного характеру, які регулюють нотаріальну діяльність дав змогу встановити особливості, притаманні цій сфері відносин, та визначити пріоритетність напрямів розвитку, в тому числі щодо формування державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

В цій частині дисертації досліджено правову основу державної політики у сфері нотаріату. Запропоновано визначення терміну «правове регулювання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану» як правове регулювання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану являє собою сукупність норм, що мають тимчасовий характер та визначають спеціальний порядок вчинення окремих нотаріальних дій та спрямовані на формування умов для функціонування нотаріату в особливий період.

Акцентовано увагу на структуризації правового регулювання взаємодії суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Зазначено, що адміністративно-правове забезпечення загалом відображає вплив держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм підзаконного характеру, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, які вибрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, якісного впорядкування суспільних відносин, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Проаналізовано основоположні норми правових актів національного та міжнародного характеру, які регулюють нотаріальну діяльність. Виокремлено систему нормативно-правових актів, прийнятих під час дії воєнного стану.

Відзначено, що спрямування адміністративно-правового забезпечення на суспільні відносини, що стосуються формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, залежить від суб'єкта, що здійснює владно-

розпорядчу діяльність у сфері нотаріату та форми зовнішнього закріплення застосованого ним юридичного регулятора.

З'ясовано, що велика кількість внесених змін до актів законодавства під час дії воєнного стану у сфері нотаріату приймалась у формі підзаконних нормативно-правових актів та стосувалась питань: 1) роботи державних реєстрів в умовах воєнного стану; 2) формування переліку нотаріальних дій, які тимчасово не здійснюються; 3) визначення нотаріальних дій, вчинення яких забороняється; 4) визначення нотаріальних дій, у вчиненні яких нотаріус відмовляє або вчинення яких зупиняється (що пов'язано із приналежністю фізичних або юридичних осіб до країни-агресора); 5) перебігу строку для прийняття спадщини; 6) правил використання спеціальних бланків нотаріальних документів; 7) передачі деяких нотаріальних функцій командирам (начальникам) військових формувань; та ін.

Запропоновано розробити законопроект про внесення змін до законів України, якими регламентовано порядок вчинення нотаріальних дій, або до їх розділів «Прикінцеві положення» з метою їх ієрархічної уніфікації з прийнятими під час воєнного стану змінами на рівні підзаконних нормативно-правових актів у частині врегулювання деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану. Зокрема, статтю 49 «Відмова у вчиненні нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року № 3425-ХІІ доповнити ще одним пунктом, розширивши підстави, за яких нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії.

Висновки до розділу 1

1. Виокремлено основні напрями наукових досліджень вибраної тематики залежно від предмета дослідження. Окремо досліджено вектор наукових досліджень та трансформаційних процесів у цій сфері в умовах воєнного стану, внаслідок чого визначено його характерні ознаки.

Констатовано, що під час дії воєнного стану в більшості випадків наукові дослідження стосувались: особливостей вчинення реєстраційних та нотаріальних дій в умовах воєнного стану; обговорення та аналізу прийнятих актів законодавства; функціонування реєстрів та ведення діловодства (особливо питань щодо стосувались архіву); окремих аспектів нотаріальної діяльності на тимчасово окупованих територіях та ін.

Відмічено, що незважаючи на те що воєнний стан в Україні триває вже третій рік, з'являються нові виклики та загрози в сфері нотаріату та відповідно виникає потреба у їх подальших дослідженнях.

2. Запропоновано авторське визначення терміну «державна політика в сфері нотаріату» як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок їх реалізації, що стосується суспільних відносин в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення.

Відзначено, що державна політика в сфері нотаріату має власну структуру та механізм. Звернуто увагу, н ате, що поточні зміни державної політики можна осмислити як еволюцію політичної бази, що сама була результатом послідовності колишніх змін і підґрунтям для майбутнього еволюційного розвитку.

Віднесено до важливих особливостей формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату: а) сферу нотаріату як об'єкт державного управлінсько-правового впливу; б) складний управлінський (політичний та адміністративний) апарат, який задіяний у забезпечувальному процесі державної політики. Відмічено, що в умовах воєнного стану державна політика набуває нового формату, та повинна враховувати реалії та зміни, які щоденного виникають.

Виокремлено такі складові державної політики в сфері нотаріату при визначенні сфери нотаріату як об'єкта державного управлінсько-правового впливу, серед яких: 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, прийняття нормативних актів підзаконного

характеру в сфері нотаріату); 2) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: розробки порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; встановленні правил професійної етики нотаріусів); 3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами).

3. Охарактеризовано стан правового регулювання у сфері нотаріату в період воєнного стану, якому властива стрімка динамічність прийнятих змін актів підзаконного характеру.

Звернено увагу на необхідність приведення підзаконних актів законодавства, прийнятих у сфері нотаріату під час воєнного стану, у відповідність до законів та запропоновано відповідні зміни. Як приклад наведено регламентування загального строку прийняття спадщини, визначеного в Цивільному кодексі України та зміненого постановою Кабінету Міністрів України, яка прийнята в період воєнного стану. Проведено порівняльний аналіз правового регулювання у сфері нотаріату в довоєнний період та в умовах дії воєнного стану.

Встановлено особливості, притаманні правовому врегулюванню сфери нотаріату, визначено пріоритетність напрямів розвитку, в тому числі щодо формування державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Відзначено, що особливість застосування в нотаріальній діяльності норм іноземного права полягає у тому, що в основному це норми які мають вираження у статутах, кодексах, стандартах, а не в конвенціях і міжнародних договорах, що не вимагає їх типової ратифікації. Також, нотаріуси можуть використовувати норми права будь-якої держави в окремих випадках, зокрема при оформленні довіренностей.

Звернуто увагу, що статuti, кодекси, стандарти в сфері нотаріату мають в більшій мірі декларативний характер, та визначають фундаментальні засади здійснення нотаріальної діяльності, які є загальними для усіх. Зазначене ще також пояснюється тим, що системі нотаріату притаманно як публічний характер, так і самоврегулювання у формі відповідних органів.

Доведено, що у напрямку розвитку правового регулювання державної політики у сфері нотаріату було б корисним для Україною розвиток міжнародних відносин через укладення відповідних договорів про співпрацю, уніфікацію процедурних аспектів, врегулювання питань, які виникають в діяльності через дію воєнного стану або будуть виникати у післявоєнний період.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ

2.1 Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату

Переосмислення взаємин публічного та приватного секторів торкнулось усіх сфер суспільного буття, включаючи паралелі діяльності суб'єктів, що надають публічні послуги, до яких належать нотаріуси. Національним законодавством поняття «державна політика в сфері нотаріату» не використовується. Натомість, серед завдань Міністерства юстиції України виокремлюються повноваження, що змістовно охоплюють політику в сфері нотаріату [42]. Специфіка завдань, що стоять перед нотаріатом опосередковує потребу окреслення усіх уповноважених суб'єктів, що можуть або мають якісно впливати на сферу нотаріату. Паралельно політика в сфері нотаріату повинна бути закріплена за певним суб'єктом в якості предмету його відання. Фактичне втілення означеного на тлі впровадженого правового режиму воєнного стану сприятиме визначенню функціональних можливостей нотаріуса в межах правового поля.

Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики спрямовують свою діяльність на впорядкування та створення належних умов для функціонування певної сфери суспільних відносин, яка має на меті досягнення публічного інтересу. У даному випадку йдеться про сферу нотаріату. Суб'єкти, які мають повноваження в сфері нотаріату мають слідувати правилами, яких визначено суб'єктами забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату.

У цілому доцільно припустити, що система суб'єктів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату являє собою сукупність органів, яким на законодавчому рівні надано правомочності щодо створення належних умов для функціонування нотаріату в Україні.

Виокремимо систему суб'єктів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату через віднесення до них тих органів, які мають найбільший об'єм повноважень:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство юстиції України та його територіальні управління;
- в) Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.

Кабінет Міністрів України є вищим органом в системі органів виконавчої влади (ст. 113 Конституція України). За Урядом на конституційному рівні закріплено загальні повноваження щодо утворення, реорганізації та ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а також спрямування визначення за місцевими державними адміністраціями здійснення виконавчої влади в областях і районах, містах Києві та Севастополі тощо [42].

Правове забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України міститься в Законі України «Про Кабінет Міністрів України». Відповідно, ст. ст. 1, 2 встановлено, що вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який, крім іншого, створює умови для вільного розвитку і функціонування системи юридичних послуг та правової допомоги населенню [117]. Правовий статус Кабінету Міністрів України сутнісно опосередковано тим, що він є одним із суб'єктів публічної адміністрації.

У теорії права не вироблено єдиного підходу до сутності поняття «суб'єкт публічного адміністрування». Існує практика використання понять «публічна адміністрація» та «суб'єкт публічного адміністрування» як синонімів [3, с. 73]. Функціонально – це твердження є вірним, що обґрунтовується тим, що суб'єктом публічного адміністрування є той, кого уповноважено на здійснення цієї діяльності. Відповідно групу цих суб'єктів прийнято детермінувати як «публічна адміністрація».

Поняття «публічна адміністрація» в європейському праві трактується з позиції вузького та широкого підходів. Вузький підхід полягає у визначенні «публічної адміністрації» як «регіональних органів, місцевих та інших органів публічної влади», «центрального уряду» та «публічної служби». Під органами

публічної влади при цьому розуміються інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів. За широкого підходу, до «публічної адміністрації» віднесено органи публічної влади, та суб'єктів, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції [45, с. 523]. Водночас, під публічною владою розуміється будь-яка установа публічного права, включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства та будь-які фізичні особи під час виконання ними повноважень офіційних органів [150, с. 75].

Цікавою є думка В.К. Колпакова щодо трактування публічної адміністрації через застосування: а) функціонального (передбачає розгляд публічної адміністрації як діяльності відповідних структурних утворень щодо виконання функцій, спрямованих на реалізацію публічного інтересу) та б) організаційно-структурного підходу [передбачає сукупність органів, які утворюються для здійснення (реалізації) публічної влади] [47, с. 23].

Виходячи із вищезазначеного, можна виокремити ознаки, що характеризують Кабінет Міністрів України як суб'єкта публічної адміністрації, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в різних сферах суспільних відносин, а саме:

1) є елементом узгодженої й організованої системи органів, які ієрархічно побудовані, які мають діяти узгоджено та цілеспрямовано;

2) його метою діяльності є забезпечення публічного інтересу – тобто інтересів як держави, так і суспільства в цілому, а не окремих громадян і соціальних груп;

3) у своїй діяльності спирається на владні повноваження, виконуючи публічні функції;

4) його діяльність поширюється на всю територію Української держави тощо.

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері нотаріату також відноситься встановлення розміру плати за видачу свідоцтва про право на

заняття нотаріальною діяльністю у відповідності до положень профільного Закону України «Про нотаріат» (ст. 16) [121].

Щодо Міністерства юстиції України, то його наділено правовим статусом центрального органу виконавчої влади, що означає наявність повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України [100; 128]. Таке визначення поняття «міністерство» є вичерпним, а позиції науковців є тотожними з вищенаведеним. Міністерство юстиції України має широку компетенцію, включаючи сферу нотаріату.

У своїй діяльності Міністерство юстиції України має керуватися загальними принципами адміністративного права (верховенства права та належного врядування) та спеціальними принципами, які окремо визначені нормативними актами профільного характеру. Так, до спеціальних принципів, яких повинно дотримуватись міністерство, віднесено такі: а) забезпечення дотримання прав, свобод людини і громадянина, б) безперервність, в) забезпечення єдності державної політики, г) єдиноначальність [29].

Для досягнення цілей цього дослідження, можливо виокремити загальні ознаки, що притаманні Міністерству юстиції України як суб'єкта, що наділений владними повноваженнями та спеціальними ознаками, що характеризують його статус як суб'єкта, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері нотаріату. До загальних ознак віднесемо те, що:

1) метою діяльності є забезпечення не приватного інтересу, а публічного інтересу (тобто інтересів як держави, так і суспільства в цілому, а не окремих громадян і соціальних груп);

2) є носієм владних повноважень щодо здійснення впорядкування відповідних суспільних відносин, виконуючи публічні функції;

3) діє на основі нормативно встановлених способів впливу: правових, політичних, економічних, соціальних через застосування методів правового регулювання, типу узгодження, переконання, стимулювання, примус тощо.

До особливих ознак, що характеризують роль Міністерства юстиції України в забезпеченні формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату віднесемо:

1) застосування таких інструментів впливу для забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату як прийняття нормативних актів підзаконного характеру, а також укладення адміністративних договорів в означеній сфері;

2) реалізація повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату через відповідні підрозділи та спеціально утворені органи (зокрема міжрегіональні управління, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату). Йдеться про Департамент нотаріату Міністерства юстиції України, що має статут самостійного структурного підрозділу Міністерства юстиції України, та діє на підставі положення, затверженого наказом Міністерства юстиції України. На прикладі Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції проаналізуємо завдання, якими наділені територіальні органи в сфері нотаріату, серед яких:

а) реалізація державної правової політики з питань діяльності нотаріату та фінансового моніторингу;

б) внесення на розгляд начальника Управління пропозицій щодо формування та реалізації політики у сфері нотаріату та фінансового моніторингу;

в) забезпечення роботи нотаріату Києва, Київської області та Черкаської області; протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги);

г) здійснення в межах повноважень міжнародно-правового співробітництва.

Вказане може бути реалізованим через застосування таких правомочностей як:

1) узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його повноважень, підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства та подання їх на розгляд начальнику управління;

2) забезпечення підготовки проектів нормативно-правових актів з питань діяльності нотаріату та фінансового моніторингу;

3) організація роботи установ нотаріату, перевірка їх діяльності і вжиття заходів до її поліпшення;

4) забезпечення і контроль за діяльністю нотаріального архіву щодо зберігання нотаріальних документів тощо [72].

В структурі територіальних органів створено управління нотаріату.

Отже, Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої влади, що уповноважений забезпечувати формування та реалізацію державної політики в сфері нотаріату. Тому питання закріплення на нормативному рівні цього статусу є закономірним та необхідним кроком. Необхідно внести зміни до чинного законодавства щодо закріплення на нормативному рівні статусу центрального органу виконавчої влади, який забезпечує державну політику в сфері нотаріату.

Наразі в науковому колі підтримується думка, що Міністерством юстиції України в повній мірі забезпечується реалізація державної правової політики, політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, здійснюється сприяння розвитку правової науки. Звертається увага на необхідності підготовки пропозицій щодо здійснення в Україні правової реформи, внесення до класифікатора галузей права змін щодо виокремлення окремої галузі – нотаріального процесу. Правова політика Міністерства юстиції України в основному спрямована на запровадження в Україні інститутів квазінотаріату та англосаксонської правової сім'ї, де головну роль відіграє судовий прецедент і, відповідно, більше уваги приділяють показанням свідків як засобу доказування [158].

Статус Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату визначено на рівні Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про

Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату» [81]. До повноважень цього органу віднесено:

1) визначення дати складання кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю;

2) розгляд подання територіальних органів Міністерству юстиції про допуск осіб, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, до його складення;

3) забезпечення проведення кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю, що здійснюється у формі електронного анонімного тестування;

4) розгляд подання Мін'юсту, територіальних органів Мін'юсту, Нотаріальної палати України про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Тобто, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату уповноважена визначати умови доступу до професії нотаріуса, що є невід'ємною складовою цілісної державної політики в сфері нотаріату.

Окремо слід звернути увагу на роль Нотаріальної палати України, що є недержавною неприбутковою організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Ця організація об'єднує нотаріусів усієї України, працює на підвищення професійних стандартів, захист прав та інтересів нотаріусів, прагне до гідного сприйняття нотаріату, його ролі і місця в правовій системі держави. Вона була утворена в 2013 році, а її членами є нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснюють приватну нотаріальну діяльність. Згода нотаріуса на набуття членства в Нотаріальній палаті України не потребується. Серед принципів роботи Нотаріальної палати України вагоме місце відведено професійному самоврядуванню, що діє на засадах законності, гласності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей

доступу нотаріусів до участі у професійному самоврядуванні. Їх суть буде розкрито в розділі 3 дисертаційного дослідження.

Метою діяльності Нотаріальної палати України є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом України «Про нотаріат» [121] обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. Також Палата працює на втілення та застосування фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню їхнього професійного рівня та надання їм методичної допомоги, захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса [71].

Віднесення Нотаріальної палати України у цьому дослідженні до системи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату може бути опосередованим, що насамперед пов'язано з правовою природою та можливістю віднесення до інституту громадянського суспільства. Її роль в механізмі забезпечення політики без сумніву є ваговою, та більше стосується контролю за органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час реалізації державної політики в сфері нотаріату. Статус Нотаріальної палати України, його ознаки та роль в сфері нотаріату (в тмоч числі й під час воєнного стану) буде досліджено детальніше в розділі 3 дисертації.

Попередньо можна вказати, що Нотаріальна палата України є суб'єктом, який ініціює оновлення державної політики та, який здійснює контроль за її виконанням. Однак, це питання можна віднести до ряду дискусійних та продовжити його подальше дослідження.

У цій частині дослідження встановлено, що система суб'єктів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату являє собою сукупність органів, яким на законодавчому рівні надано правомочності щодо створення належних умов для функціонування нотаріату в Україні. Суб'єкти,

які мають повноваження в сфері нотаріату мають слідувати правилами, яких визначено суб'єктами забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату. Систему таких органів формують як органи загальної компетенції, так і спеціальної. Виокремлено систему суб'єктів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату: а) Кабінет Міністрів України; б) Міністерство юстиції України та його територіальні управління; в) Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.

Акцентовано увагу на правовому положенні Міністерства юстиції України як основного суб'єкта забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. Виокремлено загальні ознаки, що притаманні Міністерству юстиції України як суб'єкту, що наділений владними повноваженнями та спеціальними ознаками, що характеризують його статус як суб'єкта, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері нотаріату. До загальних ознак віднесено те, що: метою діяльності є забезпечення не приватного інтересу, а публічного інтересу (інтересів як держави, так і суспільства в цілому, а не окремих громадян і соціальних груп); є носієм владних повноважень щодо здійснення впорядкування відповідних суспільних відносин, виконуючи публічні функції; діє на основі нормативно встановлених способів впливу: правових, політичних, економічних, соціальних через застосування методів правового регулювання, типу узгодження, переконання, стимулювання, примус тощо.

До особливих ознак, що характеризують роль Міністерства юстиції України в забезпеченні формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату віднесено: 1) застосування таких інструментів впливу для забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату як прийняття нормативних актів підзаконного характеру, а також укладення адміністративних договорів в означеній сфері; 2) реалізація повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату через відповідні підрозділи та спеціально утворені органи. Як приклад наведено

діяльність Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції та роботу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.

2.2 Принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату

Загрози національній безпеці України в період дії правового режиму воєнного стану досягнули рівня, за якого нагальною є потреба вироблення нових способів забезпечення належного стану захищеності в державі. Одним із дієвих способів національної стабілізації безпекових питань є впровадження європейських стандартів в усі сфери людського буття. Не виключенням є діяльність з забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. Примітно, що пошук оптимізації впливу на формування та забезпечення належного стану національної безпеки актуалізовано з одного боку, людиноцентризмом в будь-якій управлінській сфері, а з іншого – глобалізацією суспільних відносин, що супроводжується розмиттям національних кордонів в частині врегулювання різного типу суспільних відносин та пошуку універсальних способів вирішення колізій.

Специфіка завдань, що стоять перед нотаріатом опосередковує потребу окреслення основоположних засад їх функціонування, що можуть або мають якісно впливати на сферу нотаріату. Фактичне втілення означеного на тлі впровадженого правового режиму воєнного стану сприятиме визначенню функціональних можливостей нотаріуса в межах правового поля.

Принципи у праві спрямовано на те, що врегулювання будь-якої сфери суспільних відносин повинно відбуватись відповідно до конкретної моделі управлінської діяльності з врахуванням особливостей сфери суспільних відносин, що є об'єктом впливу. У цілому категорія «принцип» може бути застосованою у різних сферах наукового пошуку для позначення вихідних начал та засадничих умов певної діяльності. Якісно принципи визначають ідеологічний напрям та особливості, покладені в основу створення або

здійснення чого-небудь [144]. Принципи в юриспруденції є перехідною ланкою від права до норм етики і моралі в діяльності державних органів [133].

Наразі діяльність публічних інституцій має слідувати ідеям верховенства права та належного врядування. В свою чергу, особливості суспільних відносин, що пов'язані із забезпеченням реалізації державної політики в сфері нотаріату опосередковують потребу вироблення спеціальних принципів цього виду діяльності, а специфіка нотаріату – окреслює межі його застосування та профільні вихідні засади.

Отже, принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є сукупністю основоположних ідей та вихідних засад, які спрямовані формувати однотипне бачення правового впливу на суспільні відносини щодо вибору ціннісних цілей, застосування державно-управлінських заходів, прийняття рішень і дій, порядку їх реалізації в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення для досягнення спільних цілей та забезпечення публічних інтересів.

Виокремлення конкретних принципів забезпечення державної політики в сфері нотаріату пов'язано з:

а) специфікою вимог до функціонування суб'єктів, що бажають отримати статус нотаріуса;

б) специфікою правової природи нотаріальної діяльності як об'єкта управлінсько-правового впливу.

Перший чинник має значення через те, що нотаріуси є спеціально уповноваженими державною особою, яких наділено певними повноваженнями, що можуть реалізовуватись у чітко встановлених формах та межах єдиного порядку незалежно від сфери суспільних відносин. Другий чинник опосередковано специфікою взаємин між приватним та публічним сектором як рівноправних сторін. При цьому, якісно-змістовна характеристика принципів забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату пов'язано з внутрішніми чинниками існування управлінського апарату.

Таким чином, система принципів забезпечення державної політики в сфері нотаріату складається із:

- 1) загальних принципів функціонування суб'єктів владних повноважень;
- 2) спеціальних принципів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату;
- 3) принципів удосконалення державної політики в сфері нотаріату.

Спеціальні принципи забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату здійснюється відповідно до принципів діяльності уповноважених суб'єктів, а саме: верховенства права, належного врядування, цифровізації діяльності, національної самоідентичності, професійності.

Також можемо виокремити принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату в залежності від їх слідування уповноваженим суб'єктом. Змістовне наповнення принципів політики в сфері нотаріату залежить від сукупності національно обумовлених факторів, але матиме єдине спрямування – функціонування ефективної системи нотаріату.

При визначенні безпосередньо принципів функціонування нотаріусів, необхідно вірно співвідносити поняття «професійності» та «професійної етики» в діяльності нотаріусів. Відповідно, професійність нотаріуса в будь-якому випадку має ґрунтуватись та включати дотримання професійної етики. Професійність як принцип діяльності нотаріусів не є тотожним як принципу «дотримання професійної етики» так і принципу «належного врядування». У цьому значенні професійність відображає відношення нотаріуса до виконуваної ним роботи та перспектив їх удосконалення [77].

Щодо вимоги дотримання професійної етики нотаріусом зазначимо таке. За своїм змістом вони мають загальний характер та є основоположними засадами вибору поведінки для нотаріуса як під час виконання службових обов'язків, так і поза ним. При цьому, орієнтиром для формування національного підходу юридизації етичних норм у діяльності нотаріусів є міжнародні стандарти з означеного питання та практика держав, які досягли успіхів у їх реалізації.

Слід вказати, що етичні норми віддзеркалюють зміст деяких засадничих антикорупційних положень. В першу чергу необхідно відмітити закріплення у Законі України «Про нотаріат», важливості дотримання етичних норм як частини об'єктивно існуючої сфери суспільних відносин щодо державного регулювання нотаріальної діяльності та як обов'язку нотаріуса [121].

Загалом, прагнення міжнародної спільноти детермінувати етичні норми як основи поведінки окремих суб'єктів обумовлено тим, що останні формують архетипи їх сприйняття у будь-якій державі. З моменту набуття особою статусу нотаріуса, вона апріорі визнається такою, що володіє певним рівнем моральних цінностей. З позиції міжнародного права, нотаріус визнається уповноваженим суб'єктом, що надає легалізовані державою нотаріальні послуги. Тому, можна стверджувати що міжнародні етичні норми поведінки державних службовців мають бути враховані при формуванні національного підходу до поведінки нотаріуса. Наприклад, Міжнародним кодексом поведінки державних посадових осіб акцентовано увагу на тому, що зайняття особою «посади» в державних органах, крім іншого, означає: зобов'язання діяти в інтересах держави; виконання обов'язків і функції компетентно у відповідності до законів або адміністративних положень, з повною доброчесністю; необхідність особи бути уважною, справедливою та неупередженою, зокрема, у відносинах з громадськістю тощо [61].

На рівні Ради Європи також затверджено Модельний кодекс поведінки державних службовців, яким встановлено, що державний службовець повинен здійснювати свої повноваження відповідно до закону і тих законних вимог та етичних стандартів, що стосуються його чи її функцій. Примітно, що етичні стандарти, яких викладено в означеному акті м'якого права структурно складаються із: 1) моральних норм (наприклад, зобов'язання віддано служити законно сформованій державній, регіональній та місцевій владі; зобов'язання бути чесним, безстороннім і ефективним і виконувати свої повноваження найкращим-чином, виходячи з його чи її навичок, чесності та розуміння, беручи до уваги публічні інтереси і ті обставини, що стосуються справи; зобов'язання

бути ввічливим і у своїх стосунках з громадянами, яким він служить, та у своїх стосунках з керівниками, колегами і підлеглими та ін.) та 2) антикорупційних норм (наприклад, врегулювання конфлікту інтересів, отримання подарунків, піддатливість впливові оточуючих, зловживання службовим становищем і тому подібне) [62].

Зважаючи на широкий спектр відображення стану дотримання етичних норм, першочергово, невідповідність особи займаній посаді виявляється при вчиненні діянь, яких пов'язано з корупцією. Це пов'язано з тим, що наявність корупційних ризиків опосередковано наданням службовцям виняткових державно-владних повноважень. Як наслідок, на міжнародному рівні, дотримання етичних норм та врегулювання відносин, що із цим пов'язані, здійснюється за допомогою правових засобів, яких спрямовано на запобігання корупції.

Так, на Міжнародній конференції по боротьбі з корупцією 1997 р. прийнято Лімську декларацію, якою встановлено, що боротьба з корупцією включає захист та зміцнення етичних цінностей в усіх суспільствах [55]. Внаслідок незаконного придбання майна публічними службовцями, зазнали шкоди інститути демократії та стан дотримання принципу верховенства права. Як результат, було прийнято Конвенцію ООН проти корупції, якою передбачено необхідність створення умов для стандартизації поведінки публічних службовців у відповідності до національної інституційно-правової системи, а також правильного, добросовісного і належного виконання державних функцій [41].

Звертаючись до практики інших держав у частині нормативно-інституційного забезпечення етичних норм, можна констатувати, що професійна етика у країнах Західної і Центральної Європи розглядається як практичний інструментарій морально-правового регулювання службової діяльності, якої спрямовано на ефективне виконання професійної ролі службовців на благо громадян і суспільства [140]. Об'єктом особливої уваги держав-членів ЄС є й інституційні засоби утвердження етики, що утворюють

етичну інфраструктуру. Західні країни виявились одностайними стосовно того, що умовами професійної етики є, насамперед, рівень моральної культури суспільства, політичні традиції управління, активність громадянського суспільства, професійна чесність вільних ЗМІ, які висвітлюють діяльність владних структур тощо. Що стосується етичних стандартів, то вони мають відображати соціальні й політичні цінності конкретної держави і мати нормативно-правове закріплення [5, с. 107].

На національному рівні наказом Міністерства юстиції України закріплено «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України», які визначають основні принципи та вимоги до професійної етики нотаріуса, морально-етичні стандарти поведінки, якими нотаріус повинен керуватися у відносинах з державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами, Нотаріальною палатою України при здійсненні ним своїх професійних обов'язків [113]. Положення цього нормативного акту стосуються не лише нотаріусів, але й поширюються на їх помічників, консультантів державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів.

Принципами професійної етики визнаються норми поведінки нотаріуса у суспільстві та у спілкуванні при здійсненні професійної діяльності, а також у відносинах з фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами, професійним об'єднанням нотаріусів, органами влади тощо. До таких принципів віднесено:

1) принцип публічності, що означає здійснення незалежної професійної діяльності в межах делегованих нотаріусу державою повноважень. Публічність нотаріальної діяльності полягає у вчиненні нотаріусом нотаріальних дій та надання правової допомоги в межах делегованих йому державою повноважень. При цьому, публічне визнання вчинених нотаріусом нотаріальних дій надає їм особливої доказової та виконавчої сили на майбутнє та не потребує додаткових доказів, крім визнання таких дій недійсними у судовому порядку;

2) принцип незалежності та неупередженості, що вказує на зобов'язання нотаріуса бути неупередженим при вчиненні нотаріальних дій. Незалежність

нотаріуса під час здійснення професійної діяльності передбачає його свободу від будь-якого стороннього впливу чи тиску, неправомірного втручання у його діяльність. Крім того, нотаріус зобов'язаний: уникати будь-якого незаконного впливу на його професійну діяльність, протистояти тиску, бути принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків та відстоюванні професійних прав, їх ефективному використанні в інтересах учасників правовідносин; не допускати у своїй професійній діяльності компромісів, які негативно можуть вплинути на його професійний імідж; уникати впливу на сторони та їх дискримінації; не допускати можливості впливу особистих інтересів, інтересів заінтересованих осіб на виконання ним своїх професійних обов'язків; запобігати виникненню конфлікту інтересів, а в разі його виникнення вжити заходів врегулювання;

3) принцип законності, що вказує на зобов'язання нотаріуса дотримуватися чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, застосовувати всі свої знання і професійну майстерність для належної охорони і захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб;

4) принцип доступності, що вказує на зобов'язання демонструвати розумну доступність за зверненням заінтересованих осіб та повідомити особу, яка звернулася, у разі неможливості надати відповідь на звернення протягом розумного строку. Нотаріус має інформувати особу, яка звернулася до нього, про вартість своїх послуг;

5) принцип безпосередності здійснення нотаріальної діяльності, що передбачає виключно особисте спілкування з особою, яка звернулася за консультацією та/або наданням правової допомоги, та власноручне підписання вчиненої нотаріусом нотаріальної дії з використанням лише власної гербової печатки. Передача повноважень, які належать виключно до компетенції нотаріуса, є порушенням правил професійної етики та тягне за собою відповідальність;

б) принцип нотаріальної таємниці та конфіденційності, що забороняє розголошувати відомості, що становлять нотаріальну таємницю. Крім того,

нотаріус повинен уникати розмов стосовно особи, яка до нього звернулася за наданням консультації та/або правової допомоги, а також вчиненої відносно неї нотаріальної дії, а також використовувати конфіденційну інформацію у спосіб, що може зашкодити особі, яка до нього звернулася, або для отримання прямої чи непрямой вигоди для себе чи іншої особи;

7) принцип чесності, що означає зобов'язання дотримання найсуворіших правил справедливості, об'єктивності та чесності. Крім того, нотаріус не повинен: хибно представляти власну компетенцію або ефективність професійних послуг; використовувати для власних цілей грошові суми, цінні папери чи документи, прийняті ним на зберігання, вилучені під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна померлих осіб; інвестувати вказані кошти на свій розсуд; вдаватися до омани, погроз, шантажу, підкупу, використовувати складне матеріальне чи особисте становище осіб для досягнення своїх професійних чи особистих цілей;

8) принцип сумлінності, що означає зобов'язання постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і підвищенням свого професійного рівня. При виконанні нотаріусом своїх професійних обов'язків не допускається: безпідставне порушення встановленого режиму роботи, вимог до приміщення і технічного оснащення робочого місця нотаріуса (нотаріальної контори); необґрунтована відмова від виїзду до осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством; відсутність на робочому місці без поважних причин; передача функцій щодо вчинення нотаріальних дій своїм працівникам; здійснення прийому відвідувачів, перебуваючи у нетверезому стані, паління під час прийому чи будь-яких проявів неповажного ставлення до осіб, з якими нотаріусові доводиться взаємодіяти в процесі своєї професійної діяльності;

9) принцип поваги до професії, що означає зобов'язання своєю діяльністю і поведінкою стверджувати повагу до нотаріальної професії та спільноти, її сутності і призначення, сприяти збереженню та підвищенню її престижу. Дбаючи про престиж своєї професії, нотаріус має забезпечувати високий рівень

культури поведінки, поводитися гідно, стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку, мати пристойний зовнішній вигляд тощо [113].

Окремо зазначимо, що нотаріус має гідно виконувати свої професійні обов'язки. Це означає, що він не може здійснювати наступне: наполегливо і неодноразово пропонувати свої професійні послуги; надавати юридичну допомогу шляхом шахрайських або інших незаконних дій; вчиняти або брати участь у вчиненні незаконних дій; використовувати для особистих цілей грошей, цінних паперів, прийнятих на зберігання або вилучених під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна померлих громадян; домовлятися з іншими особами про розподіл або передачу коштів, одержаних за вчинення нотаріальних дій; самостійно або за допомогою третіх осіб створювати умови, в яких особи, щодо яких вчиняється нотаріальна дія, не мають вибору умов, місця вчинення, вартості необхідної їм нотаріальної дії.

Доцільним є здійснення подальшого дослідження практичного втілення окремих принципів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату.

В цій частині дисертації проаналізовано основоположні засади, яким повинні слідувати суб'єкти забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. Зазначено, що забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату здійснюється відповідно до принципів діяльності уповноважених суб'єктів, а саме: верховенства права, належного врядування, цифровізації діяльності, національної самоідентичності, професійності.

Професійність як принцип діяльності нотаріусів не є тотожним як принципу «дотримання професійної етики» так і принципу «належного врядування». У цьому значенні професійність відображає відношення нотаріуса до виконуваної ним роботи та перспектив їх удосконалення.

Виокремлено принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату в залежності від їх слідування уповноваженим суб'єктом. Змістовне наповнення принципів політики в сфері нотаріату залежить від сукупності національно обумовлених факторів, але матиме єдине спрямування

– функціонування ефективної системи нотаріату. Звернуто увагу на співвідношення «професійності» та «професійної етики» в діяльності нотаріусів. Доведено, що якісно-змістовна характеристика принципів забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату пов'язано з внутрішніми чинниками існування управлінського апарату

2.3 Інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату

Роль інструментального впливу на суспільні відносини у сфері нотаріату виражається у сукупності заходів, яких застосовано уповноваженими суб'єктами для регулювання нотаріальної діяльності. Специфіка завдань, що стоять перед нотаріатом опосередковує потребу окреслення інструментів, що можуть застосовуватись уповноваженими суб'єктами, що можуть або мають якісно впливати на сферу нотаріату. Фактичне втілення означеного на тлі впровадженого правового режиму воєнного стану сприятиме визначенню функціональних можливостей нотаріуса в межах правового поля. Прийняття законодавства про адміністративну процедуру та численних змін до законодавства, що діє у особливий період, також опосередковують оновлення інструментів, застосовуваних для забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату.

Спрямування адміністративно-правового забезпечення суспільних відносин, що стосуються формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату залежить від суб'єкта, що здійснює владно-розпорядчу діяльність в сфері нотаріату та форми зовнішнього закріплення застосованого ним юридичного регулятора. Усталеним є використання категорії «інструменти» для вказівки на спосіб впливу адміністративно-правового регулювання на суспільні відносини. Не виключенням є сфера нотаріату як об'єкт адміністративно-правового впливу.

Інструменти забезпечення державної політики у сфері нотаріату якісно виражають стан адміністративно-правового забезпечення у цілому через здійснення впливу держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм підзаконного характеру, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, яких обрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, якісного впорядкування суспільних відносин, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

Інструменти забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату сформовано як із заходів, так і зі способів впливу на обраний об'єкт. Тлумачення терміну «інструменти» міститься в науковій адміністративно-правовій літературі. Переважно воно використовується в частині позначення способів реалізації повноважень суб'єктів публічної адміністрації (органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів делегованих повноважень та інших суб'єктів публічного адміністрування) [56]. Як зазначено Р.С. Мельником, інструменти діяльності публічної адміністрації є сукупністю нормативних актів публічної адміністрації, адміністративних актів, адміністративних договорів [59, с. 296]. Термін «інструменти» використовуються у адміністративно-правовій науці в підручниках з адміністративного права для відображення того як суб'єкти публічної адміністрації впорядковують суспільні відносини [2; 29].

Таким чином, поняття «інструмент» відображає факт здійснення уповноваженими суб'єктами виконавчо-розпорядчої діяльності у визначений законодавством спосіб та формі. Вказаний термін може тлумачитись як сукупність заходів, що застосовуються уповноваженими суб'єктами у визначений законодавством спосіб та формі для забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату. Оптимальним є застосування комбінованого підходу до структуризації адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату з врахуванням правового впливу на суспільні відносини в означеній сфері. Отже, адміністративно-

правове забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату, що має юридичне значення здійснюватиметься на підставі суб'єктного та предметного критерію через виокремлення:

1) заходів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення інституційних засад органів, що впливають на забезпечення формування та реалізацію державної політики в сфері нотаріату (наприклад, стосовно діяльності Міністерства юстиції України та Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату) [81; 100];

2) заходів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо: правил професійної етики нотаріусів [113], ведення нотаріусами діловодства [112], дотримання законності під час здійснення нотаріальної діяльності [110], удосконалення роботи нотаріуса [108] тощо;

3) заходів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса. Як правило вплив цього органу на реалізацію державної політики в сфері нотаріату пов'язаний з прийняттям рішень переважно індивідуального характеру. Їх перелік у відкритому доступі міститься на сайті Міністерства юстиції України із зазначенням часового періоду. Наприклад, про анулювання свідоцтва на зайняття нотаріальною діяльністю [34].

Слід зазначити й те, що вибір інструментів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату залежить від таких аспектів, як:

1) суб'єкт, що застосовує впорядкування шляхом виокремлення діяльності: а) Кабінету Міністрів України; б) Міністерства юстиції України; в) Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату;

2) форма правового впливу шляхом виділення тих, що мають формальне юридичне значення та тих, що не мають обов'язкової юридичної сили;

3) елементу державної політики в сфері нотаріату, яка зазнає владно-розпорядчого впливу шляхом виокремлення: а) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності; б) забезпечення належного здійснення

нотаріальної діяльності; в) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності.

Отже, до інструментів забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату віднесемо: 1) прийняття нормативних актів; 2) прийняття адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Юридична приналежність вказаних інструментів наділяє їх ознаками безальтернативності слідування без акцентування уваги на черговість застосування. Виділення одного принципу забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату не позбавляє вимоги слідувати іншим принципам.

Ознаками інструментів забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату можна вважати:

1) їх трактування через сукупність заходів, які спрямовані на забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату;

2) об'єктивізація у правових формах застосування повноважень суб'єктів владних повноважень, типу прийняття нормативних актів, адміністративних актів та укладання адміністративних договорів;

3) застосування виключно у спосіб, який передбачено законодавством та тими суб'єктами, яких передбачено законодавством;

4) предметне спрямування на вирішення питань щодо встановлення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства тощо [121].

Зазначимо, що систематизація інструментів забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є необхідною для виявлення особливостей цієї сфери та наявних у ній правових пробілів. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату, що має юридичне значення здійснюватиметься на підставі

суб'єктного та предметного критерію через виокремлення: 1) інструментів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення засад забезпечення реалізацію державної політики в сфері нотаріату; 2) інструментів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо політики в сфері нотаріату; 3) інструментів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса.

Кабінет Міністрів України уповноважено приймати правові (юридичні) акти, які є правовими документами публічно-владного характеру, що приймаються в односторонньому порядку з метою здійснення функцій і завдань публічного адміністрування.

Щодо порядку прийняття нормативних актів Кабінетом Міністрів України, то основоположними його характеристиками є такі:

- 1) приймає рішення у формі постанов та розпоряджень;
- 2) постанови і розпорядження є обов'язковими для виконання;
- 3) рішення вважається прийнятим, коли за нього проголосувала більшість посадового складу Кабінету Міністрів України;
- 4) акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України;
- 5) право ініціативи у прийнятті рішень мають члени Кабінету Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, державні колегіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації;
- б) постанови та розпорядження підлягають обов'язковій реєстрації та оприлюдненню на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України, що здійснюється у встановленому порядку тощо [117].

Процедура набрання чинності актами Кабінету Міністрів України відрізняється залежно від виду акта. Так, постанови, крім постанов, що містять інформацію з обмеженим доступом, набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими постановами, але не раніше дня їх опублікування. Що стосується постанов або їх окремих положень, що містять інформацію з обмеженим доступом, то такі не підлягають

опублікуванню і набирають чинності з моменту їх доведення в установленому порядку до виконавців, якщо цими постановами не встановлено пізніший термін набрання ними чинності. Щодо розпоряджень як актів Кабінету Міністрів України, варто додати, що вони набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності.

Компетенційний блок правового статусу Кабінету Міністрів України складається із сукупності визначених повноважень, яких надано суб'єктові у межах конкретного предмета відання для виконання функціонального призначення.

Як вже зазначалось у цілому, Кабінет Міністрів є суб'єктом загальної компетенції, тому що спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина. Не виключенням є сфера нотаріату.

Повноваження як елемент правового статусу Кабінету Міністрів України є сукупністю прав та обов'язків, якими наділено цього суб'єкта. Повноваження визначають міру можливої поведінки та встановлюють певні види такої поведінки. Повноваження завжди чітко виписано в нормативному акті про відповідного суб'єкта публічної адміністрації. Вихід за межі таких повноважень (їх невиконання, неналежне виконання) є неприпустимим і карається законом.

Основні повноваження Кабінету Міністрів України встановлено ст. 116 Конституції України [42] та конкретизовано спеціальним законодавством. Можливим видається виокремлення груп повноважень вищого органу виконавчої влади, а саме: 1) політичні (визначення політичних пріоритетів, напрямів роботи міністерств); 2) управлінські (керівництво міністерствами); 3) організаційні (внесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо утворення, реорганізації та ліквідації урядових органів у системі міністерств); 4) нормативно-правові (погодження законопроектів та інших

нормативних документів), кадрові (внесення пропозицій щодо призначення на посаду та звільнення з посади керівників міністерств), представницькі (ведення переговорів і підписання міжнародних договорів України, відповідно до наданих повноважень). Крім того, Кабінет Міністрів України здійснює постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів [59].

Переважає більшість нормативних актів підзаконного характеру, яку спрямовано на забезпечення регулятивного впливу діяльності нотаріусів прийнята Міністерством юстиції України. Виходячи з положень законодавства про нотаріат більшість питань стосовно нотаріально діяльності мають бути впорядковані на рівні наказу Міністерства юстиції України. Можливим вважається виокремлення основних положень щодо порядку прийняття рішень Міністерством юстиції України, а саме:

- 1) рішення приймаються у формі наказів;
- 2) рішення є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності та громадянами;
- 3) накази за своїм характером поділяються на регуляторні та нормативно-правові;
- 4) накази оприлюднюються державною мовою на офіційному сайті Міністерства юстиції України.

За характером накази поділяються на: регуляторні та нормативно-правові. Крім характеру, між цими актами є присутньою різниця і в порядку державної реєстрації та оприлюднення: накази нормативно-правового змісту підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України та включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів; накази регуляторного характеру розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з

урахуванням вимог законодавства щодо державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності.

Накази Міністерства юстиції України, які є нормативно-правовими актами і пройшли державну реєстрацію, набирають чинності з дня офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня офіційного опублікування державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Накази можуть бути скасованими Кабінетом Міністрів України повністю або в окремій частині. Скасування наказу Кабінетом Міністрів України має наслідком припинення вчинення будь-якими органами, особами дій, спрямованих на виконання скасованого наказу міністерства, здійснення повноважень, визначених цим наказом. Прикладом наказів нормативного характеру Міністерства юстиції України, що спрямовані на забезпечення політики в сфері нотаріату є: «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» [113], «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» [112], «Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства» [110].

Доцільним вбачається доповнення ст. 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 [100], доповнити окремим абзацом, виклавши його в такій редакції: «забезпечення формування та реалізація державної політики в сфері нотаріату».

Прийняття актів індивідуального характеру, що мають юридичне значення для нотаріальної діяльності здійснюється у межах та у спосіб, яких передбачено також Міністерством юстиції України. Їх перелік у відкритому доступі міститься на сайті Міністерства юстиції України з зазначенням часового періоду. При цьому, індивідуальні акти (для цілей цього дослідження є синонімом терміну адміністративні акти) впливають на забезпечення

реалізації державної політики в сфері нотаріату через те, що вони визначають межі доступу до професії нотаріуса. В подальшому саме це є чинником якісного виконання завдань, яких покладено на нотаріат в Україні [76].

В цій частині дисертації проаналізовано способи впорядкування суспільних відносин у сфері нотаріату. Обрано комбінований підхід до структуризації інструментів забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату з врахуванням правового впливу на суспільні відносини в означеній сфері. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату, що має юридичне значення здійснюватиметься на підстав суб'єктного та предметного критерію через виокремлення: 1) інструментів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення засад забезпечення реалізацію державної політики в сфері нотаріату; 2) інструментів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо політики в сфері нотаріату; 3) інструментів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса.

Обґрунтовано віднесення до інструментів забезпечення реалізації політики в сфері нотаріату: 1) прийняття нормативних актів; 2) прийняття адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Юридична приналежність вказаних інструментів наділяє їх ознаками безальтернативності слідування без акцентування уваги на черговість застосування. Виділення одного принципу забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату не позбавляє вимоги слідувати іншим принципам.

Відзначено, що переважна більшість нормативних актів підзаконного характеру, яку спрямовано на забезпечення регулятивного впливу діяльності нотаріусів прийнята Міністерством юстиції України. Виокремлено основні положення щодо порядку прийняття рішень Міністерством юстиції України, до яких віднесено: 1) прийняття рішень у формі наказів; 2) обов'язковість рішень для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади АРК,

органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності та громадянами; 3) поділ наказів за своїм характером на регуляторні та нормативно-правові; 4) оприлюднення наказів державною мовою на офіційному сайті Міністерства юстиції України.

Вказано на доцільність доповнення ст. 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 окремим абзацом, виклавши його в такій редакції: «забезпечення формування та реалізація державної політики в сфері нотаріату».

2.4 Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату

На теперішній час система законодавства, що регулює порядок здійснення процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату характеризується своєю розгалуженістю, оскільки представлена великою кількістю підзаконних нормативних актів, більшість з яких приймаються Міністерством юстиції України. Переосмислення взаємин публічного та приватного секторів торкнулось усіх сфер суспільного буття, включаючи паралелі діяльності суб'єктів, що надають публічні послуги, до яких належать нотаріуси. Специфіка завдань, що стоять перед нотаріатом опосередковує потребу окреслення усіх зрізів їх діяльності та забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. Включаючи процедурний аспект. Фактичне втілення означеного на тлі впровадженого правового режиму воєнного стану сприятиме визначенню функціональних можливостей нотаріуса в межах правового поля.

Юридична (правова) процедура (від лат. «procedo» - забезпечувати просування чого-небудь, встановлений порядок дій) – це визначений правовими нормами порядок діяльності, яка спрямована на досягнення певного юридичного результату (в тому числі, й на прийняття правових актів, укладення договорів).

Юридичні процедури знаходять свою застосування у механізмові правового впорядкування як приватно-правових, так і публічно-правових відносин. При цьому, в межах останніх є наявною юридична нерівність суб'єктів, одним із яких, як правило, виступає державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа або інший суб'єкт, якому делеговані відповідні публічно-владні повноваження держави чи місцевого самоврядування – суб'єкт публічної адміністрації [7, с. 57].

Важливість процедурної форми для будь-якої діяльності обґрунтовується тим, що вона охоплює забезпечення дотримання прав і свобод громадян у процесі публічного адміністрування, всебічність, об'єктивність, повноту та своєчасність розгляду адміністративних справ, обґрунтованість правозастосовних актів уповноважених органів, і відповідно – законність їх владно-організуючого впливу на суспільні відносини. У свою чергу, відсутність передбачуваних процедур у праві має негативні наслідки як для застосування матеріальної норми права, так і реалізації правових приписів [162, с. 87]. Сфера забезпечення політики в сфері нотаріату не є виключенням. При цьому, коли йдеться про діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації політики незалежно від її сфери, то це якісно буде віднесено до різновиду адміністративних процедур.

Межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату сформовано з взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності в сфері нотаріату.

Адміністративні процедури, що супроводжують забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є різновидом правових процедур. Відповідно їм притманні загальні ознаки, обумовлені адміністративно-правовим регулюванням. В цілому в праві процедура визначається як врегульований нормами права порядок дій. Їй властиві такі ознаки як:

- 1) втілення у попередньо визначеному порядку застосування для досягнення необхідного результату;
- 2) впорядкування на законодавчому рівні;
- 3) акцентування уваги на зовнішньому процесові втілення матеріальних норм, а не на їх змістовному наповненні;
- 4) наявність нерозривності матеріальних і процедурних норм [8, с. 362].

Цікавими є наукові напрацювання А.М. Школика, який виділяє: загальну адміністративну процедуру (є єдиною для усіх сфер публічного адміністрування) та спеціальні (існують для певних сфер публічного адміністрування), які за рівнем правового регулювання можна поділити на:

- 1) повні або ж комплексні, що визначають усі аспекти порядку діяльності суб'єктів публічного адміністрування у певній сфері;
- 2) часткові або ж фрагментарні, що містять окремі елементи регулювання такого порядку діяльності [161, с. 93].

У рамках такого поділу процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату очевидно відносяться до спеціальних адміністративних процедур, а от вже їх належність до повних (комплексних) чи часткових (фрагментарних) за рівнем правового регулювання потребує додаткового аналізу, зокрема щодо системи законодавства, що регулює порядок їх здійснення та властивих їм специфічних ознак.

Межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату сформовано із взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності в сфері нотаріату.

Наразі система законодавства, що регулює порядок здійснення процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату характеризується своєю розгалуженістю, оскільки представлено великою

кількістю підзаконних нормативних актів: накази Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства» [110], «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів» [108], «Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату» [106], «Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю» [103] тощо.

Таким чином, правові процедури, які застосовуються при забезпеченні реалізації державної політики в сфері нотаріату є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер, що відображається у вищезазначених підзаконних нормативно-правових актах.

Ознаки процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату складаються із загальних ознак, властивим усім юридичним процедурам та адміністративним зокрема, та спеціальних ознак, притаманним лише процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. Враховуючи мету цього дослідження, уникаючи зайвих повторень (адже в науковій літературі достатньо комплексно охарактеризовано загальні риси юридичних процедур та адміністративних процедур), перейдемо до аналізу їх спеціальних ознак.

Доцільним буде виокремлення таких спеціальних ознак, що притаманні процедурам забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату як:

1) суб'єктна вимога, що виражається у здійсненні виключно суб'єктами публічної адміністрації, які уповноважені на забезпечення реалізації

державної політики в сфері нотаріату та нотаріусів чи осіб, які бажають отримати цей статус;

2) врегульованість нормами адміністративного права, що містяться в актах спеціального законодавства про нотаріат;

3) спрямованість на сприяння досягненню мети діяльності нотаріусів через завершення прийняттям (вчиненням) адміністративних актів (наприклад, видача свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю);

4) постійне удосконалення здійснення через перехід на цифровізаційну форму.

Таким чином, за результатами аналізу системи законодавства, що регулює здійснення процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату та ознак, що їх характеризують можемо дійти висновку, що це процедури з повним (комплексним) правовим регулюванням.

Цілісне дослідження такого явища як процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату неможливе без їх класифікації. За формою діяльності суб'єкта публічної адміністрації (або за критерієм врегулювання ними тієї чи іншої форми (інструмента) діяльності виділяються адміністративні правотворчі та правозастовчі (правозастосовні) процедури.

Правотворчі адміністративні процедури здійснюються під час прийняття нормативних актів суб'єктами публічної адміністрації, що здійснюють публічне адміністрування у відповідній сфері. Як вже зазначалося вище вагому роль у регулюванні адміністративних процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату становлять підзаконні акти. В той же час необхідно визнати, що процедура ухвалення суб'єктами публічної адміністрації нормативних актів щодо забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату не відрізняється від ухвалення нормативних актів у інших сферах.

Правозастосовчі адміністративні процедури здійснюються безпосередньо при застосуванні суб'єктами публічної адміністрації норм права, з метою реалізації повноважень щодо забезпечення реалізації державної політики в

сфері нотаріату. Цей вид процедур складає більшість діяльності відповідних суб'єктів щодо забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату.

За наявністю чи відсутністю спору між суб'єктом та приватною особою виділяють юрисдикційні (спірні, конфліктні) та неюрисдикційні (організаційні, безспірні, неконфліктні).

Загалом всі процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату відносять до неюрисдикційних, оскільки в них відсутні спори, а метою їх здійснення є реалізація прав та інтересів приватних осіб. Юрисдикційні адміністративні процедури обмежуються адміністративним оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації, наприклад, відмова у видачі дозволу на заняття нотаріальною діяльністю.

За спрямованістю (або видом) діяльності виокремлюють: а) внутрішні (внутрішньо-організаційні) та б) зовнішні (зовнішньо-організаційні) адміністративні процедури. Під час забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату здійснюються обидва з цих видів, хоча кількісно переважають зовнішні процедури, вони ж є і більш значущими для приватних осіб – нотаріусів, оскільки передбачаються їх залучення та стосуються їх прав та інтересів.

Внутрішні процедури здійснюються у межах публічної адміністрації, проте хоча і опосередковано стосуються прав та інтересів приватних осіб. Цей вид процедур є однаковим в усіх сферах діяльності уповноважених суб'єктів, у тому числі щодо забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. До зовнішніх відносяться усі процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату, здійснення яких матиме вплив на права та інтереси приватних осіб.

За суб'єктом ініціативи вирізняють заявні та втручальні адміністративні процедури, перші ініціюються приватними особами, другі – суб'єктами публічної адміністрації, у встановлених законодавством випадках. Більшість процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є заявними, адже ініціюються саме фізичними особами. Це, наприклад, всі

процедури пов'язані із отриманням статусу нотаріуса та забезпеченням цього статусу. Втручальні процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату аналогічно іншим сферам є наслідком реалізації контрольних наглядних повноважень суб'єктами публічної адміністрації, що здійснюють публічне адміністрування цією сферою. На відміну від процедури, яка ініціюється особою, початок провадження такої процедури не залежить від волевиявлення інших осіб і відбувається за наявності підстав, визначених законодавством [110].

Отже, переважна більшість процедур забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є правозастосовними, зовнішніми, заявними процедурами [78].

Окремо звернемо увагу на процедуру притягнення до відповідальності нотаріуса за порушення норм етики, що є формалізованою та втручальною процедурою. Структурно процедура притягнення до відповідальності нотаріуса за порушення норм етики включає розгляд Комісією з питань професійної етики нотаріусів питання щодо застосування до нотаріуса заходів стягнення включає стадії:

- 1) порушення справи про застосування заходів стягнення щодо нотаріуса;
- 2) розгляду і прийняття рішення за результатами розгляду справи.

На першій стадії – порушення справи має бути зроблено запис у Журналі реєстрації справ про застосування до нотаріусів заходів стягнення. Слід зазначити, що Комісія відмовляє у розгляді справи, якщо порушені питання виходять за межі компетенції Комісії. Це означає, що наявні обставини виключають можливість застосування заходів стягнення до нотаріуса.

Якщо справа порушена, але її розгляд не завершено у зв'язку з припиненням нотаріальної діяльності, відкликанням матеріалів заявником, на підставі яких порушено справу, усуненням обставин, які стали предметом справи, така справа щодо нотаріуса закривається. Це також прив'язано до певних темпоральних меж. Строк розгляду справи визначається Комісією, але його тривалість не може перевищувати 45 календарних днів. За поданням члена

Комісії, який здійснює вивчення матеріалів справи зазначений строк, за потреби, може бути продовжений рішенням Комісії, але не більше, як до 60 календарних днів.

Якщо справа розглядається, то під час розгляду мають бути забезпечені права нотаріуса. Наприклад, Комісія має запросити нотаріуса на своє засідання. Про дату, час і місце засідання нотаріус повідомляється шляхом вручення йому інформації, документів особисто, або надсилання їх поштою за адресою місця проживання/перебування/здійснення нотаріальної діяльності, або на адресу електронної пошти, а також з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку за наявними в реєстраційній/особовій справі контактними даними нотаріуса. Вказане повідомлення направляється не менше, як за десять календарних днів до дня проведення засідання Комісії.

В свою чергу, нотаріус зобов'язаний бути присутнім на засіданні Комісії для надання пояснення, а також відповідних документів та матеріалів щодо обставин, які досліджуються та які стали підставою для порушення справи про застосування заходів стягнення. У разі, коли нотаріус не прибув на засідання або не повідомив про поважні причини своєї відсутності, а також не надав письмові пояснення щодо обставин, які стали підставою для порушення справи про застосування заходів стягнення, Комісія складає акт про відмову від надання пояснень та долучає його до матеріалів справи.

На стадії розгляду справи про застосування до нотаріуса заходів стягнення є рішення Комісії з відповідними висновками, яке надсилається суб'єкту звернення та нотаріусу у місячний термін. За порушення етичних норм або їх невиконання до нотаріуса застосовується один з таких заходів стягнення: 1) зауваження; 2) попередження; 3) направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом Правил професійної етики.

Висновок Комісії, яким пропонується анулювати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом правил

професійної етики, направляється на розгляд Ради Нотаріальної палати України протягом десяти робочих днів. Відомості про застосування до нотаріуса заходів стягнення направляються Нотаріальної палати України до відповідного органу юстиції для долучення їх до реєстраційної/особової справи нотаріуса. Справа про застосування заходів стягнення до нотаріуса зберігається в Нотаріальній палаті України після прийняття рішення Комісією [83].

В цій частині дисертації досліджено наявні процедури, що реалізуються під час створення нормальних умов для функціонування нотаріату. Досліджено наявні процедури, що реалізуються під час створення нормальних умов для функціонування нотаріату. Встановлено, що правові процедури, які застосовуються при забезпеченні реалізації державної політики в сфері нотаріату є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер.

Зазначено, що межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату сформовано з взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності в сфері нотаріату. Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам в сфері забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату: 1) суб'єктна вимога; 2) перехід на цифровізаційну форму; 3) сприяння досягненню мети діяльності нотаріусів тощо.

Віднесено процедуру притягнення до відповідальності нотаріуса за порушення норм етики до різновиду формалізованої та втручальної. Структурно процедура притягнення до відповідальності нотаріуса за порушення норм етики включає розгляд Комісією з питань професійної етики нотаріусів питання щодо застосування до нотаріуса заходів стягнення включає стадії: 1) порушення справи про застосування заходів стягнення щодо нотаріуса; 2) розгляду і прийняття рішення за результатами розгляду справи.

Висновки до розділу 2

1. До особливих ознак, що характеризують роль Міністерства юстиції України в забезпеченні формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату віднесено: 1) застосування таких інструментів впливу для забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату як прийняття нормативних актів підзаконного характеру, а також укладення адміністративних договорів в означеній сфері; 2) реалізація повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері нотаріату через відповідні підрозділи та спеціально утворені органи. Як приклад наведено діяльність Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції та роботу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.

2. Зазначено, що забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату здійснюється відповідно до принципів діяльності уповноважених суб'єктів, а саме: верховенства права, належного врядування, цифровізації діяльності, національної самоідентичності, професійності.

Звернуто увагу, що професійність як принцип діяльності нотаріусів не є тотожним як принципу «дотримання професійної етики», так і принципу «належного врядування». У цьому значенні професійність відображає відношення нотаріуса до виконуваної ним роботи та перспектив її удосконалення.

Запропоновано авторське визначення правової категорії «принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату» як основоположні засади функціонування суб'єктів, яким надано повноваження щодо впорядкування суспільних відносин, пов'язаних з нотаріатом.

3. Акцентовано увагу на тому, що переважно інструментами забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату є прийняттям рішень індивідуального характеру. Їх перелік у відкритому доступі міститься на сайті Міністерства юстиції України з зазначенням часового періоду. Нормативні акти підзаконного характеру, що спрямовано на забезпечення регулятивного впливу

на діяльність нотаріусів приймаються в основному Міністерством юстиції України, а прийняття актів індивідуального характеру – здійснюється у межах та у спосіб, яких передбачено також Міністерством юстиції України.

4. Встановлено, що правові процедури, які застосовуються при забезпеченні реалізації державної політики в сфері нотаріату є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер.

Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам в сфері забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату та охарактеризовано кожен з них.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ

3.1 Інформаційно-комунікаційні технології у сфері нотаріату

В останні десятиліття відбувається стрімкий розвиток Інтернет-ресурсів, мобільних комунікацій, он-лайн-сервісів, що в своїй сукупності слугує базовими інструментами у формуванні цифровізації економічних та державотворчих процесів, які зумовлюють вплив на усі сфери суспільного життя, в тому числі й на сферу нотаріату.

Цифрова трансформація - це те, що сьогодні виділяє Україну у світі. Наразі Україна вибудовується як цифрова держава, яка покликана стати для громадян сервісом, який виключає бюрократію, черги та корупцію. Одною із головних переваг цифровізації держави є зручність та рівний доступ до ресурсів та отримання послуг. Дієва трансформація держави на всіх рівнях видається можливою завдяки ефективній організаційній структурі та пов'язується із спрощеннями, перетвореннями, і навіть ліквідацією певних галузей та напрямків. В даному випадку важливим є побудова ефективного менеджменту на рівні всієї держави [154].

Впровадження процесу діджиталізації в сфері нотаріату із застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій набуває особливої актуальності в умовах триваючої дії воєнного стану, оскільки покликано спростити вчинення реєстраційних та нотаріальних дій, забезпечити збереження архіву та унеможливити несанкціонований доступ до документів чи реєстрів, або дій, покликаних на їх знищення.

Поняття «технологія» походить з грецької «technê» – мистецтво, майстерність, ремесло та «logos» – знання, вчення, тобто «знання про майстерність». Дане поняття тлумачать по-різному [37] та активно

застосовуються в різних сферах, зокрема таких як освіта, вибори, ІТ-галузь, нотаріат та ін.

Згідно визначення терміну, наведеного в Законі України «Про Національну програму інформатизації» під «*інформаційно-комунікаційними технологіями*» слід розуміти результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік та послідовність виконання операцій для збирання, обробки, накопичення та використання інформаційної продукції, надання інформаційних послуг [120].

Водночас що стосується наукових досліджень, то єдиного підходу серед вчених до визначення цього поняття не вироблено досі. Так, інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як:

– різноманітні технологічні інструменти та ресурси, що використовується для спілкування і для створення, поширення, зберігання, та управління інформацією [163];

- сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання різних повідомлень і даних [14];

- як інформаційні технології на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку, для яких характерна наявність доброзичливого середовища роботи користувача [63, с.12], [37];

- сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їх користувачів [160, с.7].

Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» доволі часто ототожнюють з терміном «інформаційні технології». Проводячи порівняння цих двох правових категорій слід відмітити, що вони не є синонімічними. Зазначене пояснюється тим, що термін «інформаційно-комунікаційні технології» є загальним та підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, підпрограмного забезпечення,

програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Складовими інформаційно-комунікаційних технологій є ІТ, телекомунікації, медіа-трансляції, аудіо- і відеообробки, передачі, мережеві функції управління та моніторингу [160, с.5].

В даному випадку також слід звернутись й до визначення поняття «цифрові технології», під яким розуміють сукупність інструментів, методів та процесів, які використовують цифрові сигнали та обробку цифрової інформації для збереження, обміну та передачі даних. Вони ґрунтуються на використанні електроніки, комп'ютерів, програмного забезпечення та мережевих засобів з метою автоматизації, оптимізації та поліпшення різних процесів та сфер діяльності [6].

Згідно з аналітичними звітами Давоського економічного форуму до переліку цифрових технологій може бути включено : Інтернет речі, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні технології, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн. Цей перелік не є вичерпним та може бути доповнений [1].

Попри те, що у Законі України «Про нотаріат» [121] прямо не згадується положення щодо цифрових технологій, це не означає, що використання цифрових технологій у нотаріаті не передбачено або не регулюється законодавством. Законом «Про нотаріат» встановлюються загальні положення та принципи нотаріальної діяльності, а також визначається компетенція нотаріусів та правила здійснення нотаріальних дій. Окремі ж аспекти використання цифрових технологій у нотаріаті можуть бути регульовані іншими законами та нормативно-правовими актами [6, с. 14].

Що стосується інформаційно-комунікаційні технологій у сфері нотаріату, то беручи за основу вищенаведені науково-теоретичних підходи, це поняття

можна розкрити через призму притаманних йому з огляду на сферу застосування ознак, до яких віднесемо:

а) різноманітні технологічні інструменти та ресурси, що використовується для створення, поширення, зберігання, та управління інформацією, яка опрацьовується в процесі надання нотаріальних та реєстраційних дій;

б) сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання та подання даних, які опрацьовується в процесі надання нотаріальних та реєстраційних дій. До прикладу, це можуть бути єдині та державні реєстри в сфері нотаріату серед яких: Єдиний реєстр нотаріусів України, Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, Державний реєстр обтяжень рухомого майна, Спадковий реєстр, Реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України [25]. Важливого значення в умовах воєнного стану набуває долучення нотаріусів до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [118], в тому числі проведення навчання.

Над питанням використання даних реєстрів та інструментів в нотаріальній діяльності слід зупинитись більш детально для того, щоб зрозуміти увесь спектр знань та навиків, якими має володіти нотаріус для ефективної роботи. Зокрема:

- перевірка факту застосування санкцій до фізичних або юридичних осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії (покупець, продавець) здійснюється із використовується Державний реєстр санкцій;

- перевірка спеціальних бланків нотаріальних документів, здійснюється за допомогою Реєстру нотаріальних бланків;

- перевірка дійсності довіреності відбувається за допомогою Єдиного реєстру довіреностей;

- перевірка інформації щодо обтяжень рухомого майна, про податкові застави, покупців, продавців НКС, пошук в БД заяв, перевірка по суб'єкту по об'єкту, арешти, інші речові права відбувається за допомогою Державного реєстру обтяжень рухомого майна;

- перевірка та результат надання адміністративної послуги відбувається за допомогою Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

- перевірка інформації та отримання витягів щодо земельних ділянок відбувається за допомогою Держгеокадастру;

- перевірка недійсності документів Державної міграційної служби України здійснюється на офіційному веб-сайті Державної міграційної служби України;

- перевірка інформації щодо терористів або осіб, до яких застосовано міжнародні санкції є можлива на офіційному веб-сайті Державної служби фінансового моніторингу України та ін. [134].

Перехід нотаріату в цифровий простір, в якому нотаріуси зможуть посвідчувати як електронні, так і паперові правочини, можливий шляхом запровадження електронного реєстру нотаріальних дій в широкому розумінні або електронної нотаріальної інформаційної системи [12, с. 10].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату полягає у використанні в нотаріальній діяльності сучасних електронних засобів та цифрових інструментів для спрощення та автоматизації робочого процесу, що прямо пов'язуються із процесом цифровізації.

В актах законодавства відсутнє визначення терміну «цифровізація нотаріальної діяльності».

Що стосується теоретичних підходів, термін «цифровізація» в загальному значенні розглядають як: - насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними. Це уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [25]; -

впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн); - як цифрова трансформація, тобто перетворення наявних аналогових (іноді електронних) продуктів, процесів та бізнес-моделей організації, в основі якої лежить ефективно використання цифрових технологій [1].

За іншим підходом, цифровізацію віднесено до однієї із визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами. Цифрові технології є частиною бізнес-процесів, а їх повсюдне впровадження проглядається в усіх сферах життя [57], в тому числі й нотаріаті.

Цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності [164].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р ухвалені Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, а також план заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки.

В розумінні Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, термін «цифровізація» розглядається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір.

Розвиток цифрової економіки України полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів промисловості, сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства для їх ефективності, конкурентоздатності та національного розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та благополуччя населення [127].

В свою чергу цифрову трансформацію розглядають як процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій та цифрових сервісів, що базується на стратегічному партнерстві всіх зацікавлених сторін та одночасної розробки програмного забезпечення, цифрової трансформації та оцінки рівня цифрової трансформації підприємства [68].

Основною метою цифровізації є досягнення цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Приріст можливий тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку [151].

Що стосується терміну «цифровізація нотаріальної діяльності», пропонуємо під ним розуміти сукупність організаційно-правових та інформаційних заходів в сфері нотаріату, спрямованих на поступовий перехід до введення електронного нотаріального діловодства (в тому числі ведення книг обліку діяльності нотаріуса); зменшення документального навантаження при вчиненні нотаріальних дій; автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; передачу справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді .

Процес цифровізації нотаріальної діяльності має відбуватись послідовно і системно, бути спрямований першочергово на пришвидшення, доступність та

підвищення якості надання послуг в сфері нотаріату, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

В даному випадку також слід вказати, що цифровізація в нотаріаті знаходить прояв через впровадження електронного нотаріату.

Так, ще в червні 2020 року було розроблено Програму діяльності Кабінету Міністрів України, положеннями якою передбачалась реакція на сучасні виклики та загрози, серед яких вказувалось збройна агресія Російської Федерації на Україну. Пункт 3.2 Програми діяльності Кабінету Міністрів присвячено врегулювання питань щодо порядку вчинення нотаріальних дій стосовно майна, що залишилося на тимчасово окупованих територіях. Також в пункті 19.1 Програми діяльності Кабінету Міністрів під назвою «Права людини та доступ до правосуддя» йдеться про забезпечення Мінюстом:

а) переходу до єдиного нотаріату із одночасним дотриманням у доступі до базових нотаріальних послуг серед пільгової категорії осіб;

б) формування електронної системи нотаріату (зокрема Єдиного реєстру нотаріальних дій, електронного нотаріального архіву);

в) удосконалення систем надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану шляхом доповнення відповідними повноваженнями посадових осіб органу місцевого самоврядування та нотаріусів;

г) введення принципу екстериторіальності, прийняття цифрових рішень в подальшому;

г) швидкого та зручного доступу до документнованих даних, архіву, та іншого інформаційного ресурсу, належного обслуговування користувачів архівної інформації та страхового фонду документації, формування і надійного зберігання Національного архівного фонду та страхового фонду документації [129].

15.02.2022 року за основу було прийнято законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Акт містить у першу чергу положення щодо: посилення інституту нотаріату як гарантії захисту прав фізичних та

юридичних осіб, підвищення якості нотаріальних дій, забезпечення доступності нотаріальних та реєстраційних дій, створення нових антирейдерських інструментів.

Законопроектом пропонувалось впровадити систему єдиного нотаріату, відійшовши від поділу нотаріусів на державних та приватних. За доцільне також вбачалось розширення переліку повноважень нотаріусів, зокрема у сфері медіації як альтернативного методу врегулювання спорів. Окрім того, передбачалось впровадження електронної системи нотаріату та забезпечення доступності нотаріальних послуг у всіх нотаріальних округах. Відповідні зміни пропонувалось внести до Цивільного [152] та Сімейного кодексів [143], Цивільного процесуального кодексу [153], законів України «Про нотаріат» [121], «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [91], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [92], «Про оренду державного та комунального майна» [122].

У подальшому, Міністерством юстиції України анонсовано провадження реформи нотаріату, над якою працювало міністерство разом з Нотаріальною палатою України, проектом PRAVO-JUSTICE.

Реформа в сфері нотаріату передбачала:

- 1) впровадження єдиного нотаріату (тобто, закріплення єдиного статусу нотаріуса);
- 2) впровадження функціонування електронної системи нотаріату;
- 3) побудову професійного саморегулювання нотаріату. Задля її реалізації повинні були бути створенні необхідні передумови, серед яких: а) законодавчого характеру (зокрема, в частині реєстрації законопроектів); б) впровадження пілотних проектів (зокрема, щодо формування електронного робочого місця нотаріуса); в) розробка технічно-програмних засобів (зокрема, реєстрів, систем, електронного нотаріального архіву); г) проведення відповідного навчання та роз'яснювальної роботи; та ін.

Планувалось, що за допомогою прийняття сучасних та інноваційних рішень у сфері нотаріату вдасться: підвищити доступність, якість та швидкість нотаріальних послуг; наблизити Україну до напрямку, який обрали більшість держав латинського нотаріату; зекономити бюджетні кошти; оптимізувати та упростити нотаріальні дії, тощо.

Тобто в цьому напрямку було акледно своєрідне підґрунтя для подальших інноваційних рішень в сфері нотаріату.

Слід зазначити, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату під час воєнного стану зазнало значних обмежень, що було першочергово обумовлено безпековими питаннями. В даному випадку йдеться про призупинення роботи окремих реєстрів, які використовуються при вчиненні нотаріальних та реєстраційній дій або ж обмеження вільного доступу до них.

Досліджуючи поточний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату, слід вказати що функціонування реєстрів, які використовуються при вчиненні нотаріальних та реєстраційній дій відновлено.

В рамках реалізації масштабного проекту щодо запровадження Системи е-нотаріату, який було регламентовано Порядком реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1444, 01 липня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 745 «Про затвердження Правил формування та проведення перевірки нотаріального документа з електронним ідентифікатором» (далі – Правила).

Передбачалось поетапність підключення нотаріусів до сервісу формування нотаріальних документів з QR-кодом у складі Системи е-нотаріату, в режимі дослідної експлуатації.

З метою забезпечення проведення дослідної експлуатації програмного забезпечення, призначеного для формування та проведення перевірки нотаріального документа з електронним ідентифікатором в Системі е-нотаріату,

а також подальшого впровадження сервісу формування нотаріальних документів з QR-кодом у складі Системи е-нотаріату в промислову експлуатацію, Міністерством юстиції України було доручено ДП «НАІС» забезпечити доступ до сервісу формування нотаріальних документів з QR-кодом нотаріусів, що здійснюють приватну нотаріальну діяльність та працюють в державних нотаріальних конторах по Київському міському нотаріальному округу та які мають доступ до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, на підставі договорів, укладених з адміністратором реєстрів, з дати оприлюднення на офіційному веб-сайті ДП «НАІС» повідомлення про початок функціонування сервісу формування нотаріальних документів з QR-кодом.

На виконання зазначеного доручення Міністерства юстиції України 02.11.2022 року ДП «НАІС» було розміщено на веб-сайті оголошення про розробку програмного забезпечення для формування та проведення перевірки нотаріального документа з електронним ідентифікатором у складі Єдиної державної електронної системи е-нотаріат та підключення з 02.11.2022 року діючих нотаріусів Київського міського нотаріального округу до даного сервісу в режимі дослідної експлуатації.

Разом з тим 29 грудня 2023 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову №1406 «Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» [21].

Відповідно до пункту 4 зазначеної постанови визнано такими, що втратили чинність постанову Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1444 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» та постанову Кабінету Міністрів України від 01 липня 2022 року № 745 «Про затвердження Правил формування та проведення перевірки нотаріального документа з електронним ідентифікатором».

Водночас залишається невирішеним питання щодо впровадження окремих реєстрів та систем, про введення яких йшлося в реформі у сфері

нотаріату, Програмі Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів.

Так, до прикладу, 11 липня 2023 р. Постановою Кабінету Міністрів України затверджено № 700 Порядок доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру [107]. Мета затвердження Кабінетом Міністрів України цього порядку зумовлена наданням можливості нотаріусам при вчиненні нотаріальних дій перевіряти дійсність документів або отримувати інформацію з Єдиного державного демографічного реєстру.

Порядком доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру передбачається: 1) надання нотаріусам, які авторизувались в Єдиній державній електронній системі е-нотаріату доступу до Єдиного державного демографічного реєстру; 2) надання можливості в порядку електронної інформаційної взаємодії: - нотаріусам формувати запити, використовуючи програмні засоби Єдиної державної електронної системи е-нотаріату; а Міністерству внутрішніх справ, Державній міграційній службі - відповіді на такі інформаційні запити; 3) надання можливості нотаріусом використовувати відомості з Єдиного державного демографічного реєстру при встановленні осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій; 4) встановлення вимог до відповіді на запит нотаріуса, сформований та переданий за допомогою програмних засобів Єдиної державної електронної системи е-нотаріат; 5) надання можливості нотаріусу програмними засобами формувати довідки на підставі даних, з відповідей, отриманих в межах електронної інформаційної взаємодії.

Анонсувалось, що: 1) електронна інформаційна взаємодія здійснюватиметься засобами системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта» та центральної підсистеми єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ з дотриманням вимог Законів України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [114], «Про захист персональних даних» [115], «Про публічні електронні реєстри» [125], «Про електронні довірчі послуги» [93];

2) забезпечення електронної інформаційної взаємодії здійснюватиметься державними підприємства, одне із яких належить до сфери управління Міністерства юстиції України, а інше - Держаної міграційної служби України [35].

Набрання чинності Порядку доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру пов'язано [107] із опублікуванням Мінюстом в газеті «Голос України» відповідного інформаційного повідомлення щодо початку функціонування програмного забезпечення, забезпечуючого доступ нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру.

Водночас згідно пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2023 року № 700 «Про затвердження Порядку доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру» на Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ і Державну міграційну службу покладено обов'язок забезпечення: 1) електронної інформаційної взаємодії Єдиного державного демографічного реєстру з Єдиною державною електронною системою е-нотаріату; 2) приведеності внутрішньо-організаційних актів у відповідність до прийнятої Постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2023 року № 700 «Про затвердження Порядку доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру» [107]. Такі дії профільні відомства повинні здійснити у строк, який пов'язано із опублікуванням Мінюстом в газеті «Голос України» відповідного інформаційного повідомлення щодо початку функціонування програмного забезпечення, забезпечуючого доступ нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру.

З огляду на те, що наразі таке оголошення не опубліковано, відповідно й фактично не забезпечено електронну інформаційну взаємодію з Єдиним державним демографічним реєстром.

Таким чином, склалась ситуація, за якої при формуванні нормативних засад, фактично нотаріуси досі не отримали доступу до цього реєстру, що негативно впливає на оперативність та швидкість їхньої роботи, оскільки отримання необхідної інформації з Єдиного державного демографічного

реєстру займає багато часу та ресурсів. В окремих випадках, нотаріуси зіштовхнуться з тим, що їм відмовляють в отриманні інформації з першого разу або взагалі з посиланням на різні підстави, зокрема на недоведеність повноважень на звернення, таємницю персональних даних та ін.

Також слід вказати Положення про Єдину державну електронну систему е-нотаріату, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1406, згідно якого Єдина державна електронна система е-нотаріату є взаємозв'язаною сукупністю інформаційно-комунікаційних, інформаційних систем, які діють як єдине ціле та у взаємодії з іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами призначеними для автоматизації нотаріальної діяльності, зокрема збирання, накопичення, обробки, збереження, захисту, пошуку, обліку та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів електронної інформаційної взаємодії (обміну) згідно із законодавством, внесення інформації до єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Мін'юсту та є складовими системи е-нотаріату, формування нотаріального / прирівняного до нотаріально посвідченого документа з електронним ідентифікатором, а також для забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей про нотаріальні / прирівняні до нотаріальних дій з урахуванням вимог щодо збереження нотаріальної таємниці.

Складовими елементами системи е-нотаріату є: 1) електронне робоче місце користувача; 2) Електронний нотаріальний архів; 3) Електронний реєстр нотаріальних дій; 4) Єдиний реєстр довіреностей; 5) Єдиний реєстр нотаріусів; 6) Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; 7) Спадковий реєстр.

З огляду на те, що відповідні реєстри ще не функціонують в повній мірі, можна говорити про прийняття нормативно-правових актів, які фактично не «готові» ще впровадити механізми, врегульовані їх положеннями. Така ситуація є негативною, оскільки підриває довіру населення до законодавчої гілки, та державних органів загалом, породжує юридичну невизначеність, та

сумнівну інформаційну пропаганду начебто позитивних зрушень, які в подальшому не підтверджуються та потребують для набуття чинності ще вжиття ряду суттєвих дій. З огляду на це вважаємо, що державна політика в сфері нотаріату (особливо в період воєнного стану) має сформуватись таким чином, щоб виключати такі випадки. Слід першочергово підготувати відповідне підґрунтя, а потім вже приймати нормативно-правові акти або ж за можливості робити це паралельно. А так маємо ситуації за якої нормативно-правовий акт прийнято, і вже більше року він не набирає законної сили, через необхідність вжиття заходів, пов'язаних із функціонуванням програмного забезпечення, забезпечуючого доступ нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру.

Досліджуючи міжнародний досвід щодо спрощення процедурних аспектів в нотаріальній діяльності та перехід на електронну форму реєстраційних та нотаріальних дій, можна звернутись до Грузії, де функціонує можливість проведення нотаріальних дій через центри надання послуг, з можливістю укладення угоди чи одночасного підписання договору за перебуванням сторін в різних містах. Це надзвичайно зручно, економить час, та фінансові ресурси, робить укладення договорів більш раціональним.

У Грузії основними актами в сфері нотаріату є: Закон Грузії «Про нотаріат» № 2283 від 04 грудня 2009 року; Статут нотаріальної палати Грузії, затверджений на загальних зборах членів Нотаріальної палати Грузії 27 березня 2010 року; Кодекс деонтології (етики) нотаріусів Грузії, прийнятий позачерговим зібранням членів Нотаріальної палати Грузії, 06 листопада 2011 року.

В свою чергу про ефективне існування у Грузії електронного реєстру нотаріальних дій, до якого направляються всі нотаріальні акти підтверджує Д. Імнадзе. Водночас автор відмічає, що правом на посвідчення довіреності та засвідчення підписів на заявах за допомогою відеозв'язку нотаріуси Грузії наділені ще з 2010 року. Підтвердження особи відбувається шляхом доступу до бази даних Міністерства внутрішніх справ та введення індивідуального номера

особи. А з 2018 року встановлення особи відбувається на підставі будь-якого документа, що посвідчує особу: це може бути як паспорт, так і водійське посвідчення [58].

В даному випадку йдеться про впровадження нової форми нотаріальної діяльності, який називається «дистанційна», суть якої полягає у можливості вчинення дій нотаріусами віддалено без присутності особи, яка звертається за послугою. В основному йдеться про нотаріальне посвідчення документів. Верифікація та процедура відбувається з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Засвідчується документ за допомогою електронного підпису. Для зв'язку використовується ваудіовізуальний контакт. Підтвердження особи заявника відбувається за допомогою електронної реєстрації. Впровадження Україною такого досвіду матиме позитивні результати, адже зробить процес підписання та нотаріального завірення документів зручнішим, ефективнішим та економічнішим.

Загалом можна говорити, що перехід нотаріальної роботи в так званих режим “без паперів” є нагальним та покликаний прискорити цифровізацію України та забезпечити максимально комфортні умови кожному українцю.

На думку, М.Федорова усі бюрократичні проблеми з папірцями, довідками та чергами виникають тому, що державні органи не вміють обмінюватися даними між собою. Ефективна держава не може розвиватися у кількох системах координат одночасно — паперовій і цифровій. Для України є важливим, щоб електронний обмін даними став першочерговим. У Верховній Раді наразі зареєстровано законопроект про режим «paperless». Проект закону, зокрема, встановлює поняття е-послуг та закріплює особливості їх надання, адже до цього законодавство України не регулювало питання надання державних послуг онлайн [154].

Введення паперових форм журналів в нотаріальній діяльності, власноручне заповнення нотаріусами вимагає значних часових та людських ресурстних затрат, створює черги. Перехід на електронну форму дозволить не тільки зекономити час та людські ресурси, а зробить комформнішими

отримання нотаріальних послуг, дозволить швидко шукати необхідну інформацію, а також, що головне - буде безпечним з умови триваючого воєнного стану в Україні, оскільки інформацію можна буде зберігати на відповідних захищених хмарних цифрових ресурсах, і її вдасться зберегти навіть у разі обстрілів приміщень нотаріусів або ж тимчасої окупації окремих територій.

З огляду на це вважаємо за доцільне затвердження *Стратегії розвитку сфери нотаріату на 2035 рік*, в змісті якої слід вказати етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, передбачивши:

1) створення веб-порталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів;

2) покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами;

3) підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді;

4) розробку заходів, впровадження яких є необхідним під час воєнного стану та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені).

Окремого значення набуває потреба у формуванні Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг та унормування їх функціонування шляхом розробки відповідних положень та/або порядків про функціонування.

Впровадження таких новел в нотаріаті покликано:

- зменшити паперовий документообіг та навантаження при вчиненні нотаріальних дій; автоматизувати процеси у діяльності нотаріусів;

- пришвидшити, спростити та підвищити якість надання послуг;
- покращити інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами;
- підвищити рівень збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді.

Впровадження технологічних нововведень повинно супроводжуватись розробкою положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

Впровадження електронного нотаріату повинно забезпечуватися за активним сприянням та участю професійного самоврядування нотаріусів. З огляду на це, між Міністерством юстиції України, Нотаріальною палатою України, Державним підприємством «Національні інформаційні системи» та Проектом Європейського союзу «Право-Justice» 23 грудня 2020 року укладено Меморандум про взаєморозуміння з питань створення електронної системи нотаріату. Сторони домовились об'єднати зусилля для розробки та впровадження Електронної системи нотаріату в Україні на засадах поєднання державного та професійного регулювання, законності, збереження нотаріальної таємниці, використання кращих інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення високого рівня кібербезпеки. Разом з тим, при створенні та впровадженні в експлуатацію Єдиної державної електронної системи е-нотаріату, в умовах постійного здійснення кібератак, як внутрішніх так і зовнішніх, визначили надважливість максимального вжиття заходів кіберзахисту, створення надійних механізмів аутентифікації та контролю доступу, виконання положень в тому числі Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [135].

Робота у напрямку запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату знайшла своє продовження, з огляду на що між Нотаріальною палатою України та Міністерством юстиції України досягнуто

додаткових домовленостей, в підтвердження чого укладено Меморандум про співпрацю щодо створення електронної системи нотаріату» [32].

Водночас вважаємо за необхідне розроблення та затвердження Стратегії розвитку сфери нотаріату до 2035 року, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності, яка передбачає створення вебпорталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Визначити у стратегії заходи, які передбачають вжиття низки заходів під час воєнного стану та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені).

В цій частині дисертації досліджено поточний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату. Зазначено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату під час воєнного стану зазнало значних обмежень, що було першочергово обумовлено безпековими питаннями.

Досліджено міжнародний досвід щодо спрощення процедурних аспектів в нотаріальній діяльності та перехід на електронну форму реєстраційних та нотаріальних дій.

Визначено цифровізацію нотаріальної діяльності як сукупність організаційно-правових та інформаційних заходів в сфері нотаріату, спрямованих на поступовий перехід до введення електронного нотаріального діловодства (в тому числі ведення книг обліку діяльності нотаріуса); зменшення документального навантаження при вчиненні нотаріальних дій; автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної

взаємодії між державними інформаційними ресурсами; передачу справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Наголошено, що процес цифровізації нотаріальної діяльності має відбуватись послідовно і системно, та спрямований першочергово на пришвидшення, доступність та підвищення якості надання послуг в сфері нотаріату, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

Запропоновано розробити та затвердити Стратегію розвитку сфери нотаріату до 2035 року, в змісті якої слід передбачити: етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності, яка передбачає створення веб-порталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Визначити в стратегії заходи, які передбачаються вжиття низки заходів під час воєнного стану та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені).

Заначено, що загалом перехід нотаріальної роботи в так званих режим “без паперів” є нагальним та покликаний прискорити цифровізацію України та забезпечити максимально комфортні умови кожному українцю.

Відмічено, що окремого значення набуває потреба у формуванні Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг та унормування їх функціонування шляхом розробки відповідних положень та/або порядків про функціонування.

Звернуто увагу, що впровадження таких новел в нотаріаті покликано: зменшити паперовий документообіг та навантаження при вчиненні

нотаріальних дій; автоматизувати процеси у діяльності нотаріусів; пришвидшити, спростити та підвищити якість надання послуг; покращити інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; підвищити рівень збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді.

Наголошено, на потребу розробки положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

3.2 Роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату

Окремим важливим напрямом в оновленні державної політики у сфері нотаріату повинно бути відведено становленню інституційної спроможності професійного самоврядування, як незалежної професійної інституції, приймаючої активну роль в розвитку нотаріату в період дії воєнного стану.

Правовою базою діяльності професійного самоврядування нотаріусів слугують: Конституція України [42], Закон України «Про нотаріат» [121], іншими законодавчими актами та Статут Нотаріальної палати України, затверджений протокол 3'їзду нотаріусів України №4 від 23.09.2016 року (далі – Статут Нотаріальної палати України) [148] та ін.

У Конституції України прямо не вказано норм, якими регламентовано діяльність професійного самоврядування нотаріусів. Водночас можна вказати на положення на ст. 37 Конституції України, якою регламентовано окремі аспекти участі громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності в громадських об'єднаннях різних форм задля захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Зокрема йдеться про професійні спілки, громадські організації. На конституційному рівні визначено неможливість примушення до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи їх

обмеження у правах за належністю чи неналежністю до громадських організацій [42].

Таким чином можна прийти до висновку, що професійне самоврядування нотаріусів по своїй формі дещо схоже на професійну спілку, однак головною відмінністю слугує обов'язковість членства нотаріусів, в той час, як у всіх інших видах громадських об'єднань передбачається добровільність членства.

У Законі України «Про нотаріат» професійному самоврядуванню нотаріусів присвячено статтю 16, в якій визначено його мету, систему, статус, повноваження, засади функціонування, атрибутику, вимоги до членства, порядок реєстрації. Так, цим законом визначено, що інституційно професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через: 1) Нотаріальну палату України та б) її органи [121].

Водночас згідно Статуту Нотаріальної палати України, до системи професійного самоврядування нотаріусів включено окрім Нотаріальної палати України та її органів, ще й - відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [148]. Зокрема, регіональні відділення Нотаріальної палати України у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецький, м. Київ.

Отже, в даному випадку йдеться про неоднаковість правового врегулювання системи професійного самоврядування нотаріусів на рівні закону та статутних документів, що вимагає приведення норм у відповідність один одному в цій частині.

Центральне місце в професійному самоврядуванні нотаріусів займає Нотаріальна палата України, зареєстрована більше 10 років назад, як недержавна неприбуткова організація, що здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату.

Розкриваючи сутнісно-змістові ознаки Нотаріальної палати України слід вказати на такі детермінанти, притаманних їй: 1) здійснення професійного самоврядування у сфері нотаріату; 2) недержавність, тобто не належить до державних організацій; 3) не має на меті отримання прибутку, тобто має статус неприбуткової; 4) є об'єднанням на професійній основі, тобто за професійною приналежністю, об'єднуючи нотаріусів України; 5) має всезагальний характер, тобто включає всіх нотаріусів України; 6) обов'язковість членства нотаріусів; 7) спеціально визначені вимоги до членства, якими передбачено необхідність наявності свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 8) індивідуальність членства; 10) здійснення діяльності відповідно до законодавства та її статуту; 11) автоматичний характер набуття членства, який не вимагає згоди, а відбувається автоматично, окрім нотаріусів, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, але не здійснюють нотаріальну діяльність (з моменту державної реєстрації Національної палати України її членами стали всі нотаріуси, які працювали у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснювали приватну нотаріальну діяльність); 12) наявність внутрішньої інституційної структури органів, кожний з яких має визначений обсяг повноважень (зокрема: З'їзд нотаріусів України; Рада Національної палати України; Президент Національної палати України; Віце-президент Національної палати України; Ревізійна комісія; Комісія з питань професійної етики нотаріусів); 13) обов'язковість сплати членських внесків; 14) планування діяльності; 15) функціонування на засадах: а) законності; б) гласності; в) незалежності; г) демократичності; г) колегіальності; д) виборності; е) обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції; ж) забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні.

Що стосується принципів в діяльності професійного самоврядування нотаріусів, то їх значення в законодавстві про нотаріат не розкривається. З огляду на це охарактеризуємо їх сутність, відмічаючи, що правильне розуміння

(тлумачення) категорії «принцип» є важливим не тільки для з'ясування суті принципу, значення та системи принципів відповідної галузі права, а також для розмежування з іншими правовими явищами, такими, зокрема, як правова ідея, аксіома, правовий інститут, норма права.

Череватенко І.М. вказує на те, що сутність принципу може бути повністю з'ясована у взаємозв'язку двох його сторін: 1) об'єктивної, яка полягає у тому, що принципи права обумовлені суспільними відносинами на даному етапі розвитку суспільства та держави; 2) суб'єктивної, яка виявляється в усвідомленні цієї обумовленості, що виражається у формулюванні принципів та має законодавче вираження [155, с. 151].

Під категорією «*принципи в діяльності професійного самоврядування нотаріусів*» пропонуємо розуміти основоположні засади, що визначають зміст та сутність професійного самоврядування нотаріусів, характеризують організацію та діяльність органів самоврядування, та на яких базується діяльність професійного самоврядування нотаріусів та його органів.

Принцип законності в діяльності професійного самоврядування нотаріусів полягає у тому, що діяльність Національної палати нотаріусів та її територіальних органів повинна здійснюватися тільки з дотриманням та у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Що стосується принципу гласності в діяльності професійного самоврядування нотаріусів, то він знаходить свій прояв у відкритості, прозорості діяльності професійного самоврядування нотаріусів, що проявляється у проведенні відкритих засіданнях, висвітленні інформації про роботу в ЗМІ, публікаціях в журналах та інших інформаційних ресурсах, публічності інформації, можливості здійснення громадського контролю за їх діяльністю, тощо.

Наразі періодично виходить журнал під назвою «Нотаріат України», який є корисним для нотаріусів, а усіх, хто працює в сфері юриспруденції або виявляє зацікавленість сферою нотаріату. Журнал включає такі тематичні рубрики як: «Теорія розвитку нотаріату», «Судова практика», «Актуальні

проблеми розвитку нотаріату», «Міжнародний досвід» тощо. До журналу додається додаток - «Бюлетень нотаріальної практики», який формується за участі членів Комісії з аналітично-методичного забезпечення нотаріальної діяльності Нотаріальної палати України [131].

Важливим в діяльності професійного самоврядування нотаріусів є принцип незалежності, який ґрунтується на неупередженості та автономності органів професійного самоврядування нотаріусів, не можливості втручання, лобіювання або іншого впливу державних чи інших органів та установ, суб'єктів на діяльність професійного самоврядування нотаріусів; відсутність підзвітності та контролю за діяльністю; підпорядкуванні лише закону.

Принцип демократичності в діяльності професійного самоврядування нотаріусів знаходить свій прояв через: верховенство права; плюралізм, завдяки якому забезпечується існування свободи думок; представництво та забезпечення дотримання інтересів діяльності членів професійного самоврядування нотаріусів; визначеність та взаємозв'язок прав, обов'язків, відповідальності органів професійного самоврядування нотаріусів.

В свою чергу принцип колегіальності в діяльності професійного самоврядування нотаріусів передбачає колегіальний порядок прийняття рішень.

Практичне значення має в діяльності професійного самоврядування нотаріусів принцип виборності, який передбачає виборчу процедуру на посади чи в склад органів професійного самоврядування нотаріусів (наприклад, обрання представників в склад Комісії з питань професійної етики нотаріусів, а також голову, заступника голови та секретаря комісії).

Принцип обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції в діяльності професійного самоврядування нотаріусів передбачає обов'язкову участь нотаріусів у професійному самоврядуванні та обов'язковості виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції. Обов'язок членів Національної палати України виконувати

рішення органів професійного самоврядування нотаріусів передбачено в п. 4.2 Статуту Нотаріальної палати України [148].

Слід звернути увагу на те, що з однієї сторони спеціалізованим законом в сфері нотаріату вказано, що членами Нотаріальної палати України можуть бути особи, які отримали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, а з іншої сторони передбачено – обов'язковість нотаріусів бути членами професійного самоврядування нотаріусів [121].

Принцип забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні нотаріусів передбачає створення рівних умов для участі в професійному самоврядуванні, відсутність дискримінації за будь якою ознакою (зокрема територіальною, майновою, належністю нотаріуса до сфери приватних чи державних), дотримання гендерних вимог.

В даному випадку слід звернути увагу на такому важливому аспекті як доступ до професії та необхідності сприяння органами професійного самоврядування нотаріусів у захисті прав та інтересів, не тільки відносно нотаріусів, а й їх помічників, завдяки роботі яких забезпечується повноцінна та безперебійна робота нотаріусів . Наразі склалась ситуація за якої, з однієї сторони, щоб отримати кваліфікацію нотаріуса потрібен стаж роботи помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори - не менш як три роки, а з іншої сторони – є кількісне обмеження щодо помічників нотаріуса, яке передбачає, що нотаріус може мати одного помічника [121]. Цю ситуацію потрібно нагально змінювати, надавши можливість нотаріусу приймати стільки помічників, скільки йому фактично потрібно.

Нові реалії, в яких вже третій рік живе Україна вимагають переосмислення мети діяльності усіх сфер, в тому числі й сфери діяльності професійного самоврядування нотаріусів щодо підвищення професійних стандартів; надання методичної допомоги нотаріусам; захисту прав та інтересів нотаріусів (як професійних так і соціальних); представництва професійних інтересів нотаріусів; прагнення до гідного сприйняття нотаріату, його ролі і місця в правовій системі держави; втілення та застосування

фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу; захисту інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса [148].

Нотаріальна палата України на офіційному веб сайті на постійній основі розміщує у публічний доступ плани основних заходів Нотаріальної палати України на відповідний рік, які затверджуються Рішенням Ради Нотаріальної палати України та звіти про роботу за відповідний рік. В даному підрозділі дисертації проаналізуємо в поєднанні висвітлених напрямів й основні показники діяльності органу професійного самоврядування нотаріату, що привертають увагу з урахуванням воєнного стану в Україні.

Так, Нотаріальною палатою України в 2023 році підготовлено аналітичні матеріали щодо правового аналізу змін до статті 1221 Цивільного кодексу України [152] та статті 13-1 Закону України "Про нотаріат" [121], внесених Законом України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України" [118]. Метою вищевказаних матеріалів було надання практичної допомоги нотаріусам з боку Нотаріальної палати України з огляду на особливості діяльності в умовах воєнного стану, актуальні зміни, які відбулися протягом 2023 року у чинному законодавстві, а також надання інформаційної допомоги громадянам [32].

Важливим є об'єднання зусиль нотаріусів, спрямованих на забезпечення безперервності роботи в умовах воєнного стану; взаємодопомоги, взаємозамінності та взаємопідтримки нотаріусів (особливо це стосується категорій нотаріусів, що мають статус ВПО; ветеранів; нотаріусів, які через воєнний стан перебувають у складних життєвих ситуаціях; нотаріусів, які проходять службу в ЗСУ та ін.); ініціювання, розробка та впровадження відповідних державних програм у сфері нотаріальної діяльності; підтримки

нотаріусів, які постраждали від війни (в тому числі тих, робочі приміщення яких було зруйнованого внаслідок обстрілів або тих, що змушені були покинути місця роботи та проживання і переїхати в більш безпечні місця). Окрему увагу слід приділяти стимулюванню нотаріусів працювати у місцевості з нещільним населенням.

З цього приводу слід зазначити про позитивну практику. Так протягом 2023 року на проведених засіданнях Нотаріальної палати України домінуючим були питання соціального захисту, а саме виділення матеріальної допомоги нотаріусам та їх сім'ям, які постраждали через збройну агресією Російської Федерації за рахунок коштів благодійної організації. Протягом звітнього періоду за рішеннями Ради Нотаріальної палати України матеріальну допомогу з благодійного фонду отримало 222 особи на загальну суму 3 655 833,57 грн. Також було звільнено нотаріусів від сплати членських внесків у зв'язку із зупиненням нотаріальної діяльності на територіях де ведуться активні бойові дії, на тимчасово окупованих територіях, у зв'язку з мобілізацією нотаріусів до Збройних сил України, у зв'язку із хворобою тощо [32].

До Нотаріальної палати України під час дії воєнного режиму надходили численні звернення, в якими основними питаннями, що підімались заявниками були: особливості оформлення спадщини в умовах війни; посвідчення договорів відчуження об'єктів нерухомого майна, яке розташоване на територіях, де ведуться активні бойові дії; робота Єдиних та Державних реєстрів; зупинення та припинення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану; перевірки нотаріальної діяльності; взаємодія з відповідними територіальними громадами, питання збереження архівів приватного нотаріуса; питання у сфері реалізації земельної реформи та здійснення державної реєстрації та ін.

За результатами розгляду звернень Нотаріальною палатою України було підготовлено інформаційні листи [32].

Слід зазначити, що у 2022 році, Нотаріальна палата України вживала усі можливі заходи для невідкладного вирішення нагальних та проблемних питань

нотаріальної діяльності, щоб нотаріуси мали можливість повноцінно і безпечно здійснювати свої професійні обов'язки з дотриманням заходів безпеки, що втілювалося в рішеннях Ради НПУ. Основний акцент протягом 2022 року був направлений на організацію нотаріальної діяльності, визначення особливостей вчинення нотаріальних дій в період дії воєнного стану, з урахуванням реалій в тому числі територій на яких ведуться активні бойові дії.

У зверненнях, надісланих до Нотаріальної палати України, основними були питання щодо організації та перевірки нотаріальної діяльності; особливостей організації нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану; зупинення, припинення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану; оформлення спадщини, визначення строків оформлення спадкових прав; посвідчення договорів відчуження, взаємодії з відповідними територіальними громадами, питання реалізації земельної реформи, питання у сфері державної реєстрації тощо. Слід зазначити, що кількість звернень, які надійшли у звітному періоді (115) зменшилась у порівнянні з минулим роком (195) в зв'язку з введенням військового стану на території України, натомість збільшилась кількість електронних повідомлень не оформлених у звернення.

Позитивною практикою є впровадження ресурсу «Гаряча лінія», що функціонує на ресурсі Нотаріальної палати України «Нотаріальна платформа» з метою надання методичної допомоги нотаріусам в режимі он-лайн. З початком воєнного стану в Україні питання, які надходили на гарячу лінію найбільше стосувалися особливостей оформлення спадщини; посвідчення правочинів та вчинення інших нотаріальних дій; застосування положень земельного законодавства в нотаріальній практиці; питань діловодства та архіву; оподаткування операцій відчуження рухомого та нерухомого майна [30; 31].

Водночас не усі питання, які виникли в період дії воєнного стану є вирішеними. Так, до прикладу, актуальності набули питання, пов'язані із оформленням та подальшою легалізацією довіреностей громадянам, які через війну виїхали в інші держави. Наразі не вироблено єдиних вимог до

оформлення довіреностей. В кожній країні існують свої правила та вимоги до оформлення довіреностей, які регламентовані законодавством іноземної держави. З огляду на це виникає потреба у розробці єдиної методики підготовки довіреностей або вироблення методичних рекомендацій з цього питання, що значно б покращило та полегшало роботу нотаріусів.

Вагомість ролі професійного самоврядування у формуванні державної політики у сфері нотаріату можна також охарактеризувати через:

1) контрольну функцію (зокрема, за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження);

2) представницьку функцію (зокрема, представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах);

3) правозахисну функцію (зокрема, щодо забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів);

4) експертну функцію (зокрема щодо участі у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю);

5) освітню функцію (зокрема, забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників).

В умовах воєнного стану органами професійного самоврядування нотаріусів повинні не декларативно, а фактично захищатись права та інтереси нотаріусів; здійснюватися за необхідності представництво професійних інтересів нотаріусів в судовому порядку. Зазначене посилює довіру нотаріусів до органів професійного самоврядування, зміцнить авторитет органів та їх інституційну спроможність. Наразі вибіркового аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про те, що основна частина судових спорів стосується:

1) скасування рішень: а) про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, в якій відповідачами виступають Міністерство юстиції України, міжрегіональне управління Міністерства юстиції (наприклад, справа №640/15026/20 [138]); б) про тимчасове блокування доступу державного реєстратора-приватного нотаріуса до Державного реєстру речових прав на

нерухоме майно, в якій відповідачем є Міністерство юстиції України, а третьою особою - Нотаріальна палата України, Державне підприємство «Національні інформаційні системи» (наприклад, справа 440/1246/19 [139]);

2) визнання протиправним подання Нотаріальної палати України, поданого до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, та його скасування, в якій відповідачем є Нотаріальна палата України (наприклад, № 826/8554/17) [137];

3) про зобов'язання спростувати недостовірну інформацію, в якій позивачем є Нотаріальна палата України, відповідачем - Міністерство юстиції України за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, на стороні відповідача – Міністра юстиції України (справа №910/16191/18) [136].

Водночас Нотаріальна палата України згідно із статутною діяльністю уповноважена з однієї сторони представляти інтереси нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах, а з іншої сторони – здійснювати захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса. В даному випадку виникає своєрідний конфлікт в інтересах, які підлягають захисту, що створює дисбаланс та потребує іншого порядку вирішення. Нотаріальна палата України відносно нотаріусів одночасно наділена правозахисною, контрольною функціями, остання з яких може породжувати негативні наслідки для нотаріуса в частині притягнення його до відповідальності.

Професійного самоврядування нотаріусів окрему увагу слід приділяти посиленню встановлення міжнародних зв'язків у сфері нотаріату; забезпеченню співпраці з міжнародними та іноземними організаціями нотаріусів; обміну професійним досвідом та імплементації прогресивних міжнародних норм і стандартів системи нотаріату латинського типу у законодавство України (окремо дослідити досвід країн щодо функціонування

нотаріату у воєнний період та повноцінного відновлення діяльності у післявоєнний період).

Професійне самоврядування нотаріусів повинно бути максимально залучено та приймати активну участь в засіданнях та інших заходах, які проводяться міжнародними професійними організаціями (в тому числі Міжнародному Союзі Нотаріату), комісіями, асамблеями, а делегати та представники від України повинні бути висунені для включення робочих груп, інших органів для роботи. Національними органами професійного самоврядування нотаріусів повинно ініціюватись: включення проблемних та актуальних питань нотаріату (в тому числі тих, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну або були зумовлені їх наслідками) до порядку денного заходів, які проводяться на міжнародному рівні. За потреби, слід піднімати питання про створення робочих груп, за участю міжнародних професійних організацій.

В цьому сенсі слід вказати на позитивну практику заходів по лінії міжнародного співробітництва, передбачених планами роботи апарату Нотаріальної палати України, Ради Нотаріальної палати України та Комісії з міжнародного співробітництва на 2023 рік, а також завдань та вказівок керівництва Нотаріальної палати України в контексті неприпустимості подальшої ескалації війни з боку Російської Федерації, діяльність у вказаний період здійснювалась за такими основними напрямками:

Комісією з міжнародного співробітництва Нотаріальної палати України, на регулярній основі здійснювалось інформування робочих органів Міжнародного союзу нотаріату - Генеральної ради, Асамблеї нотаріатів – членів, Комісії з європейських справ, а також безпосередньо керівництва Міжнародного союзу нотаріату з питань стану українського нотаріату та актуальних проблем його діяльності в умовах військової агресії Російської Федерації проти України.

Зокрема, на засіданнях вказаних вище органів, які відбулись Бразилії, Італії, Іспанії до представників нотаріатів-членів Міжнародного союзу

нотаріату доведено інформацію щодо деструктивних і протизаконних дій Російської Федерації стосовно українських нотаріусів на тимчасово окупованих територіях, а також необхідності надання балгодійної допомоги постраждалим нотаріусам. Крім того, підготовлено та доведено до керівництва Міжнародного союзу нотаріату і Асамблеї нотаріатів-членів чергове звернення Міжнародного союзу нотаріату щодо необхідності вирішення питання про виключення нотаріатів Російської Федерації і Республіки Білорусії з членів Міжнародного союзу нотаріату (листопад 2023 р.)

З урахуванням вимог Міжнародного союзу нотаріатів та виїзних можливостей українських нотаріусів підготовлено подання кандидатур до складу Генеральної ради, комісії з європейських справ і Комісії з нотаріальної деонтології, які були затверджені Керівною радою Міжнародного союзу нотаріатів на 2023-2025 рр. скликання.

Організовано відбір молодих українських нотаріусів для участі в 11-у випуску Всесвітнього університету нотаріусів ім. Жана-Поля Декора [32].

Окрім цього, з огляду на потреби, пов'язані із необхідністю відновлення роботи нотаріусів, офісні приміщення яких постраждали або залишились на тимчасово окупованих територіях, надання допомоги нотаріусам, які мають статус ВПО та іншим категоріям, Нотаріальна палата України маючи такі статусні повноваження, може розглянути питання щодо заснування міжнародної та всеукраїнської громадської організації, фонду задля захисту прав та інтересів нотаріусів, сприяння у наданні їм допомоги. З цією метою можуть бути укладені міжнародні угоди (договори) про співробітництво.

Відтак, вважаємо за доцільним вивчення та втілення досвіду функціонування нотаріату іноземних держав, що сприятиме переосмисленню та розширенню тенденцій розвитку правового регулювання української нотаріальної практики [58, с. 80].

Також, з огляду на активну стадію вступу України до ЄС, вагоме значення мають відігравати заходи, спрямовані на підготовку та трансформацію національної нотаріальної сфери в євроінтеграційні процеси.

В цих напрямках слід вже сьогодні організувати та проводити:

- лекції, семінари, конференції, інформаційно-освітні заходи, що спрямовані на вивчення міжнародного досвіду (в тому числі щодо функціонування нотаріальної сфери в умовах війни та подолання наслідків у післявоєнний період, відновлення роботи нотаріусів, впровадження медіаційних процедур), висвітлення у міжнародному просторі проблемних питань, з якими зіштовхнулася національна нотаріальна сфера в умовах воєнного стану;

- підвищувати професійний рівень (кваліфікації) нотаріусів із залученням фахівців у різних галузях;

- налагоджувати взаємодію нотаріусів в межах наданих повноважень із судами, представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, державними, громадськими об'єднаннями, установами, підприємствами та організаціями;

- розробляти та реалізовувати програми обміну досвідом у сфері нотаріату;

- проводити стажування нотаріусів за кордоном та ін.

Оскільки в умовах воєнного стану здійснення нотаріальної діяльності можлива не в усіх містах/районах через веденням активних бойових дій або тимчасову окупацію територій, окремим напрямком також має стати проведення просвітницько-методичної діяльності та налагодження взаємодії із особами, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану. З огляду на це, законодавцем встановлено для таких випадків коло осіб, які можуть замінити нотаріуса та вчинити певне коло нотаріальних дій, тобто є особами, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану, до яких віднесено:

- командирів (начальників) Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, або інших уповноважених такими командирами (начальниками) осіб, які уповноважені на посвідчення довіреностей (крім прав на розпорядження нерухомим майном, управління і

розпорядження корпоративними правами), та складення заповітів з подальшим їх надсиленням через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами у відповідних реєстрах (зокрема йдеться про Єдиний реєстр довіреностей, Спадковий реєстр). Правом на звернення наділені військовослужбовці Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також працівники правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави [19];

- дипломатичні представництва і консульські установи України – щодо нотаріальних дій за кордоном;

- посадових осіб органів місцевого самоврядування – щодо вчинення нотаріальних дій у сільських населених пунктах (ст. 37 Закону України «Про нотаріат» [121]);

- головних лікарів, їх заступників з медичної частини, чергових лікарів лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальників госпіталів, директорів або головних лікарів будинків для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, капітанів морських, річкових суден, що ходять під прапором України, начальників установ виконання покарань – щодо здійснення посвідчення заповітів і довіреностей, прирівняних до нотаріальних (ст. 40 Закону України «Про нотаріат») [121])

Нотаріальна палата України по усіх важливих та актуальних питаннях (зокрема, безпекових; щодо внесення змін до законодавства; щодо подальшої роботи нотаріусів, робоче місце яких залишилось на тимчасово окупованій території; щодо процедур вжиття окремих нотаріальних дій, переліку необхідних документів; контактів нотаріусів; визначення переліку нотаріусів та видів нотаріальних послуг, які можуть надаватись безкоштовно пільговим категоріям осіб; засад медіації в нотаріаті тощо) повинна розробляти довідково-

інформаційну та методичну інформацію, поширюючи її через власні засоби масової інформації, видавництва, газети, журнали, науково-популярну, довідкову та іншу літературу, офіційний веб-сайт (портал) та офіційні сторінки в соціальних мережах.

Так, в рамках аналітичних досліджень Міжнародного союзу нотаріатів з актуальних питань нотаріального законодавства та практики Нотаріальною палатою України в 2023 році підготовлено та надіслано до Міжнародного союзу нотаріатів відповіді на запитальники «Нотаріальні повноваження у безспірних справах», «Правова визначеність та операції з нерухомістю», «Режим представницьких повноважень вразливої особи», «Мандат на майбутній захист», «Майбутнє обов'язкової частки спадщини» в Україні» [32].

Щодо будь яких змін зі сторони Нотаріальної палати України слід забезпечувати інформаційну підтримку професійної діяльності нотаріусів з використанням усіх доступних засобів інформації. За участю представників Нотаріальної палати України повинні організовуватись та проводитись наукові дослідження (в тому числі, щодо питань відновлення нотаріальної системи України, виявлення проблем, з якими зіштовхуються як нотаріуси так і ті, хто отримує їх послуги в період воєнного стану), із урахуванням професійної правової позиції фахових спеціалістів нотаріальної сфери.

Наразі є досить поширеною практика звернення Нотаріальної палати України до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами з питань, що стосуються нотаріальної сфери, захисту гарантій нотаріальної діяльності, прав та інтересів нотаріусів. Прикладом може слугувати звернення Нотаріальної палати України до Національного банку України від 23.10.2020 р. № 36/8, в якому порушувалось питання про поширеність практики банківських установ щодо так званої «акредитації» нотаріусів, суть якої полягала у встановленні процедур та вимог банківських установ щодо допуску до посвідчення правочинів, які укладаються між банком та третіми особами, виключно нотаріусів, які пройшли так звану

«акредитацію» банку. Водночас банківськими установами висувались умови щодо надання документів, перелік яких в кожному випадку визначався банком самостійно та міг містити документи, які містять персональні дані нотаріуса, інших осіб, або становлять нотаріальну таємницю, умов щодо примушування нотаріусів до відкриття рахунку у такому банку з підвищеними відсотковими ставками, інших вигод. Нотаріальною палатою України вказано, що така практика є неприпустимою та такою, що суперечить чинному законодавству, зокрема ст. ст. 2-1, 8-1, 11, 24 Закону України «Про нотаріат» [121] ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [87] Єдиним документом, що посвідчує право особи на здійснення нотаріальної діяльності є Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю та Реєстраційне посвідчення, факт отримання яких свідчить про наявну компетенцію, що визначається Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату. Тож у випадку, коли нотаріус проходить так звану «акредитацію» банку, тобто зобов'язується вчиняти дії на умовах, визначених банком, повністю втрачається один із основних принципів діяльності нотаріуса – незалежність та неупередженість при вчиненні нотаріальних дій. Нотаріус вчиняє нотаріальні дії як особа, уповноважена державою, а не надає нотаріальні послуги, тому жодна змагальність або «конкурсні умови» у сфері нотаріату є непопсутими [52].

Такі звернення мають направлятись із інших проблемних питань, з якими сьогодні зіштовхуються нотаріуси у своїй роботі, зокрема йдеться:

- щодо законодавчого врегулювання пенсійного та соціального забезпечення нотаріусів, системи оподаткування їх доходів (в тому числі - можливість оформлення статусу фізичної особи – підприємця відповідної групи оподаткування);

- щодо рівномірного регулювання кількості нотаріусів в кожному окрузі або відхід від здійснення нотаріальних та реєстраційних дій за територіальним цензом;

- щодо врегулювання питання про розміри оплати послуг;

- щодо відмов нотаріусів у здійсненні нотаріальних послуг (зазначення обов'язку надавати письмову відповідь із зазначенням причин відмови);

- щодо питання належного збереження архіву та створення належних умов для зберігання; нагального вирішення потребує питання архіву приватних нотаріусів, оскільки для державних нотаріусів передбачено раз в 10 років можливість передачі документів в архів, а для приватних такої можливості не передбачено, що в свою чергу створює обов'язок приватного нотаріусу зберігати більшість видів документів протягом усього часу його роботи. В свою чергу це створює багато незручностей, з урахуванням незначної, як правило площі приміщень, а під час дії воєнного стану зберігання значної кількості документів в одному місці, це ще й дуже не безпечно, оскільки під час обстрілів може призвести до втрати усіх документів. В даному випадку слід розглянути можливість створення спеціальних архівних місць зберігання нотаріальних документів (в тому числі на підставі договорів відповідального зберігання із створенням спеціально облаштованих приміщень з дотриманням температурних вимог, стандартів рівня вологості, охорони, обмеженого доступу сторонніх осіб тощо);

- щодо сприяння безпеки нотаріусів, їх помічників, консультантів в умовах воєнного стану;

- щодо можливості розширення обсягу нотаріальних та інших дій, що вчиняються нотаріусами від імені держави (в тому числі, позасудове встановлення нотаріусом фактів, що мають юридичне значення (наприклад, реєстрація народження, усиновлення, шлюбу чи розлучення тощо). Це б значно розвантажило судову систему та пришвидшило б вирішення цих питань.

Водночас вважаємо слушною думку Н. Горбань, який пропонує основним критерієм визначення рівня компетентності при здійсненні професійної діяльності нотаріуса вважати кількість звернень користувачів нотаріальних послуг із скаргами на дії нотаріуса до Міністерства юстиції, а також до суду з позовами на неправильно вчинену або відмову у вчиненні нотаріальної дії та акту. Саме тоді звернення громадян мають бути сигналом для контролюючих

органів нотаріату та підставою для підвищення кваліфікації нотаріуса або у разі системних порушень законодавства, підставою для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Очевидним є те, що питання підвищення кваліфікації українських нотаріусів перебуває ще на етапі реформування. Безперечно, це постійно діючий, невинний та неминучий процес, який повинен сприяти досягненню максимальної професійності фахівців, а не обтяжувати кропітку працю нотаріусів новими додатковими вимогами та тестуваннями [58].

Разом з цим, виникає потреба у розробці відповідної методології проведення оцінки рівня компетентності нотаріуса при здійсненні професійної діяльності, систематизації необхідних даних, закріплення за нотаріусами обов'язку подавати відповідно звітність. При цьому, повинна враховуватись кофіцієнт навантаженості на нотаріуса.

З іншої сторони, враховуючи високі вимоги, які висуваються до здобуття професії нотаріуса (зокрема, щодо наявності шестирічного юридичного стажу, з яких 3 роки на посаді помічника), складення кваліфікаційного іспиту, проходження сертифікації робочих місць, проведення ситематичних перевірок діяльності, встановлення вимог щодо підвищення професійного рівня, а також враховуючи нормативні засади здійснення нотаріальної діяльності, питання визначення наразі професійної компетентності нотаріусів є доволі спірним. З огляду на це, його провадження може мати добровільний та експеремантальний характер.

Окрему роль професійного самоврядування нотаріусів повинно бути відведено забезпеченню дотримання вимог етики нотаріусів. Обґрунтованим є підхід, за якого вважається, що рівень професійної етики, яким нотаріуси керуються у правовідносинах із державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами має безпосередній вплив на обсяг довіри суспільства та громадян до нотаріуса. В свою чергу дотримання етичних норм нотаріусами має позитивний вплив на зміцнення авторитету нотаріату та репутації нотаріусів України.

Важливим особливо й під час дії воєнного стану має бути формування позитивного іміджу державних інституцій та тих які наділені функціями держави, в тому числі й сфери нотаріату. З огляду на це Нотаріальна палата України має долучатись до важливих державотворчих процесів, проявляти законодавчо ініціативу, сприяти формуванню державної політики у сфері нотаріату, яка передбачатиме прийняття системи заходів, спрямованих на активну участь у створенні в суспільстві позитивного іміджу нотаріуса.

В цьому сенсі, завданням Нотаріальної палати України повинно бути обов'язковість представництва професійного самоврядування та участь їх представників у зборах, конференціях, форумах, засіданнях профільних комітетів Верховної Ради України та усіх заходах, на яких висвітлюються питання, що стосуються сфери інтересів нотаріату. Водночас важливо відмітити, не на формальній участі членів Нотаріальної палати України у заходах, а їх обов'язку формулювати власну позицію та бачення потенціалу нотаріату, сприяння у створенні умов для дотримання прав та інтересів нотаріусів, прийняття участі у розвитку правовідносин у суспільстві та забезпечення законності у цивільно-правових відносинах.

У 2023 році представники Нотаріальної палати України брала активну участь у законотворчому процесі, обговоренні та опрацюванні законопроектів, проектів наказів Міністерства юстиції України, проектів постанов Кабінету міністрів України тощо, а також внесенні до них своїх зауважень та пропозицій.

Водночас основний акцент протягом 2023 року було направлено на організацію нотаріальної діяльності, в тому числі в частині на підготовку до другого читання проекту Закону № 5644, продовження визначення особливостей вчинення нотаріальних дій в період дії воєнного стану, з урахуванням реалій в тому числі територій на яких ведуться активні бойові дії, велась активна робота щодо залучення нотаріату до роботи щодо реалізації державної політики в процедурах компенсацій за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій,

терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Збереженні можливості задовольняти потреби громадян та бізнесу у вчиненні нотаріальних дій.

Новим викликом і надзвичайно важливою частиною роботи системи органів нотаріату стала залученість до процедур надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна. Дана процедура передбачає складні компенсаційні механізми, а також роль нотаріуса, який одночасно забезпечує дотримання прав осіб, які втратили своє майно в результаті військової агресії Російської Федерації, продавців та держави, а також забезпечило запровадження процедури посвідчення договорів купівлі-продажу об'єктів нерухомого майна з використанням житлових сертифікатів.

Нотаріальна палата України також продовжила роботу щодо забезпечення належного доступу нотаріусів до функціонуючих єдиних та державних реєстрів, а також до створюваного Єдиного реєстру санкцій. Постійно здійснювався поточний аналіз зареєстрованих у Верховній Раді України законопроектів на предмет впливу на професію нотаріуса та практичного застосування в нотаріальній діяльності [32].

На думку, О.М. Соломахіної для відповідності діяльності нотаріату вимогам сьогодення, потрібно дотримання двох важливих умов: 1) належність та відпрацьованість правового регулювання, яке включатиме елементи державного регулювання та саморегулювання. В даному випадку існує потреба, у розробці професійним самоврядуванням відповідних правил поведінки, з подальшим їх втіленням в актах законодавства сфери нотаріату.

З огляду на це, та на процес реформування нотаріальної сфери України видається виправданою потреба у становленні потужного інституту самоврядної професійної організації нотаріусів як єдиного, незалежного, професійного органу [145, с. 156].

Окремого значення набуватиме роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату під час дії воєнного стану щодо законодавчих ініціатив та експертиз законопроектів.

Йдеться про обов'язкову участь професійного самоврядування нотаріусів у проведенні експертиз законопроектів, підзаконних актів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються під час воєнного стану органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери нотаріату; здійснення аналізу нормативно-правових актів, розробка пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства України; внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; залучення членів Нотаріальної палати України для обговорення проектів нормативно-правових актів, в тому числі у кожному регіоні для узагальнення думки нотаріусів.

Нотаріальна палата України з 2017 року активно розробляє концепції реформування нотаріату в Україні. Слід відмітити, що до процесу напрацювання концептуальних напрямків реформування нотаріату запрошуються міжнародні експерти та нотаріати країн Міжнародного союзу нотаріатів. Відмічається важлива роль професійного самоврядування нотаріусів у створенні електронного реєстру нотаріальних дій виключно на базі Нотаріальної палати України, адже такими є стандарти та практика латинського нотаріату [58, с. 80].

Питання перспектив переходу повноважень в сфері нотаріату від Міністерства юстиції України до інституту професійного самоврядування нотаріусів все частіше є темою для обговорень в науковій та фаховій спільності. Йдеться про те, що Міністерству юстиції України підпорядкована значна кількість різних за галузевим спрямуванням інституцій, правовим врегулюванням та іншими ознаками, контроль за якими якісно досягнути практично просто не можливо.

Окремі функції контролю за своєю природою є такими, що не зовсім властиві державі загалом та/або вимагають у посадових осіб наявності спеціальних знань і практичних навичок. Зокрема мова йде про розробку та впровадження швидкоадаптивних програм підвищення професійного рівня

осіб, які вчиняють нотаріальні та реєстраційні дії. З цієї сторони, саморегулювання нотаріальної професії є виправданим.

Також важливим аспектом у реалізації переходу до єдиного нотаріату є передача низки контрольно-організаційних повноважень органу професійного саморегулювання нотаріусів, зокрема в частині: здійснення контролю за організацією та діяльністю нотаріату, діловодством, організація підвищення професійного рівня нотаріусів, контроль за дотриманням Кодексу професійної етики нотаріуса; створення умов для рівномірного розташування робочих місць нотаріусів по території України, та ін. [135].

Передбачається, що перехід повноважень в сфері нотаріату від Міністерства юстиції України до органів професійного самоврядування сприятиме активному та комплексному провадженню дієвих та ефективних реформ.

Ще однією ідеєю є створення на базі професійного самоврядування нотаріату спеціального профільного органу - Суду честі, покликаного здійснювати розгляд справ щодо: а) порушень професійної етики нотаріусами; б) спорів між нотаріусами; в) професійної підготовки осіб, які мають намір займатись нотаріальною діяльністю або кваліфікації діючих нотаріусів; г) анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю та ін.

За таких обставин вагомим значення набуває продовження практики укладення угод про співробітництво з органами юстиції та іншими суб'єктами, які можуть бути дотичні до нотаріальної сфери. Прикладами таких форм співробітництва є укладені: Меморандум між Міністерством юстиції України та Всеукраїнською громадською організацією "Академія нотаріату України" про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня від 09.02.2010 р. [60], Меморандум про взаєморозуміння з питань створення електронної системи нотаріату, укладений між Міністерством юстиції України, Нотаріальною палатою України, Державним підприємством «Національні інформаційні системи» та Проектом Європейського Союзу «Право-Justice» від 2020 року

[135], Меморандум про співпрацю щодо створення електронної системи нотаріату, укладений між Нотаріальною палатою України та Мін'юстом [32].

З огляду на вищенаведене, в умовах воєнного стану виникає безумовна необхідність посилення участі інституту професійного самоврядування нотаріусів задля оперативного реагування на поточні виклики та загрози.

З цією метою згідно Плану основних заходів Нотаріальної палати України на 2024 рік, затвердженого протоколом Ради Нотаріальної палати України від 14.12.2023 року №104 цілком виправдано заплановано низку важливих заходів, спрямованих на:

- взаємодію та співпрацю з Міністерством юстиції України, його територіальними органами, фіскальними, правоохоронними та іншими органами публічної влади з питань діяльності органів нотаріату, з депутатським корпусом та Комітетами Верховної Ради (зокрема щодо участі у проведенні експертиз, законопроектів, які надійшли на розгляд до Верховної Ради України, підготовки експертних висновків, пропозицій; сприяння розвитку українського нотаріату та розширенню повноважень професійного самоврядування;

- проведенні навчань з медіації за програмами розробленими спеціально для нотаріусів задля підготовки нотаріусів до практикування у сфері медіації;

- продовженні дієвої роботи, пов'язаної із розробленням нормативно-правових актів щодо створення та запровадження Електронної системи нотаріату;

- проведення заходів (круглих столів, конференцій, робочих зустрічей, форумів) з актуальних питань нотаріату.

Особливо важливого значення набуває в умовах воєнного стану планування заходів щодо забезпечення участі нотаріусів у заходах для обговорення актів законодавства, що регулюють питання особливостей вчинення нотаріальних дій та державної реєстрації на деокупованих територіях; проведення роботи над створенням алгоритмів з питань належної перевірки санкцій при вчиненні нотаріальних дій та державній реєстрації;

продовженням роботи за участю нотаріусів у впровадженні компенсаційних механізмів щодо відшкодування збитків, завданих війною, а також щодо опрацювання проблемних питань захисту професійних прав нотаріусів, які порушено внаслідок тимчасової окупації території України в результаті збройної агресії Російської Федерації.

Окрему групу заходів Нотаріальною палатою України заплановано в частині проведення безпекових питань, зокрема налагодження співпраці з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами у напрямку вирішення проблем вчинення нотаріальних дій нотаріату та державної реєстрації, що стосуються окупованих та анексованих територій, а також щодо встановлення фактів можливої колабораційної діяльності з боку нотаріусів.

Нотаріальною палатою України заплановано низку постійних заходів, які спрямовані на забезпечення відкритості та прозорості нотаріату. Зокрема, передбачено підтримувати на сайті Нотаріальної палати України сторінку, де розміщено перелік та безпосередньо тексти стратегічних, цільових програм Нотаріальної палати України, резолюцій тощо, прийнятих вищими органами Нотаріальної палати України та інформацію про їх виконання; сторінку сайту «Комісії палати», за поданням голів Комісій, наповнювати інформацією про проведені засідання, прийняті рішення, протоколи засідань, звіти про роботу відповідної комісії Нотаріальної палати України; забезпечувати постійну роботу «гарячої лінії» та надавати допомогу нотаріусам у розв'язанні проблемних питань, які мають місце у нотаріальній практиці.

Окремі заходи заплановані з метою підвищення кваліфікації нотаріусів, а саме: сприяти у наданні нотаріусам експертних висновків, які містять правову позицію НПУ з питань професійних відносин нотаріусів з контролюючими органами; проводити колективні заходи про підвищення кваліфікації нотаріусів у формі семінарів, лекцій, дискусій, зустрічей з представниками органів юстиції, правоохоронними органами, суддівського корпусу, державної влади; забезпечувати участь представників НПУ в роботі

Міжнародного Союзу латинського нотаріату та його комісій з метою розвитку міжнародних зв'язків у сфері нотаріату та обміну професійним досвідом [82].

В цій частині дисертації досліджено роль професійного самоврядування у формуванні державної політики у сфері нотаріату. Відмічено, що інституційно професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через:

а) Нотаріальну палату України та б) її органи.

Визначено статус Нотаріальної палати України, як недержавної неприбуткової організації, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Зазначено, що серед принципів роботи Нотаріальної палати України вагоме місце відведено професійному самоврядуванню, що діє на засадах законності, гласності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі у професійному самоврядуванні.

Відмічено, що метою діяльності Нотаріальної палати України є: об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів; підвищення професійних стандартів; надання методичної допомоги нотаріусам; захист прав та інтересів нотаріусів (як професійних так і соціальних); представництво професійних інтересів нотаріусів; прагнення до гідного сприйняття нотаріату, його ролі і місця в правовій системі держави; втілення та застосування фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу; захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса.

Обґрунтовано вагомість ролі професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату, яка проявляється через:

- 1) контрольну функцію (зокрема, за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження);
- представницьку функцію (зокрема, представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах);
- 3) правозахисну функцію (зокрема, щодо забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів);
- 4) експерту функцію

(зокрема щодо участі у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю); 5) освітню функцію (зокрема, забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників). Звернута увагу на необхідності посилення участі інституту професійного самоврядування нотаріусів в період воєнного стану з метою реагування на поточні виклики та загрози.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано доцільність затвердження стратегії розвитку сфери нотаріату, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів. Зазначене має на меті: зменшити паперовий документообіг та навантаження при вчиненні нотаріальних дій; автоматизувати процеси у діяльності нотаріусів; пришвидшити та підвищити якість надання послуг; покращити інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; підвищити рівень збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді.

Вказано на необхідність у розробці положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

Досліджено міжнародний досвід щодо спрощення процедурних аспектів у нотаріальній діяльності та перехід на електронну форму реєстраційних та нотаріальних дій.

3.2. Розкрито сутнісно-змістові ознаки Нотаріальної палати України, до яких віднесено детермінанти, притаманні їй, а саме: 1) здійснення професійного самоврядування у сфері нотаріату; 2) недержавність, тобто не належить до

державних організацій; 3) не має на меті отримання прибутку, тобто має статус неприбуткової; 4) є об'єднанням на професійній основі, тобто за професійною приналежністю, об'єднуючи нотаріусів України; 5) має всезагальний характер, тобто включає всіх нотаріусів України; 6) обов'язковість членства нотаріусів; 7) спеціально визначені вимоги до членства, якими передбачено необхідність наявності свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 8) індивідуальність членства; 10) здійснення діяльності відповідно до законодавства та її статуту; 11) автоматичний характер набуття членства, який не вимагає згоди, а відбувається автоматично, окрім нотаріусів, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, але не здійснюють нотаріальну діяльність (з моменту державної реєстрації Національної палати України її членами стали всі нотаріуси, які працювали у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснювали приватну нотаріальну діяльність); 12) наявність внутрішньої інституційної структури органів, кожний з яких має визначений обсяг повноважень (зокрема: З'їзд нотаріусів України; Рада Національної палати України; Президент Національної палати України; Віце-президент Національної палати України; Ревізійна комісія; Комісія з питань професійної етики нотаріусів); 13) обов'язковість сплати членських внесків; 14) функціонування на засадах: а) законності; б) гласності; в) незалежності; г) демократичності; г) колегіальності; д) виборності; е) обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції; ж) забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Здійснено дослідження стану та розвитку наукової думки за темою дисертації, в результаті чого встановлено відсутність комплексних робіт, присвячених безпосередньо проблематиці адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Вибрано структурування методології проблематики адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану за предметним критерієм.

2. Обґрунтовано у разі визначення сфери нотаріату як об'єкта державного управлінсько-правового впливу необхідність виокремлення трьох основних складників державної політики у сфері нотаріату: 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: встановлення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, прийняття нормативних актів підзаконного характеру у сфері нотаріату); 2) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: розробка порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; встановлення правил професійної

етики нотаріусів); 3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановлення розмірів плати за їх надання державними нотаріусами).

3. Відзначено, що спрямування адміністративно-правового забезпечення на суспільні відносини, що стосуються формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, залежить від суб'єкта, що здійснює владно-розпорядчу діяльність у сфері нотаріату та форми зовнішнього закріплення застосованого ним юридичного регулятора. З'ясовано, що велика кількість внесених змін до актів законодавства під час дії воєнного стану у сфері нотаріату приймалась у формі підзаконних нормативно-правових актів та стосувалась питань: 1) роботи державних реєстрів в умовах воєнного стану; 2) формування переліку нотаріальних дій, які тимчасово не здійснюються; 3) визначення нотаріальних дій, вчинення яких забороняється; 4) визначення нотаріальних дій, у вчиненні яких нотаріус відмовляє або вчинення яких зупиняється (що пов'язано із приналежністю фізичних або юридичних осіб до країни-агресора); 5) перебігу строку для прийняття спадщини; 6) правил використання спеціальних бланків нотаріальних документів; 7) передачі деяких нотаріальних функцій командирам (начальникам) військових формувань; та ін.

4. Встановлено, що система суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату являє собою сукупність органів, яким на законодавчому рівні надано правомочності щодо створення належних умов для функціонування нотаріату в Україні. Систему таких органів формують як органи загальної компетенції, так і спеціальної. Виокремлено систему суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: а) Кабінет Міністрів України; б) Міністерство юстиції України та його територіальні управління; в) Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.

5. Виокремлено принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату залежно від їх слідування уповноваженим суб'єктом. Змістове наповнення принципів політики у сфері нотаріату залежить від сукупності національно зумовлених факторів, але матиме єдине спрямування – функціонування ефективної системи нотаріату. Звернуто увагу на співвідношення «професійності» та «професійної етики» в діяльності нотаріусів. Доведено, що якісно-змістова характеристика принципів забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату пов'язана з внутрішніми чинниками існування управлінського апарату.

6. Обґрунтовано віднесення до інструментів забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату: 1) прийняття нормативних актів; 2) прийняття адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Юридична приналежність вказаних інструментів наділяє їх ознаками безальтернативності слідування без акцентування уваги на черговість застосування. Виділення одного принципу забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату не позбавляє вимоги слідувати іншим принципам.

7. Зазначено, що межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату сформовано із взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності у сфері нотаріату. Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: 1) суб'єктна вимога; 2) перехід на цифровізаційну форму; 3) сприяння досягненню мети діяльності нотаріусів тощо.

8. Визначено цифровізацію нотаріальної діяльності як сукупність організаційно-правових та інформаційних заходів у сфері нотаріату, спрямованих на поступовий перехід до введення електронного нотаріального діловодства (в тому числі ведення книг обліку діяльності нотаріуса);

зменшення документального навантаження під час вчинення нотаріальних дій; автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; передачу справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Наголошено, що процес цифровізації нотаріальної діяльності має відбуватись послідовно і системно та спрямований першочергово на пришвидшення, доступність та підвищення якості надання послуг у сфері нотаріату, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

9. Обґрунтовано вагомість ролі професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату, яка проявляється через: 1) контрольну функцію (зокрема, за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження); 2) представницьку функцію (зокрема, представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах); 3) правозахисну функцію (зокрема, щодо забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів); 4) експертну функцію (зокрема, щодо участі у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю); 5) освітню функцію (зокрема, забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників). Звернуто увагу на необхідність посилення участі інституту професійного самоврядування нотаріусів у період воєнного стану з метою реагування на поточні виклики та загрози.

10. Запропоновано прийняти нормативно-правові акти та внести зміни до низки актів законодавства, зокрема:

1) ст. 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228, доповнити окремим абзацом, виклавши його в такій редакції:

– «забезпечення формування та реалізація державної політики в сфері нотаріату»;

2) прийняти Закон України «Щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором»;

3) розробити законопроект про внесення змін до законів України, якими регламентовано порядок вчинення нотаріальних дій, або до їх розділів «Прикінцеві положення» з метою їх ієрархічної уніфікації з прийнятими під час воєнного стану змінами на рівні підзаконних нормативно-правових актів у частині врегулювання деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану. Зокрема, статтю 49 «Відмова у вчиненні нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року № 3425-ХІІ доповнити ще одним пунктом, розширивши підстави, за яких нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, виклавши його у такій редакції:

«у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії громадянина Російської Федерації, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації»;

– розробити та затвердити Стратегію розвитку сфери нотаріату до 2035 року, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності, яка передбачає створення вебпорталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Визначити у стратегії заходи, які передбачають вжиття низки заходів під час воєнного стану

та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені);

– розробити положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адаменко М. Цифровізація. Термінологія. Публічна бібліотека територіальної громади. 22.02.2022 р. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5614>.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
4. Баконіна О. Особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209739_osoblivost-vchinennya-notaralnikh-dy-v-umovakh-vonnogo-stanu
5. Бериславська О.М., Мінаєва В.В. Європейський досвід метизації державної служби та її актуальність для України. *Правові новели*. 2014. № 2. С. 104-108.
6. Бисага Ю.Ю. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. №78, С.11-16. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/3.pdf>
7. Білак Н.І. Правове регулювання процедури безоплатної передачі установам виконання покарань та слідчим ізоляторам майна, яким митні органи набули права розпорядження: монографія. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2022. 116 с.
8. Білоус-Осінь Т.І. Деліктні аспекти набуття статусу уповноваженого економічного оператора. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Др'юмін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України*. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 362-364.
9. Білько К. Ф. Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. С. 23.

10. Бортник Н. П. Роль та місце суб'єктів вчинення нотаріальних дій у системі захисту прав людини і громадянина. *Академічні візії*. 2023. №25. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/988>
11. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. С. 7-10.
12. Василик Ю. Сучасна державна правова політика України у сфері нотаріату як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 10–14.
13. Гарбуз К.С. Правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав: дис... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 228 с.
14. Гриценчук О.О. Теоретико-методологічні основи застосування ІКТ в процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін в країнах зарубіжжя та Україні: загальні підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 5 (19). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/341/306>.
15. Денисяк Н. Реформування інституту нотаріату в сучасних умовах євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне законодавство*. 2023. № 1. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.95>.
16. Денисяк Н.М. Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №6, С.93-96. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/23.pdf
17. Державна політика : підручник. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.
18. Державне управління : словник-довідник. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
19. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. №164. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-p#Text>.
20. Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату:

Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1444 (втрата чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-2021-п#Text>

21. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату: Постанова Кабінету Міністрів від 29 грудня 2023 р. № 1406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-%D0%BF#n16>.

22. Деякі питання, що стосуються Програми стажування уповноваженої посадової особи органу місцевого самоврядування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса з питань оформлення спадкових прав: наказ Міністерства юстиції України від 23.12.2015 р. № 2727/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1638-15#Text>

23. Долинська М.С. Функції українського нотаріату: поняття та види. *Форум права*. 2011. № 4. С. 208-212.

24. Європейський кодекс нотаріальної етики. URL: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/01.pdf>.

25. Єдині та державні реєстри в сфері нотаріату. Офіційний веб-сайт Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (місто Київ). URL: https://centraljust.gov.ua/derjavni_reestru

26. Желіховська Ю.В. Етика нотаріусів у сфері професійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 21. Частина II. Том 1., 2013. С. 194-198.

27. Журавльов Д. Становлення нотаріату в Україні, перспективи та шляхи розвитку. *Правовий тиждень*. 2011. № 4. С. 34–35.

28. Журавльова З. Адміністративно-правове регулювання функціонування електронного нотаріату. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №12, С. 148-151. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/12/26.pdf>

29. Загальне адміністративне право України : підручник. Одеса : Фенікс, 2023. 792 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.25545>

30. Звіт про роботу Нотаріальної палати України за 2021 р. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/04/zvit2021.pdf>.

31. Звіт про роботу Нотаріальної палати України за 2022 р. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2023/03/zvit22.pdf>.
32. Звіт про роботу Нотаріальної палати України за 2023 р. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/04/zvit23.pdf>.
33. Золотухіна О. М. Функціональне призначення нотаріату: теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2018. 261 с.
34. Інформація щодо анулювання свідоцтво на зайняття адвокатською діяльністю. URL: https://minjust.gov.ua/ukr_notar_2_3
35. Кабінет Міністрів України затвердив порядок доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/kabmin-zatverdiv-poryadok-dostupu-notariusiv-do-edinogo-derjavnogo-demografichnogo-reestru>.
36. Кияниця Л.В. Класифікація функцій нотаріату. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2022. №4 (22), С.57-64.
37. Кіяновська Н. Генезис поняття «Інформаційно-комунікаційні технології». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2013. №1(121), с. 117-122. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/706428/1/Kiyanovska2.pdf>
38. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
39. Кодекс правил професійної етики нотаріусів України, затверджений рішенням Конференції Української нотаріальної палати 17.11.2007 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS18164>.
40. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2000. 19 с.
41. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
42. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

43. Коротюк О.В. Нотаріат в умовах війни: практичний посібник. ОВК. 2023. 98 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/viyskove-pravo/notariat-v-umovah-vijni>.
44. Коршунова Н.В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження : дис... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 240 с.
45. Кравцова Т.М., Солонар. А.В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–52.
46. Куніцин Н. Взаємодія нотаріусів із реєстрами під час війни. URL: <https://pravo.ua/vzaiemodiia-notariusiv-z-reiestramy-pid-chas-viiny/>
47. Курс адміністративного права України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
48. Куценко І. До питання про взаємодію єдиних та державних реєстрів. *Юридичний радник*. 2019, №6. URL: <http://yuradnik.com.ua/stati/do-pitannya-pro-vzayemodiyu-yedinih-ta-derzhavnih-reyestriv/>
49. Латинін М. А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>
50. Левченко І. В. Етика нотаріальної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 44-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_9_7.
51. Лиля-Барська А.В. Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №8, С.230-231. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/53.pdf
52. Лист Нотаріальної палати України до Національного банку України від 23.10.2020 р. № 36/8. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2020/10/NBU.pdf>.
53. Лист Міністерства юстиції України № 81251/ПІ-Н-3063/37.1 від 01.04.2024.
54. Лист Нотаріальної палати України №30/9 від 12.04.2024 р.

55. Лімська декларація ООН: Міжнародний документ від 11.09.1997 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_090#Text.
56. Логвинський Г.В. Родовий об'єкт для посягання на захисника чи представника особи. *Нове українське право*. 2021. №3, с.249-254.
57. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів.
URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>.
58. Маркович Х.М., Павлюк Н.М. Сучасні проблеми інституту нотаріату в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №5. С. 78-81. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/18.pdf.
59. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Ваїте, 2014. 376 с.
60. Меморандум між Міністерством юстиції України та Всеукраїнською громадською організацією «Академія нотаріату України» про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня нотаріусів укладного між Міністерством юстиції України та ГО «Академія нотаріату України» від 09.02.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-10#Text>.
61. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: Міжнародний документ від 23.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.
62. Модельний кодекс поведінки державних службовців: Рекомендація Комітету Міністрів № R (2000) 10 від 11.05.2000 р. URL: http://www.dridu.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya%20ta%20protydiya%20proyavam%20korup/Legislation/Legislature/Rekomend_poved_DS.pdf
63. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навч. посіб. Київ : Навчальна книга, 2004. 256 с.
64. Невзорова І. В. Міжнародні деонтологічні стандарти діяльності нотаріату. *Юридичний бюлетень*. 2019. №11. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_1/12.pdf.

65. Нелін О. Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого функціонування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. *Юридична Україна*. 2016. № 7-8. С. 47. URL: file:///C:/Download/urykr_2016_7-8_9.pdf.

66. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

67. Ничипоренко К.В. Александрова М.В. Цифровізація. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Prezentatsiya_Margarita_szhatyiy.pdf.

68. Нікітін Ю. О., Кульчицький О. І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології*. 2019. № 4. Том 3.

69. Нотаріат в Україні: навчальний посібник. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2016. 586 с.

70. Орзіх В. Реформи в організації і діяльності нотаріату України в умовах євроінтеграційного курсу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. Sv. 1, Vyd. 6. С. 491-501. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2014_1_6_49

71. Офіційний сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/palata/>

72. Офіційний сайт Центрального міжрегіонального управління з питань юстиції. URL: https://centraljust.gov.ua/diyalnist_viddily

73. Павлова Л. Історія Української нотаріальної палати. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3018>.

74. Павлова Л. Ми продовжуємо роботу над новою редакцією Закону "Про нотаріат", зокрема над його процесуальною частиною. URL: https://jurliga.ligazakon.net/intervyu/49464_lyudmila-pavlova--mi-prodovzhumo-robotu-nad-novoyu-redaktsyu-zakonu-pro-notarat-zokrema-nad-yogo-protseualnoyu-chastinoyu.

75. Павлова Л. Тепер наш нотаріат повністю відповідає фундаментальним принципам нотаріату латинського типу. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/mizhnarodniy->

soyuz-notariatu-ukrayino-na-start/oppinions/teper-nash-notariat-povnistyu-vidpovidae-fundamentalnim-principam-notariatu-latinskogo-tipu.html.

76. Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). P. 155–159. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.27>.

77. Пилипенко О.Ю. Державна політика у сфері нотаріату: поняття та складові. Восьмі Таврійські юридичні наукові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023

78. Пилипенко О.Ю. Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 592–594. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/136>.

79. Письменний О. Сучасні проблеми інституту нотаріату в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2023. №1 (49), с.23-30. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/49/3.pdf>.

80. Підписано Меморандум про співробітництво між Нотаріальною палатою України та Мін'юстом. URL: <https://nais.gov.ua/article/pidpisano-memorandum-pro-spivrobitnitstvo-mij-notarialnoyu-palatoyu-ukraini-ta-minyustom>.

81. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату: постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 р. № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF#n12>

82. План основних заходів Нотаріальної палати України на 2024 рік, затверджений Рішенням Ради Нотаріальної палати України від 14.12.2023 р. (протокол №104).

83. Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України: Рішення РАДИ НПУ від 09.09.2021 р., протокол №87. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/10/stiagnennia2021.pdf>.

84. Приватні нотаріуси зможуть відкривати ескроу-рахунки. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/pryvatni-notariusy-zmozhut-vidkryvaty-eskrou-rahunky/>.

85. Прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України (15.02.2022). URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219455.html>.

86. Принципи нотаріальної етики Міжнародний документ Асамблеї нотаріатів-членів Міжнародної спілки латинського нотаріату від 17 жовтня 2004 р. URL: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/04.pdf>

87. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

88. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20240324#Text>.

89. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України постанова Нацбанку України від 14.06.2021 р. № 50. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_14062021_50.

90. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п#Text>.

91. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

92. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

93. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 95.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

94. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
95. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
96. Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні: наказ Міністерства юстиції України №3290/5 від 24.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3290323-10#Text>.
97. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів Постанова Кабнету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text>
98. Про затвердження Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності наказ Міністерства юстиції України від 23.03.2011 р. № 888/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-11#Text>
99. Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.11.2011 р. № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF#n12>
100. Про затвердження положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.
101. Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2011 р. N 871/5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11#Text>
102. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України: наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2004 р. № 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04#Text>.

103. Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю: наказ Міністерства юстиції України від 11.07.2012 р. № 1043/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1170-12#Text>.

104. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

105. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. № 3306/5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11#Text>

106. Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату наказ Міністерства юстиції України від 28.07.2011 р. № 1905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11#n18>

107. Про затвердження Порядку доступу нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2023-п#Text>.

108. Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2014 р. № 1422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1046-14#n15>

109. Про затвердження Порядку проведення іспиту комісією з питань складення іспиту із спадкового права посадовими особами органів місцевого самоврядування, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій: наказ Міністерства юстиції України від 25.06.2015 № 1075/5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-15#Text>

110. Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства: наказ Міністерства юстиції

України від 17.02.2014 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0298-14#n15>

111. Про затвердження Порядку проходження уповноваженими посадовими особами органу місцевого самоврядування стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса з питань оформлення спадкових прав: наказ Міністерства юстиції України від 25.05.2015 р. № 779/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0602-15#Text>

112. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства: наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#n19>.

113. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України: наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 р. № 2039. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>.

114. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

115. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

116. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

117. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

118. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

119. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

120. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-ІХ. (втрата чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20/ed20221201#n22>

121. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

122. Про оренду державного та комунального майна Закон України від 03.10.2019 р. № 157-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>

123. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ (втрата чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

124. Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-94-%D0%BF#Text>.

125. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-IX#Text>

126. Про реалізацію експериментального проекту у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 860 (втрата чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860-2018-п#Text>.

127. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р#Text>.

128. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.

129. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Червень, 2020 р.
URL:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ee/39a/831/5ee39a8311f68625529299.pdf>.

130. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності №5644 від 10.06.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26950>.

131. Професійне самоврядування нотаріусів – яким йому бути? URL: <http://euroinfo.tv/?p=9331>.

132. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посіб. К. Атіка. 2001. С. 158.

133. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К.: Атака, 2004.464 с.

134. Реєстри та інструменти які використовують нотаріуси у своїй діяльності. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/02/perelik.pdf>.

135. Реформа нотаріату. Урядовий портал. Єдиний веб-сайт органів виконавчої влади України. URL <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/reforma-notariatu>

136. Рішення Господарського суду міста Києва від 17.05.2019 р. у справі №910/16191/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/82006254/>.

137. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 25.06.2018 р. у справі № 826/8554/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/75045900>.

138. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 27.05.2021 р. у справі №640/15026/20. URL:<https://reustr.court.gov.ua/Review/97265977>.

139. Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 18.07.2019 р. у справі № 440/1246/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/83265589>.

140. Рудакевич М.І. Ідейні основи та нормативні стандарти етики державних службовців країн Європейського Союзу. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/DERJAVNA%20SLUJBA/01-RUDAKEVICH.pdf>
141. Рудченко О.В. Публічні послуги як предмет діяльності нотаріусів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. Ст. 388-395.
142. Савицька Н. А. Адміністративно-правові засади взаємодії нотаріату з органами виконавчої влади у сфері реалізації правоохоронної функції держави : дис...канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 242 с.
143. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
144. Словник української мови: в 11 томах. 1976. С. 693. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp>.
145. Соломахіна О.М. Вплив об'єднань професійного самоврядування нотаріусів на етичні аспекти їх діяльності. *Правова держава*. № 2. 2016. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339361.pdf>
146. Солошенко Ю.В. Адміністративно-правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2021. 16 с.
147. Статут Міжнародного союзу нотаріату. Затверджений Асамблеєю нотаріатів – членів МСЛН 2 жовтня 2007 р. у Мадриді, зі змінами, внесеними 2 жовтня 2015 р. у Ріо-де-Жанейро. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/03/StatutesUINLua-2.pdf>
148. Статут Нотаріальної палати України, затверджений протоколом З'їзду нотаріусів України №4 від 23.09.2016 р. URL: http://npu.in.ua/uploads/files/global/documents/statut_npu_vid_230916.pdf.
149. Тищенко В. Г. Адміністративно-правове регулювання взаємодії нотаріату з органами публічної влади: автореф. дис... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 19 с.

150. Халіняк М., Гнидюк Н. Керівник державної служби: правовий статус і повноваження. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 191–203.
151. Хлебінська О.І. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 2021 р. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/230519>.
152. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
153. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-IV#Text>.
154. Цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. Офіційний веб сайт Рівенської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/cifrovizaciya-ce-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi>.
155. Череватенко І.М. Принцип законності та обґрунтованості нотаріальних актів щодо посвідчення безспірних прав. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. №5. С.151-156. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12032/1/Cherevatenko_151-156.pdf.
156. Черниш В. М. Незалежний нотаріат – необхідна умова становлення громадянського суспільства в Україні. *Право України*. 2000. №9. С. 4–8.
157. Черниш В.М. До питання реформування органів нотаріату в Україні. *Юридична Україна*. 2012. Вип. 9. С. 4–8.
158. Черниш В. М. Правова політика і проблеми нотаріальної професії: науково-критичний дискурс. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №1 (102). URL: https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Journal%20of%20the%20National%20Academy%20of%20Internal%20Affairs%20Vol.%2022,%20No.%201_139-146.pdf.

159. Чижмарь К. І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. .. д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 35 с.
160. Швачич Г.Г., Толстой В.В., Петречук Л.М. та ін. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.
161. Школик А.М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 417 с.
162. Яковлєв І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 224 с.
163. Blurton C. New directions in Education. Communication, Information and Informatics Sector. World Communication and Information Report 1999-2000. 1999. P. 46-61. URL: http://www.unesco.org/webworld/wcir/en/pdf_report/chap2.pdf.
164. Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.

**СПИСОК ПРАЦЬ,
ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). Р. 155–159. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.27>.

2. Пилипенко О.Ю. Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 439–443. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.64>.

3. Пилипенко О.Ю. Інструменти забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34(73). № 6. С. 245–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/40>.

4. Пилипенко О.Ю. Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 592–594. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/136>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Державна політика у сфері нотаріату: поняття та складові. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 268–270. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-72>.

2. Пилипенко О.Ю. Принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 465–467. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-126>.

**Кількість нотаріусів, які припинили свою діяльність
за час дії воєнного стану**

Назва показника	2022	2023	2024
Кількість державних нотаріусів	75	88	22
Кількість приватних нотаріусів	217	192	73

*Основною підставою припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса є подання приватним нотаріусом письмової заяви про припинення нотаріальної діяльності (за власним бажанням), також нотаріальна діяльність припиняється у зв'язку зі смертю нотаріуса, у зв'язку з анулюванням свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Основною підставою звільнення з посади державного нотаріуса є подання державними нотаріусами письмової заяви про звільнення з посади державного нотаріуса державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів (за власним бажанням, за угодою сторін).

**Кількість нотаріусів, які призупинили свою діяльність
за час дії воєнного стану**

Назва показника	2022	2023	2024
Кількість державних нотаріусів	49	26	15
Кількість приватних нотаріусів	560	413	198

*Відповідно до листа Міністерства юстиції від 04 квітня 2022 року № 28001/37.1/32-22 «Щодо зупинення приватної нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану» відсутність можливості доступу до приміщення (контори) приватного нотаріуса, що пов'язана з веденням активних бойових дій, а також тимчасовою окупацією внаслідок військової агресії російської федерації, виконання обов'язків у зв'язку з призовом на військову службу, перебування у територіальній обороні та інші причини, пов'язані з воєнним станом в Україні, є поважними причинами для зупинення приватної нотаріальної діяльності шляхом подання нотаріусом відповідної заяви.

Основною підставою зупинення нотаріальної діяльності приватних нотаріусів є подання письмової заяви приватними нотаріусами з наступним укладенням договорів про їх заміщення в порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат», - на строк такого заміщення.

Державні нотаріуси перебувають у відпустках без збереження заробітної плати у зв'язку з дією воєнного стану.

Кількість анульованих свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю та кількість нотаріусів, які були позбавлені права на здійснення нотаріальної діяльності в період дії воєнного стану

Назва показника	2021	2022	2023	Березень 2024
Кількість осіб, яким анульовано свідоцтво	17	10	117	5

Назва показника	2022	2023	2024
Кількість осіб, яким анульовано свідоцтво в період дії воєнного стану	10	117	5

*Інформація щодо нотаріусів, які працювали в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або займалися приватною нотаріальною діяльністю, яким за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату Міністерством юстиції України були анульовані свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю (далі – свідоцтво), не відображена та не задокументована, оскільки анулюється свідоцтво особи, на ім'я якої воно видане.

Свідоцтво може бути анульовано Міністерством юстиції України за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Міністерства юстиції України, його територіальних органів, Нотаріальної палати України, у випадках, передбачених статтею 12 Закону України «Про нотаріат».

Так, у вищезазначені періоди Комісією прийняті рішення про анулювання свідоцтв, на підставі яких Міністерством юстиції України видано відповідні

накази про анулювання свідоцтв з підстав, встановлених підпунктами «б» (винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності), «е» (неодноразового порушення нотаріусом законодавства або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, фізичним та юридичним особам, при вчиненні нотаріальних дій та/або інших дій, покладених на нотаріуса відповідно до закону, за умови що такі порушення встановлені рішенням суду), «з» (набрання законної сили рішенням суду про порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії), (знищення чи втрати нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів) та «і» (неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України) пункту 2 частини першої статті 12 Закону про нотаріат.

У період дії воєнного стану Комісією були прийняті рішення про анулювання свідоцтв переважно з підстави, визначеної підпунктом «і» пункту 2 частини першої статті 12 Закону, а саме у зв'язку з неодноразовим порушенням нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України.

Пунктом 16 Порядку внесення Міністерством юстиції України, його територіальними органами або Нотаріальною палатою України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його розгляд Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, затвердженого наказом Міністерством юстиції України від 28 липня 2011 року № 1904/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 липня 2011 року за № 925/19663, встановлено, що копії рішень Комісії про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та відповідних наказів Міністерства юстиції України оприлюднюються на офіційному вебсайті Мін'юсту не пізніше двох робочих днів з дати підписання наказу з урахуванням вимог законодавства про доступ до публічної інформації, захист персональних даних та збереження нотаріальної таємниці.

З грудня 2021 року копії наказів Міністерства юстиції України та рішень Комісії розміщені на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України у рубриці «Напрями діяльності» підрубрики «Нотаріат» розділу «Вища кваліфікаційна комісія нотаріату» підрозділу «Інформація щодо анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю».

Кількість осіб, які мають право на здійснення нотаріальної діяльності

Назва показника	2021 (станом на 01.01.2022)	2022 (станом на 01.01.2023)	2023 (станом на 01.01.2024)
Кількість державних нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах/ архівах	834	804	748
Кількість приватних нотаріусів	5 730	5 647	5 607

Кількість осіб, які отримали право на здійснення нотаріальної діяльності

Назва показника	2021	2022	2023	2024
Кількість осіб	1	0	156	0

Кількість нотаріусів, яких було притягнуто до відповідальності

Назва показника	2022	2023	2024
Кількість державних нотаріусів	6	16	3
Кількість приватних	57	103	108

* Діяльність приватних нотаріусів зупинялась у зв'язку з неодноразовим порушенням Правил ведення нотаріального діловодства та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України при вчиненні нотаріальних дій, за ненадання документів міжрегіональному управлінню для проведення перевірки, у зв'язку з відсутністю робочого місця нотаріуса, за результатами розгляду звернень громадян, за порушення Порядку ведення Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, у зв'язку з направленням до Міністерства юстиції України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

За порушення норм чинного законодавства, за неналежне виконання посадових обов'язків, порушення трудової дисципліни державних нотаріусів притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Кількість перевірок нотаріусів, які були проведені

Назва показника	2021	2022	2023
Кількість державних нотаріальних контор/архівів	275	65	218
Кількість приватних нотаріусів	1 894	614	1 843